

SELVITYS YLEISTEN KIRJASTOJEN JA
PERUSKOULUJEN YHTEISTYÖSTÄ
POHJANMAAN MAAKUNTAKIRJASTO-
ALUEELLA.

Marjo Laakkonen

Tampereen yliopisto
Informaatiotieteiden yksikkö
Informaatiotutkimus ja interaktiivinen media
Pro gradu -tutkielma
Toukokuu 2015

TAMPEREEN YLIOPISTO, Informaatiotieteiden yksikkö
Informaatiotutkimus ja interaktiivinen media
LAAKKONEN, MARJO: Selvitys yleisten kirjastojen ja peruskoulujen yhteistyöstä Pohjanmaan maakuntakirjastoalueella.
Pro gradu -tutkielma, 106s., 12 liites.
Toukokuu 2015

Peruskouluilla ja yleisillä kirjastoilla on pitkät perinteet yhteistyön saralla. Tällä yhteistyöllä pyritään edistämään erityisesti lukuintoa, oppimista sekä kulttuurin tuntemusta ja vallitsevassa kulttuuriympäristössä toimimista, johon myös kirjastossa toimiminen luetaan kuuluvaksi. Niin koulujen kuin kirjastojenkin maailmassa kannustetaan nykyään elinikäiseen oppimiseen. Kirjastojen ydintehtäviä ovat muun muassa lukuinnon herättäminen ja ylläpito sekä tiedonhaun opetus. Tässä yhteydessä törmätään usein erilaisiin uuslukutaitokäsitteisiin, kuten media-, informaatio- ja monilukutaitoon.

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on kuvata perinteisiä tapoja suomalaisissa ja erityisesti pohjanmaalaisissa yleisissä kirjastoissa peruskoulujen oppilaiden lukemisen edistämiseksi sekä tiedonhaun- ja tiedonhallintataitojen opetuksessa sekä kartoittaa peruskoulujen ja yleisten kirjastojen yhteistyötä alueella. Tutkimusaineisto kerättiin kyselyillä Pohjanmaan maakuntakirjastoalueen kuntien yleisille kirjastoille, peruskouluille ja kuntien sivistystoimenjohtajille. Kyselyn on toteuttanut Vaasan kaupunginkirjasto, joka on Pohjanmaan maakuntakirjasto. Kysely on toteutettu osana maakunnallista Koulukirjastokeskus-hanketta. Koulukirjastokeskuksen päätavoitteena olisi luoda Pohjanmaalle maakunnan yhteinen koulukirjastokeskus, joka tarjoaisi työkaluja, osaamista ja resursseja koulun ja kirjaston yhteistyöhön. Analysoin kyselyn tulokset tilastollisia menetelmiä käyttäen. Saatujen tulosten pohjalta on tarkoituksena kehittää Vaasan maakuntakirjaston lapsiin ja nuoriin kohdentuvaa toimintaa tulevaisuudessa.

Tulosten perusteella koulut käyttävät kirjastojen palveluita säännöllisesti. Suosituimmat koulun käyttämät palvelut ovat lainaus, tiedonhaun opetus sekä kirjavinkkaukset. Koulut toivovat koulukirjastokeskukselta ennen kaikkea kirjailijavierailuja, kiertävää kirjastoammattilaista ja kirjavinkkausta. Kirjastojen toiveet koulukirjastokeskukselle ovat melko samankaltaiset: henkilöstöresursseja, kirjavinkkausta ja kirjailijavierailuja sekä koulutusta kirjaston henkilökunnalle ja opettajille. Tällä hetkellä kirjastot tarjoavat kyselyn mukaan kouluille eniten lainausta, kirjaston tiloja sekä kirjavinkkauksia. Sivistystoimenjohtajat pitävät maakunnallista koulukirjastokeskusta tärkeänä ja toivovat myös sen mahdollistavan nykyistä paremmin henkilöstöresursseja sekä koulutusta maakunnan kirjastoväelle ja opettajille. Yleisesti ottaen kirjastojen ja koulujen yhteistyö oli kyselyjen perusteella tiivistä ja monipuolista, vaikkakin kaikki osapuolet toivoivat siihen lisäresursseja. Kaikki osapuolet myös näkivät koulukirjastokeskusvision kannatettavana.

Avainsanat: koulun ja kirjaston yhteistyö, yleiset kirjastot, tiedonhankintataidot, informaatiolukutaito, lukuharrastuksen edistäminen

Sisällys

1 JOHDANTO.....	4
2 PERUSKOULU JA YLEINEN KIRJASTO SUOMESSA.....	8
2.1 Peruskoulu ja perusopetus	8
2.2 Yleinen kirjasto	11
2.2.1 Maakuntakirjastotoiminta Suomessa	15
2.2.2 Vaasan kaupunginkirjasto-maakuntakirjasto	16
3 LUKUINNON HERÄTTELY JA LUKEMISEN EDISTÄMINEN.....	20
3.1 Lukuintoa etsitään ja edistetään erilaisin keinoin	20
3.1.1 Lukudiplomit ja lukukampanjat	22
3.1.2 Kirjavinkkaus	24
3.1.3 Kirjailijavierailut ja muut tapahtumat	26
3.1.4 Lukuinto sekä muita hankkeita	26
3.1.5 Lukukoiratoiminta.....	28
3.2 Kirjakokoelmat lukemisen edistäjinä.....	30
3.2.1 Koulukirjastot.....	32
3.2.2 Tapausesimerkkejä: Kirjasarjat koko luokalle	36
4 TIEDONHAUN JA -HALLINNAN OPETUS	38
4.1 Kirjastonkäytön opetus ja tiedonhaun opetus	38
4.2 Lukutaidot ja elinikäinen oppiminen	45
4.2.1 Uuslukutaidot	48
4.2.2 Monilukutaito.....	49
4.2.3 Medialukutaito	50
4.2.4 Informaatiolukutaito.....	52
4.2.5 Elinikäinen oppiminen	54
5 TUTKIMUSASETELMA.....	56
5.1 Tutkimuskysymykset	56
5.2 Tutkimusmenetelmä.....	57
5.3 Tutkimusaineisto	60
6. TULOKSET.....	62
6.1 Koulujen vastaukset.....	64
6.2 Kirjastojen vastaukset.....	76

6.3 Sivistystoimen johtajien vastaukset	82
7 POHDINTA.....	84
7.1 Koulujen ja kirjastojen yhteistyö	84
7.2 Lukuinnon edistäminen	87
7.3 Tiedonhaun opetus.....	87
8 JOHTOPÄÄTÖKSET	90
Lähteet.....	93
Liite 1 Suomenkieliset saatekirjeet kyselylomakkeisiin	107
Liite 2 Suomenkieliset kyselylomakkeet	113

1 JOHDANTO

Peruskoulujen sekä yleisten kirjastojen välinen yhteistyö on monella tapaa tärkeää, mutta kirjaston kannalta ennen kaikkea tulevien ja jatkuvien asiakassuhteiden luomisessa, lasten ja nuorten lukemisharrastuksen edistämässä ja tukemisessa sekä sivistyspääoman kartuttamisessa. Peruskouluilla ja yleisillä kirjastoilla on yhteinen tavoite tukea kansalaisiaan elinikäisen oppimisen saralla ja kirjastoilla lisäksi lakisääteinen velvoite mahdollistaa kansalaisten pääsy tiedon lähteille. Kirjasto mahdollistaa luonnollisesti tutustumisen rikkaaseen kirjallisuuden maailmaan, mutta kirjallisuuskasvatus kuuluu opetussuunnitelmiin peruskouluissakin. Perinteisesti Suomessa on arvostettu sekä koulu- että kirjastolaitos korkealle, joten on luontevaa, että nämä kaksi tahoa tekevät yhteistyötä. Tässä pro gradu -tutkielmassa kartoitetaan peruskoulujen ja yleisten kirjastojen yhteistyötä lukemisen edistämässä sekä tietoyhteiskuntaan kasvattajina Suomessa, keskittyen erityisesti Pohjanmaan alueelle. Pohjanmaan alueen maakuntakirjasto, Vaasan kaupunginkirjasto-maakuntakirjasto, on ollut osana tutkimusta. Maakuntakirjastot Suomessa ovat tällä hetkellä muutoksen keskellä, mikä on saanut Vaasankin pohtimaan tulevaisuuden maakuntakirjastotyön linjamuutoksia. Sitä haluttaisiin kohdentaa erityisesti lapsiin ja nuoriin. Tutkielmani tarkoituksena onkin toimia paitsi maisteriopintojeni opinnäytetyönä, myös taustatyönä näitä muutoksia silmällä pitäen.

Tämä tutkimus sai alkunsa osittain jo vuonna 2005, jolloin Vaasan kaupunginkirjasto teki Vaasan kouluille koulukirjastokyselyn, jonka avulla kartoitettiin muun muassa koulujen kirjastokokoelmien kokoa. Kysely uusittiin vuonna 2008. Tällöin kyselyssä pyrittiin selvittämään kokoelman koon lisäksi myös esimerkiksi koulukirjaston aukioloajat, lasten ja nuorten kirjasarjojen määrä, aineiston valinta- ja hankintatavat sekä kirjakokoelman fyysiset tilat eli se, onko kouluissa omat, erilliset koulukirjastotilat vai ei. Kyselyjen tarkoituksena oli auttaa Vaasan peruskoulujen koulukirjastojen siirtämistä suunnitelmallisesti osaksi Vaasan kaupunginkirjastoa ja tietokantaa. Kaikkiaan kaupunginkirjaston yhteyteen siirtyviä, omalla lainausohjelmalla varustettuja

koulukirjastoja oli 17 kappaletta. Projektin käytännön työ hoidettiin yhteistyönä koulujen kirjastovastaavien opettajien ja kaupunginkirjaston henkilökunnan kesken. (Hietikko 2008, 8–11.)

Vaasan kaupunginkirjasto toimii Pohjanmaan alueen maakuntakirjastona ja sitä kautta alueen kirjastojen keskuksena. Vuonna 2011 koulukirjasto-projekti sai jatkoa, kun Pohjanmaan seutukirjastoselvityksessä Anna-Maija Koskimies-Hellman Vaasan kaupunginkirjasto-maakuntakirjastosta lähti hahmottelemaan koulun ja kirjaston välisiä tulevaisuuden yhteistyömalleja sekä kartoitti sen hetkistä tilannetta. Tilanne oli se, että Pohjanmaan alueella oli kolme eri kirjastokimppaa, joista mihinkään Vaasa ei kuulunut. Oman haasteensa yhteistyölle toivat näiden maakuntarajat ylittävien kirjastokimppojen lisäksi myös jyrkät kielirajat: osa kunnista on kokonaan suomenkielisiä, osa kokonaan ruotsinkielisiä, osa kaksikielisiä. Selvityksen lähtökohtana pidettiin tilannetta, että alueellisen yhteistyön täytyy lähteä kaikkien yhteisistä tarpeista, jotka eivät ole sidotut paikallisiin ratkaisuihin, koska paikallisten ratkaisujen yhteensovittaminen järjestelmien ja palvelujen tuottamisessa on haasteellista. Lisäksi alue on vahvasti kaksikielinen, jonka täytyisi näkyä nykyistä luontevammin yhteistyöratkaisuisissa. Pohjanmaan seutukirjastoselvityksessä nähtiin merkittävänä yhteistyökenttänä koulukirjastot sekä lasten ja nuorten oppimisen ja lukemisharrastuksen tukeminen. Maakuntakirjastojen perusajatuksena on muun muassa sellaisten asioiden hoito, jotka voivat pienille kunnankirjastoille olla vähäisistä resursseista johtuen raskaita, mutta joita hoitamalla maakuntakirjasto voi vapauttaa pienemmille kirjastoille enemmän resursseja käyttöönsä. Jotta siis sekä maakuntakirjasto että sen alueen muut kirjastot hyötyisivät parhaiten tällaisesta toiminnasta, tulisi yhteistyön niiden välillä perustua yhteisymmärrykseen ja toimia tehokkaasti.

Koska Pohjanmaan seutukirjastoselvityksessä tärkeänä teemana nousi esiin nimenomaan kirjastojen ja koulujen yhteistyö, johon kaikki yksimielisesti kaipasivat lisää osaamista ja resursseja, nähtiin Pohjanmaan seutukirjastoselvityksen tulevaisuuden visiona maakunnallinen koulukirjastokeskus. Se tarjoaisi työkaluja, osaamista ja resursseja koulun ja kirjaston yhteistyöhön.

Seutukirjastoselvityksen sekä siitä johdetun tulevaisuuden vision pohjalta laadittiin Vaasan kaupunginkirjastossa syksyllä 2012 hankehakemus, jolla

anottiin Opetus- ja kulttuuriministeriöltä hankerahoitusta koulukirjastokeskuksen käynnistämiseen. Keväällä 2013 tuli tieto, että Vaasan kaupunginkirjasto on saanut rahoituksen koulukirjastokeskusta koskevan esiselvityksen tekemiseen. Esiselvityksellä tuli varmistaa maakunnan kuntien sitoutuminen jatkohankkeeseen esisopimuksin. Tätä esiselvitystä varten laadittiin kysely Pohjanmaan maakunnan peruskouluille, kunnankirjastoille ja kuntien sivistystoimen johtajille, koska peruskoulut ja kirjastot toimivat heidän alaisuudessaan. Kyselyssä kartoitettiin koulujen ja kirjaston yhteistyön sekä koulukirjastojen nykytilaa sekä esiteltiin ideatasolla maakunnallista koulukirjastokeskusta ja kartoitettiin toiveita sen suhteen. Koulukirjastokeskusvision pohjalta oli tarkoituksena kartoittaa koulujen ja kirjastojen toiveita ja kiinnostusta tällaista maakunnallista keskusta kohtaan, mutta yhtä lailla myös mahdollisuuksia osallistua toimintaan ja kustannuksiin jatkoa ajatellen. Vuoden 2014 syksyllä analysoin tilastollisesti kyselyjen vastaukset ja koostin niistä Koulukirjastokeskus-raportin tulevaisuuden yhteistyömuotojen kehittämistä varten. Raportti on saatavissa Vaasan kaupunginkirjastosta, mutta myös tässä tutkielmassa esitellään osittain raportista saatuja tilastollisia tuloksia.

Hankkeessa kartoitettiin maakuntakirjastoalueen kirjastojen ja opetussektorin näkemyksiä koulujen ja kirjastojen yhteistyöstä sekä ylipäättään toiveita ja mahdollisuuksia lasten ja nuorten kirjastotoiminnassa alueellamme. Tärkeimpinä tuloksina voidaan nähdä se, että peruskoulut ja kirjastot ovat jo tällä hetkellä useimmiten läheisissä tekemisissä keskenään, mutta kaipaavat koulukirjastokeskusta ja sen tarjoamia lisäresursseja. Lähes kaikissa vastanneissa kouluissa on oma koulukirjasto, jota käytetään aktiivisesti. Peruskoulut käyttävät kuitenkin myös lähikirjastojensa palveluita säännöllisesti. Suosituimmat koulun käyttämät palvelut ovat lainaus, tiedonhaun opetus sekä kirjavinkkaukset koululla ja kirjastossa. Koulut ovat myös aktiivisia lukuharrastuksen edistäjiä. Yleisimmät tavat edistää oppilaidensa lukuharrastusta olivat lukukampanjat, omat perinteet (koulun lukuviikko, tms.) sekä tietyn ajan lukeminen päivässä tai viikossa. Peruskoulut toivovat koulukirjastokeskukselta ennen kaikkea kirjailijavierailuja, kiertävää kirjastoammattilaista ja kirjavinkkausta. (Laakkonen, 2014.)

Kirjastojen toiveet koulukirjastokeskukselle ovat hyvin samankaltaiset: henkilöstöresursseja, kirjavinkkausta ja kirjailijavierailuja sekä koulutusta kunnankirjaston henkilökunnalle ja opettajille. Tällä hetkellä kirjastot tarjoavat kyselyn mukaan kouluille eniten tarjottuina palveluina lainausta, kirjaston tiloja sekä kirjavinkkauksia kouluilla ja kirjastossa. Sivistystoimenjohtajat pitävät maakunnallista koulukirjastokeskusta tärkeänä ja toivovat myös sen mahdollistavan nykyistä paremmin henkilöstöresursseja (kiertävä lasten- ja nuortenkirjastonhoitaja) sekä koulutusta maakunnan kirjastoväelle ja opettajille. Yleisesti ottaen kirjastojen ja koulujen yhteistyö on kyselyjen perusteella tiivistä ja monipuolista, vaikkakin kaikki osapuolet toivovat siihen lisäresursseja. Näin ollen he myös kannattivat koulukirjastokeskusvisiota. (Laakkonen, 2014.)

Aiempi hanke Pohjanmaan seutukirjastonselvitys 2011 löytyy kirjastot.fi -sivuston hankerekisteristä nimellä Tie tietoon – Vägen till kunskap (2008–2011) ja tässä raportissa käsiteltävä hanke nimellä Koulukirjastokeskus. Jatkohakemus, joka on tehty laatimani koulukirjastokeskusraportin pohjalta, löytyy hankerekisteristä nimellä Tänään täällä - aina verkossa: maakunnallinen lasten- ja nuortenkirjastotyö.

2 PERUSKOULU JA YLEINEN KIRJASTO SUOMESSA

Tässä luvussa kerron suomalaisesta peruskoulujärjestelmästä ja yleisestä kirjastosta. Esittelen lyhyesti myös Vaasan kaupunginkirjasto-maakuntakirjaston, joka liittyy keskeisesti tutkimukseeni. Peruskoulun osalta mielenkiinto koskee erityisesti kirjaston kanssa tehtävää yhteistyötä.

2.1 Peruskoulu ja perusopetus

Suomessa peruskoulu käsittää vuosiluokat 1–9 ja se on tarkoitettu koko ikäluokalle (7–16-vuotiaat). Valtaosa Suomen kouluista on kunnallisia. Kuuden ensimmäisen vuoden aikana opetusta antaa yleensä luokanopettaja, joka opettaa kaikkia tai useimpia aineita. Kolmen ylimmän luokan opetus on pääosin aineenopetusta, jolloin eri oppiaineita opettavat asianomaisten aineiden opettajat. Perusopetus tuottaa kaikille saman jatko-opintokelpoisuuden ja se on maksutonta. (OPH 2015a.) Perusopetus on opetuksen ja kasvatuksen kokonaisuus, jossa eri osa-alueiden tavoitteet ja sisällöt liittyvät yhteen ja muodostavat näin opetuksen ja toimintakulttuurin perustan. Perusopetus luo myös perustan oppilaiden yleissivistykselle. Kunta on velvollinen järjestämään perusopetusta alueellaan asuville oppivelvollisuusikäisille, minkä lisäksi opetuksen järjestämistä ohjaavat erinäiset lait. (OPS 2014, 9, 14.)

Perusopetuksen tehtävää voidaan tarkastella sen opetus- ja kasvatustehtävän lisäksi yhteiskunnallisen tehtävän, kulttuuritehtävän sekä tulevaisuustehtävän näkökulmasta. Perusopetuksen yhteiskunnallisena tehtävänä on edistää tasa-arvoa, yhdenvertaisuutta ja oikeudenmukaisuutta, kulttuuritehtävänä puolestaan on edistää monipuolista kulttuurista osaamista ja kulttuuriperinnön arvostamista sekä tukea oppilaita oman kulttuuri-identiteetin ja kulttuurisen pääoman rakentamisessa. Tulevaisuustehtävän näkökulmasta perusopetuksessa opitaan kohtaamaan muutostarpeita avoimesti, arvioimaan niitä kriittisesti ja ottamaan vastuuta tulevaisuutta rakentavista valinnoista. (OPS 2014, 18.)

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet ovat parhaillaan muutoksessa vastatakseen paremmin nykyisen tietoyhteiskunnan haasteisiin, sillä yksi uu-

simisen keskeinen syy on ollut yhteiskunnan muutos ja informaatioteknologian kehitys. OPS:ssa on erityisesti korostettu esimerkiksi tieto- ja viestintätekniikan (myöhemmin TVT) käyttöä opetuksessa. Opetushallitus on hyväksynyt uudet perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet vuoden 2014 lopulla. Näiden perusteiden mukainen paikallinen opetussuunnitelma otetaan käyttöön vuosiluokkien 1–6 osalta 1.8.2016. Vuosiluokkien 7–9 osalta uuden opetussuunnitelman käyttöönotto tapahtuu porrastetusti vuosina 2017, 2018 ja 2019. Aiemmin noudatetut opetussuunnitelman perusteet ovat vuodelta 2004, mutta asteittaisessa käyttöönotossa ne otettiin käyttöön viimeistään vuonna 2006. (Falck 2003, 21; OPS 2014, 3.)

Kirjaston kannalta keskeistä ainesta perusopetuksen opetussuunnitelman perusteista voidaan löytää useastakin kohdasta, mutta tämän työn kannalta merkityksellistä on tarkastella erityisesti kirjaston ja koulun yhteistyötä sekä kirjaston ilmenemistä opetussuunnitelman perusteissa. Kirjaston ja koulun välisen yhteistyön kannalta yksi tärkeä aihekokonaisuus on jo aiemmassa OPSissa ollut viestintä ja mediataito. Tätä aihetta on tarkastellut myös Liisa Hopia tamperelaisten peruskoulujen opettajien käsityksiä koulun ja yleisen kirjaston yhteistyöstä käsittelevässä pro gradu -tutkielmassaan vuodelta 2014. Hän on selvittänyt, että tämän aihekokonaisuuden tavoitteissa pyritään siihen, että oppilas oppii kehittämään tiedonhallintataitojaan sekä vertailemaan, valikoimaan ja hyödyntämään hankkimaansa tietoa sekä käyttämään viestinnän ja median välineitä tiedonhankinnassa, -välittämisessä sekä erilaisissa vuorovaikutustilanteissa.

Lisäksi Hopia on selvittänyt, että opetussuunnitelman perusteissa on jo vanhastaan tuotu esille myös varsinainen kirjastoyhteistyö äidinkieli ja kirjallisuus -oppiaineen yhteydessä. Siinä vuosiluokkien 1-2 kohdalla mainitaan kirjaston käytön opettelua, vuosiluokilla 3-5 oppiaineen keskeisimmissä sisällöissä mainitaan tiedonhallintataidot, joihin sisältyy myös kirjaston aineiston ryhmittely ja sisältöihin tutustuminen, kirjojen haku ja varaus, yksinkertaisia tiedonhakuja tietoverkoista ja tiedonhaun vaiheita ohjatusti ja vuosiluokkien 6–9 arviointiperusteissa puolestaan eritellään erilaisia tavoitteita, joista kirjaston käyttö liittyy oppilaan taitoon tuottaa tekstejä ja hyödyntää

niitä eri tarkoituksiin. Kirjaston lisäksi oppilaan tulee osata käyttää tietoverkkoja, tieto- ja kaunokirjallisia teoksia sekä suullisesti välitettyä tietoa tiedonhankinnassaan; hän osaa valita lähteensä ja myös ilmoittaa ne. (Hopia 2014, 6-7.)

Uusissa opetussuunnitelman perusteissa kirjasto nähdään koululle luontevana yhteistyökumppanina myös oppimisympäristönä, sillä se on mainittu erikseen tahona, joka tarjoaa monimuotoisia oppimisympäristöjä ja tukee täten koulun kasvatustehtävää (OPS 2014, 29, 36; katso oppimisympäristöistä lisää Manninen ym. 2007.) Samaten uudessa OPSissa kirjastot on huomioitu erityisesti äidinkieli- ja kirjallisuus -oppiaineessa. Äidinkieli ja kirjallisuus -oppiaineen oppimisympäristöihin ja työtapoihin liittyvät tavoitteet vuosiluokilla 1–2 ovat samankaltaisia kuin aiemmassakin OPSissa, eli tutustutaan kirjastoon ja sen toimintaan: ”koulu- tai lähikirjaston toimintaan ja erilaisiin lasten kulttuuritahtumiin tutustuminen laajentavat oppimisympäristöä luokan ulkopuolelle” (OPS 2014, 104) ja ”tutustutaan yhdessä kirjastoon ja sen käyttöön” (OPS 2014, 108). Vuosiluokilla 1–2 opetuksen painopiste on luonnollisesti luku- ja kirjoitustaitojen perustan luomisessa, mutta myös oppimaan oppimisen ja vuorovaikutuksen taitojen kehittämisessä, joten yksi oppimistavoitteista liittyykin läheisesti kirjastoon: ”innostaa oppilasta kuuntelemaan ja lukemaan lapsille suunnattua kirjallisuutta ja valitsemaan itseään kiinnostavaa luettavaa, kehittämään lukuharrastustaan sekä ohjata oppilasta kirjaston käyttöön” (OPS 2014, 107).

Laaja-alainen osaaminen vuosiluokilla 3–6 -kokonaisuudessa puolestaan ohjataan monilukutaidosta puhuttaessa oppilaita kirjastopalveluiden käyttöön (OPS 2014, 157). Lisäksi suomenkielen ja -kirjallisuuden opetuksen tavoitteet vuosiluokilla 3–6 tavoitteista yksi käsittelee kirjastoa ja lukemista: ”kannustaa oppilasta laajentamaan tekstivalikoimaansa ja lukemaan lapsille ja nuorille suunnattua kirjallisuutta sekä rohkaista lukuharrastukseen ja lukuelämyksen jakamiseen ja kirjaston aktiiviseen käyttöön” (OPS 2014, 163). Kirjaston ja kirjallisuuden monipuolisuutta korostetaan muutoinkin 3–6 -luokkalaisten kielen, kirjallisuuden ja kulttuurin ymmärtäminen -kokonaisuudessa (OPS 2014, 164). Äidinkielen lisäksi myös esimerkiksi käsityö-oppiaineessa

mainitaan 3–6 -luokkalaisten kohdalla tavoitteena tukea toiminnallista oppimista tutkivan oppimisen projekteilla oppiainerajat ylittäen ja yhteistyössä ulkopuolisten asiantuntijoiden ja yhteisöjen, kuten kirjaston, kanssa (OPS 2014, 271).

Yläkoulun puolella, eli vuosiluokilla 7-9, Suomen kieli ja kirjallisuus -oppimäärän tavoitteisiin liittyvät keskeiset sisältöalueet mainitsevat myös kirjaston: ”luetaan monipuolisesti nuortenkirjoja, klassikoita ja nykykirjallisuutta, myös tietokirjoja. Kannustetaan aktiiviseen ja monipuoliseen kirjaston tarjonnan hyödyntämiseen.” (OPS 2014, 292.)

Lisäksi on kiintoisaa huomata, kuinka peruskouluilla ja kirjastoilla on kovin yhteneväiset tavoitteet toiminnassaan: opetussuunnitelman perusteissa opetuksen ja kasvatuksen valtakunnallisiksi tavoitteiksi on mainittu (s. 19) sivistyksen, tasa-arvoisuuden ja elinikäisen oppimisen edistäminen. Ajattelun ja oppimisen taidot luovat perustaa muun osaamisen kehittymiselle ja elinikäiselle oppimiselle (OPS 2014, 20). Kirjastolaissa (1L, 2§) puolestaan mainitaan yleisten kirjastojen kirjasto- ja tietopalvelujen tavoitteiksi ”edistää väestön yhtäläisiä mahdollisuuksia sivistykseen, kirjallisuuden ja taiteen harrastukseen, jatkuvaan tietojen, taitojen ja kansalaisvalmiuksien kehittämiseen, kansainvälistymiseen sekä elinikäiseen oppimiseen.” Uudessa OPSissa laaja-alaiset osaamisen tavoitteet ovatkin juuri Ajattelu ja oppimaan oppiminen (L1), Kulttuurinen osaaminen, vuorovaikutus ja ilmaisu (L2), Itsestä huolehtiminen ja arjen taidot (L3), Monilukutaito (L4) sekä Tieto- ja viestintäteknologinen osaaminen (L5). (OPS 2014, 20–23.)

2.2 Yleinen kirjasto

Julkiset palvelut, joihin yleisten kirjastojen tarjoamat palvelut kuuluvat, ovat poliittisen ohjauksen alaisia. Poliittiset päätökset määrittävät esimerkiksi sen, mitä palveluja tuotetaan ja kuinka paljon rahaa niiden tuottamiseen käytetään. Julkiset palvelut perustuvat useimmiten lakeihin ja asetuksiin. (Hansén-Haug 2013, 10.) Kunnallisten kirjastojen eli yleisten kirjastojen toiminta perustuu kirjastolainsäädäntöön: kirjastolakiin (904/1998) ja -asetukseen (406/2013). Kirjastolakia uudistetaan parhaillaan ja uuden lain on tarkoitus astua voimaan vuonna 2017. Tällä hetkellä (vuonna 2015) voimassa olevan lainsäädännön

mukaisesti ”kunnan tehtävänä on kirjastolaissa tarkoitettujen kirjasto- ja tietopalvelujen järjestäminen joko itse taikka osittain tai kokonaan yhteistyössä muiden kuntien kanssa tai muulla tavoin. Kunta vastaa, että palvelut ovat lain mukaisia. Kirjasto- ja tietopalvelujen tavoitteena on edistää väestön yhtäläisiä mahdollisuuksia sivistykseen, kirjallisuuden ja taiteen harrastukseen, jatkuvaan tietojen, taitojen ja kansalaisvalmiuksien kehittämiseen, kansainvälistymiseen sekä elinikäiseen oppimiseen. Näiden lisäksi kirjastotoiminnalla edistetään virtuaalisten ja vuorovaikutteisten verkkopalvelujen ja niiden sivistyksellisten sisältöjen kehittymistä. Kirjastolaissa säädetään yleisten kirjastojen kirjasto- ja tietopalvelujen tavoitteiden ja järjestämisen lisäksi kirjasto- ja tietopalveluverkosta, palvelujen maksuttomuudesta, arvioinnista sekä valtionhallinnosta.” (Kunnat.net 2015.) Kirjastolaki velvoittaa kuntia myös arvioimaan järjestämäänsä kirjasto- ja tietopalvelua sen laadun ja taloudellisuuden seuraamiseksi. (Kirjastolaki 1998/904, 6 §.)

UNESCO:n Yleisten kirjastojen julistuksessa (2001, 5–6) esitetään yleisen kirjaston avaintehtävät, jotka liittyvät tietoon, luku- ja kirjoitustaitoon, kasvatukseen ja kulttuuriin. Nämä tehtävät ovat:

- Lasten lukutottumusten luominen ja vahvistaminen ja pienestä pitäen.
- Kaikentasoisen yksilöllisen ja omaehtoisen koulutuksen sekä yleisen koulutuksen tukeminen.
- Mahdollisuuksien antaminen luovalle itsensä kehittämiselle.
- Lasten ja nuorten mielikuvituksen ja luovuuden edistäminen.
- Kulttuuriperinnön tuntemuksen, taiteiden arvostuksen, tieteen saavutusten ja keksintöjen edistäminen.
- Mahdollisuuden antaminen kaikenlaisen esittävän taiteen esilletuomiseen.
- Kulttuurin monimuotoisuuden suosiminen sekä kulttuurien välisen kanssakäymisen vaaliminen.
- Suullisen perimätiedon vaaliminen.
- Sen varmistaminen, että kansalaiset saavat käyttöönsä kaikenlaista yhteisöään koskevaa tietoa.

- Riittävien tietopalveluiden tuottaminen paikallisille yrityksille, yhdistyksille ja eturyhmille.
- Tiedon ja tietokoneiden käyttötaidon kehittäminen.
- Kaikkien ikäryhmien kirjallisten harrastusten ja hankkeiden tukeminen ja osallistuminen niihin, sekä tarvittaessa niiden alkuun saattaminen.

Kirjaston kaikista perinteisin ja vastaavasti myös käytetyin palvelu on lainaus (Lovio & Tiihonen 2005, 25). Lainaamisen ohella yleinen asiakkaiden käyttämä kirjaston palvelu on tietopalvelu. Sitä käytetään aineiston tai sisällön löytämiseen ja paikantamiseen ja tietopalvelusta voidaan hakea yhtä lailla joko yksittäistä dokumenttia, teosta tai tietoa tai aineistoa ja informaatiota jostakin tietystä aiheesta. Tietopalvelua ovat niin asiakkaalle annettu mahdollisuus omatoimiseen tiedonhankintaan kuin kirjastoammattilaisen avustama tiedonhankinta henkilökohtaisin neuvoin. Myös suosittelu on yksi tärkeä neuvonnan laji, jota monet kirjaston asiakkaat arvostavat. Kirjastoissa voidaan järjestää erikseen myös kirjavinkkausta, jossa vinkkarit kertovat innostavasti kirjoista, tarkoituksenaan innostaa ihmisiä lukemaan. Tietopalvelu, palveluneuvonta, suosittelu ja kirjavinkkaus ovat sellaisia kirjastohenkilökunnan tehtäviä, joita ei uskota kovin helposti pystyttävän korvaamaan erilaisin verkkopalveluin, vaikka omatoimisuus kirjastoissa on viime aikoina huomattavasti lisääntynyt. (Lovio & Tiihonen 2005, 26–27.)

Nykyisin kirjastoissa keskeisiä tehtäviä ovat edellä mainittujen lisäksi myös tiedonhankintataitojen- ja kirjastonkäytön opastukset. Koska sähköisen asiainnin osuus lisääntyy yhteiskunnassamme jatkuvasti, ovat kirjastot ryhtyneet järjestämään myös tähän liittyvää neuvontaa ja opastusta. Samalle ne tulevat toimineeksi kansalaisten tietoyhteiskuntataitojen opastajina. Lisäksi kirjastoissa on paljon erilaista oheistoimintaa, kuten sanataide-, elokuva- ja näytelmäkerhoja, kirjallisuusiltoja, kirjailijavierailuja ja satutuokioita. Oheistoiminnoiksi kutsutaan henkilökunnan tai erilaisten harrastajaryhmien kirjastossa järjestämää toimintaa. (Lovio & Tiihonen 2005, 26–27.) Kirjaston maine liittyy silti yhä nykyäänkin ennen kaikkea tietoon ja tietämykseen ja niihin liittyvään osaamiseen. Kirjastoa arvostetaan tiedonlähteenä ja laadukkaan aineiston tarjoajana. (Juntunen & Saarti 2014, 91.)

Yleisten kirjastojen tehtävät liittyvät siis ennen kaikkea kirjallisuuden ja muun taiteen sekä kulttuurituntemuksen edistämiseen, mutta myös myönteisen oppimisen kulttuurin tukemiseen. Yleisten kirjastojen perinteinen tehtävä ei yhteiskunnan muutoksista ja kaikista nykyaikaan olennaisesti kuuluvista lisävaatimuksista huolimatta ole muuttunut, sillä yleiset kirjastot takaavat edelleen tiedon ja kulttuurin monipuolisuuden lisäksi myös sen ajallisen syvyyden. Yleiset kirjastot myös turvaavat edelleen kansalaisten sivistyksellisten perusoikeuksien toteutumisen tarjoamalla mahdollisuudet päästä tiedon ja kulttuurin lähteille, nykyään siis myös uusia väyliä pitkin. Tämän lisäksi kirjastot ovat kyenneet vastaamaan asiakkaiden muuttuviin tarpeisiin, tietotekniikan jatkuvaan kehitykseen sekä oppimistapojen ja opetusmenetelmien muutoksiin. (OPH 2015b; OPH 2015c.) Kuten kouluissakin, myös kirjastoissa painotetaan nykyään yhä enemmän tiedonhallintataitojen tärkeyttä ja kannustetaan kohti itsenäistä, elinikäistä oppimista.

Opetusministeriön kirjastopolitiikka 2015: Yleiset kirjastot. Kansalliset strategiset painoalueet -julkaisussa (2009, 7, 9) määritetään Suomen yleisten kirjastojen toiminnan suunta ja päämäärä ja ohjelman yksi keskeinen viesti liittyy juuri kirjaston ja koulun suunnitelmalliseen yhteistyöhön. Siinä huolehditaan myös siitä, että kirjastoissa on riittävästi korkea-asteen kirjastoalan henkilöstöä. Lisäksi siinä korostetaan kirjastoammattillista näkemystä ja kompetenssia juuri tiedonhallintaan liittyvissä kysymyksissä, joissa muutoin pedagogisesti pätevä opettajakuntakaan ei välttämättä pärjää nyky-yhteiskunnassa: ”Kirjastojen perustehtävä on nyt ajankohtaisempi kuin koskaan. Kirjastoammattilaisten osaamisalueita ovat tiedonhallinta ja siihen ohjaaminen sekä aineistonhankinta ja -valinta. Informaation käyttö on yhä enemmän ongelmaratkaisun luonteista. Kun omat taidot loppuvat tai kun tarvitaan apua informaatiotulvassa suunnistamiseen, tullaan kirjastoon.” (Opetusministeriö 2009, 9.)

Kirjastot joutuvat kuitenkin nykyään kilpailemaan yhä enemmän ihmisten vapaa-ajasta. Tähän epäkohtaan on otettu kantaa myös Kirjastopoliittisessa ohjelmassa: ”Verkkopalvelujen yleistymisen on vienyt kirjastot ensimmäistä kertaa tiukkaan kilpailutilanteeseen muiden toimijoiden kanssa. Myös ihmisten ajankäytöstä kilpaillaan. Jotta kirjastot voivat kilvassa menestyä, niiden

on tuotettava sellaista lisäarvoa, jota muut eivät pysty tarjoamaan.” (Opetusministeriö 2009, 11.) Erityinen huoli yleisissä kirjastoissa on nuorten katoamisesta kirjastoista, sillä nyt näyttää tutkimustenkin valossa siltä, että älypuhelimien ja internetin käyttö syövät aikaa muulta median käytöltä ja jatkuvasti toistensa kanssa kommunikoivien nuorten maailmassa perinteinen keskittynyt lukeminen jää tärkeydessä toiseksi. Tämä on erona aiempaan mediankäyttötutkimuksen, jossa tutkimukset osoittavat, että eri mediankäytön tavat eivät kilpaile keskenään, sillä paljon mediaa käyttävät kuluttavat kaikkia media- muotoja ja passiiviset ovat laaja-alaisesti passiivisia. Nyt nuoret ovat tottuneet viestinnälliseen ja vuorovaikutteiseen tilaan, ”pikalukemiseen”, jossa yksittäiset tekstit virtaavat lukijalta toiselle ja keskittymistä vaativa teoslähtöinen lukeminen koetaan tämän seurauksena liian raskaaksi. (Herkman & Vainikka 2012, 159). Huolimatta nuorten hieman hiipuvasta lukuinnostuksesta, kirjastojen satsaukset erityisesti juuri nuoriin kannattavat, koska kuten Opetusministeriön kirjastopolitiikka 2015-julkaisussa (2009, 17) ilmaistaan, ”[t]ämän hetken lapset ja nuoret päättävät, tarvitsevatko he kirjastoa myös aikuisina”. Myös Hansén-Haug on ilmaissut asian osuvasti vielä pidemmälle vietynä (2013, 6): ”tulevaisuuden aikuisina nuoret kasvattavat seuraavan sukupolven kirjaston käyttäjiä ja ei-käyttäjiä”.

Suomessa on myös muita kuin yleisiä kirjastoja, sillä ”Suomen kirjastoverkosto koostuu yleisistä eli kunnallisista kirjastoista, tieteellisistä ja ammattikorkeakoulukirjastoista, erikoiskirjastoista sekä kouluissa ja oppilaitoksissa olevista kirjastoista. Kirjastoja on lisäksi erilaisissa hallinnollisissa yksiköissä ja yrityksissä.” (OPH 2015c.) Tässä työssä tarkastellaan kuitenkin erityisesti yleisiä (kunnallisia) kirjastoja, koska tutkimuksen mielenkiinto kiinnittyy yleisten kirjastojen ja peruskoulujen yhteistyöhön. Osa yleisistä kirjastoista toimii myös alueensa maakuntakirjastoina. Maakuntakirjastotoimintaa tarkastellaan tässä työssä edempänä (luku 2.2.1).

2.2.1 Maakuntakirjastotoiminta Suomessa

Kuten edellisestä luvusta käy ilmi, toimii osa yleisistä kirjastoista alueensa maakuntakirjastoina. Kirjastolain (904/1998) 3. luvun 4 §:ssä kuvataan seuraavasti: ”Maakuntakirjastona toimii asianomaisen ministeriön määräämän

kunnan yleinen kirjasto kunnan suostumuksella. Toiminta-alueen määrää asianomainen ministeriö.”

Maakuntakirjastojen tehtävät puolestaan säädetään kirjastoasetuksessa (1078/1998).

Keskeisiin tehtäviin kuuluvat:

- Alueen yleisten kirjastojen tieto- ja kaukopalvelua tukeminen.
- Toiminta-aluetta koskevan tietopalvelun kehittäminen.
- Toiminta-alueen kirjastojen henkilöstön perehdyttäminen kirjastotyön uusiin toimintamuotoihin ja kehittämishankkeisiin.
- Asianomaisen ministeriön antamien muiden erityistehtävien suorittaminen.

Käytännössä maakuntakirjastojen perusajatuksena on muun muassa sellaisten asioiden hoito, jotka voivat pienille kunnankirjastoille olla vähäisistä resursseista johtuen raskaita, mutta joita hoitamalla maakuntakirjasto voi vapauttaa kirjastoille enemmän resursseja käyttöönsä. Maakuntakirjastoilta voidaan odottaa niiden toimivan alueensa ”edelläkävijöinä ja mallikirjastoina, jotka kehittelevät uusia toimintatapoja ja esittelevät niitä alueensa kirjastoille” (Priha ym. 2003, 45). Vuonna 2010 julkaistua yleisten kirjastojen laatusuosituksista täydentävä asiakirja Hyvän maakuntakirjaston laatukuvaus julkaistiin vuonna 2012 ja se toimii yhtä kirjastotoiminnan sektoria koskevana yleisiä laatusuosituksia täydentävänä asiakirjana. Siinä annetaan nimenomaan kvalitatiivisia eli laadullisia ohjeistuksia ja suosituksia maakuntakirjastotoiminnan laadukkaaksi hoitamiseksi, mutta se sisältää myös maakuntakirjastotoiminnan raportoinnissa hyödynnettäviä kvantitatiivisia mittareita. (Hyvän maakuntakirjaston laatukuvaus 2012.) Vaasa toimii Pohjanmaan alueen maakuntakirjastona. Seuraavassa luvussa (2.2.2) kuvataan Vaasan kaupunginkirjasto-maakuntakirjastoa.

2.2.2 Vaasan kaupunginkirjasto-maakuntakirjasto

Vaasan kaupunginkirjasto toimii Pohjanmaan maakuntakirjastona. Vaasa on toiminut maakuntakirjastona vuodesta 1968 lähtien. Suomessa on (vuonna 2015) Vaasan lisäksi 18 muuta Opetus- ja kulttuuriministeriön määräämää

maakuntakirjastoa. Vaasan lisäksi sen maakuntakirjastoalueeseen kuuluu 14 kuntaa: Isokyrö, Kaskinen, Korsnäs, Kristiinankaupunki, Kruunupyö, Laihia, Luoto, Maalahti, Mustasaari, Närpiö, Pedersöre, Pietarsaari, Uusikaarlepyy ja Vöyri. Opetus- ja kulttuuriministeriö myöntää maakuntakirjastotehtävään avustusta. Vuonna 2013 Vaasassa järjestettiin kaksi maakuntakirjastokokousta. Aiheina olivat palvelukulttuurin muutokset, markkinointi, lukeminen ja kirjavinkkaus. Lakisääteisenä tehtävänä Vaasan kaupunginkirjasto-maakuntakirjasto kerää, ylläpitää ja säilyttää Vasaensis-kokoelmaa. Kokoelmaan hankitaan maakuntakirjastoaluetta eli Vaasaa ja Pohjanmaata koskevaa aineistoa sekä alueen kirjailijoiden kaunokirjallisia teoksia. (Vaasan kaupunginkirjasto-maakuntakirjaston toimintakertomus 2013, 11).

Suomen ensimmäinen lainakirjasto, Vaasan Luku-kirjasto, perustettiin 2.8.1794. Nykyään pääkirjaston lisäksi Vaasan kaupunginkirjastoon kuuluvat kirjastoauto, kaksi laitoskirjastoa sekä lähikirjastot Huutoniemellä, Merikaarrossa, Palosaarella, Sandomissa, Suvilahdessa, Tervajoella, Variskalla ja Vähäsäkyrössä. (Vaasan kaupunginkirjasto-maakuntakirjasto 2015a). Vaasan kaupunginkirjasto-maakuntakirjastosta voi lukea tarkemmin myös vaasalaisen 8. luokkalaisten kirjastopalveluihin liittyviä mielipiteitä mittavasta tutkimuksesta (Laakkonen 2010, 24–25). Vaasan kaupunginkirjasto-maakuntakirjasto on huomionnut niin toiminta-ajatuksessaan kuin visiossaankin kansainvälisyyden sekä kirjastojen tavoitteet laadukkaina tiedonvälittäjinä ja tietoon ja kulttuuriin pääsyn mahdollistajina, sillä toiminta-ajatuksena sillä on, että ”verkostoitunut kirjasto mahdollistaa pääsyn tiedon ja elämysten äärelle. Kirjasto ottaa toiminnassaan huomioon alueelliset tarpeet ja tukee kansalaisten sivistyksellisiä ja kielellisiä oikeuksia.” Visiossaan puolestaan Vaasan ”kirjasto on vastustamaton sivistyksen ja elämysten keskus sekä kohtaamispaikka – näköalapaikka, jonne kaipaa takaisin”. (Vaasan kaupunginkirjasto-maakuntakirjasto 2015b).

Vaasan kaupunginkirjaston eri toimipisteissä tuetaan erilaisin keinoin niin aikuisten kuin lasten ja nuortenkin lukuharrastusta. Tästä huolimatta lainausten määrä laski hieman Vaasan kaupunginkirjastossa vuonna 2013 (edellisvuodesta -2,26 %). Vuonna 2013 Vaasan kaupunginkirjastossa järjestettiin yhteensä 236 erilaista yleisötapahtumaa, joissa oli osallistujia yhteensä 10 031.

Vuoden aikana järjestettiin myös runsaasti näyttelyitä sekä pääkirjastossa että lähikirjastoissa. Lisäksi kaikissa kirjaston toimipisteissä järjestettiin koulu- laisten ja päiväkotiryhmien kirjastokäyntejä sekä opastuskäyntejä maahan- muuttajille, opiskelijoille ja muille aikuisryhmille. Pedagogiset informaattikot pitivät mm. kirjavinkkauksia lapsille ja nuorille. Uutuutena oli pää- ja lähi- kirjastoissa toteutettu Kesäkivaa kirjastossa, jossa kaksi kesäkirjastokaveria järjesti ohjattua toimintaa alakouluikäisille muutaman tunnin ajan päivittäin. (Vaasan kaupunginkirjasto-maakuntakirjaston toimintakertomus 2013, 3, 6.)

Tähän tutkimukseen olennaisesti liittyvät Vaasan kaupunginkirjasto-maakun- takirjaston Tie tietoon- ja Koulukirjastokeskus- hankkeet. Tie tietoon - kou- lukirjastojen kehittämishankkeen päätavoitteena oli kehittää koulukirjastot toimivaksi ja joustavaksi osaksi koko kaupungin kirjastoverkkoa. Projekti käynnistyi vuoden 2008 elokuussa. Koulukirjastojen kokoelmat ajantasaistet- tiin ja luetteloiitiin koulukirjastojen yhteiseen tietokantaan. Koulukirjastoista haluttiin kehittää entistä parempia ja tehokkaampia oppimisympäristöjä, joista olisi mahdollisimman suuri hyöty käyttäjilleen: opettajille ja oppilaille. Koulukirjastojen yhteinen tietokanta mahdollistaa myös tiedonhakutaitojen yhtenäisen opettamisen sekä koulukirjastojen että kaupunginkirjaston aineis- toa hyödyntäen. (Vaasan kaupunginkirjasto-maakuntakirjaston toimintaker- tomus 2008, 17). Vaasan koulukirjastot ovat nimeltään Keskuskoulu, Meren- kurkun koulu, Nummen koulu, Hietalahden koulu, Isolahden koulu, Länsi- metsän koulu, Onkilahden koulu, Palosaaren koulu, Vanhan Vaasan koulu, Vöyrinkaupungin koulu, Borgaregatans skola, Gerby skola, Haga skola, Mus- sor skola, Vikinga skola, Övningsskola ja Övningsskola Gymnasiet. (Kau- nisto 2014).

Koulukirjastokeskus-hanke seurasi jatkona Koskimies-Hellmanin tekemälle Pohjanmaan seutukirjastonselvitykselle (2011), jonka mukaan Pohjanmaan maakunnassa kirjastot tarvitsevat koulujen kanssa tehtävään yhteistyöhön li- sää osaamista ja resursseja. Koulukirjastokeskus oli yksi tehdyn seutukirjas- toselvityksen visioista. Sen kantavana ajatuksena on toimia ikään kuin resurs- sipankkina, josta löytyisivät esimerkiksi yhteinen oppimateriaali kouluissa käytettäväksi, kuten lukudiplomit ja tiedonhakuvinkit, sekä oma ”opetus- suunnitelma” kirjastonkäytöstä ja tiedonhausta. Toivelistan kärjessä olivat

myös erityisesti henkilöstöresurssit koulukirjastotyöhön. Toisin sanoen tavoitteena olisi luoda maakunnan yhteinen koulukirjastokeskus, josta koko maakunta voisi ikään kuin vuokrata niin opetusmateriaalia kuin henkilökuntaakin tarpeidensa mukaan tehdäkseen laadukasta yhteistyötä koulujen ja kirjastojen välillä, mutta ilman suuria kustannuksia. Koulukirjastokeskus-hanke sai rahoitusta vain esiselvityksen tekemiseen kunnille, joten hankkeen painopiste muuttui alkuperäisestä suunnitelmasta hieman. Esiselvitystä varten laadittiin kysely. Kyselyn tulokset analysoitiin ja huomattiin, että kaikki tahot olivat yksimielisiä koulukirjastokeskuksen tarpeellisuudesta, mutta kunnilla ei ole varaa sitoutua siihen taloudellisesti. Koulukirjastokeskus-hankkeen pohjalta Vaasan kaupunginkirjasto-maakuntakirjasto pyrkii kuitenkin toteuttamaan alueensa kirjastojen toiveita ja tekemään jatkohakemuksia projektin läpiviemiseksi.

3 LUKUINNON HERÄTTELY JA LUKEMISEN EDISTÄMINEN

Tässä luvussa kerron erilaisista menetelmistä, joilla erityisesti lasten ja nuorten lukuintoa pyritään edistämään ja ylläpitämään. Luvussa 3.2 tarkastellaan lähemmin koulukirjastotoimintaa, joka on osa koulujen lukemisen edistämismenetelmiä.

3.1 Lukuintoa etsitään ja edistetään erilaisin keinoin

Suomessa koulut ja kirjastot ovat perinteisesti hyödyntäneet toisiaan tehden yhteistyötä lasten ja nuorten lukuinnostuksen nostamisessa ja tiedonhallinnan opettamisessa. Lukuintoa pyritään nostamaan erilaisin keinoin aina kansallisista lukukampanjoista paikallisiin perinteisiin ja jopa lukukoirien avulla, mutta tälle lukemisedistämistyölle on tarvetta myös tulevaisuudessa. Singon mukaan (2000, 26) nämä erilaiset kampanjat, kilpailut, teemaviikot, projektit, vierailut ja näyttelyt ovat usein suunniteltu yhteistyössä, joskus rahoitettukin, mutta joka tapauksessa ne ovat kuuluneet pitkään sekä koulun että kirjaston elämään.

Lapsille on hyväksi saada kasvaessaan lukemisen parissa aktiviteetteja, joista he nauttivat ja joissa he voivat onnistua oman tasonsa mukaan. Kun lapset alkavat lukea itse, heillä tulisi olla mahdollisuus lukea itsenäisesti ja valita itse luettavat tekstit. Lasten olisi kuitenkin hyvä vuorotella erilaisia tekstejä, sillä helppojen tekstien toistuva lukeminen auttaa lapsia harjoittelemaan mekaanista lukutaitoa sekä sisäistämään lukemaansa, kun taas vaikeampien kirjojen lukeminen antaa mahdollisuuden kehittyä lukijana. Lukijaa kiinnostavien tekstien lukeminen rakentaa suhdetta elinikäiseen lukemiseen. (Rytönen 2014, 22.)

Nuorten mediankäyttötutkimukset, joissa kirjat ovat yleensä säilyttäneet korkean sijan lasten mediankäytössä, saattavat antaa turhan rohkaisevan kuvan kirjan asemasta lasten ja nuorten elämässä nykytodellisuudessa. Herkman ja Vainikka (2012, 95) ovat selittäneet tätä sillä, että perhe ja koti ovat usein se instituutio, joka arvostaa kirjoja ja kirjallisuutta ja joka lisäksi on pystynyt

säätämään ja kontrolloimaan lapsen mediankäyttöä. Tullessaan vanhemaksi lapsi yleensä saa enemmän itsemääräämisvaltaa mediankäyttöön ja ainakin osittain korvaa vanhempiensa mielipiteen vertaisverkostojensa mielipiteillä, ja yläkouluun siirryttäessä internet on nuorten maailmassa ohittanut suosiossa muut mediat. Tässä iässä kaververkostojen merkitys vaikuttaa mediankäyttöön ja lukutottumuksiin, vaikka lapsuudenkodissa olisikin annettu vankka pohja lukemisharrastukselle. Toisaalta teini-iän väistyessä nuori itsenäistyy myös kavereistaan ja tekee omat valintansa myös mediankäyttönsä suhteen. Herkman ja Vainikka (2012, 94) lisäävät, että runsas kirjallisuuden ja painotuotteiden käyttö lapsuudessa kuitenkin korreloivat selvästi niiden käyttöön myös nuorena aikuisena. Toisaalta vastaavasti jo lapsuudessa omakuttu internetin, pelaamisen ja muun viimeisimmän mediateknologian käyttömahdollisuus lapsuudesta saakka auttaa niiden varhaista omaksumista ja juurtumista myöhempään mediankäyttöön. Kodilla, koululla ja kirjastolla on kaikilla merkitystä lukuharrastuksen tukemisessa ja ne ovat lisäksi ympäristöjä, jotka rakentavat puitteet ja antavat mahdollisuuden lapsuuden ja nuoruuden mediankäytölle ja tätä kautta lukuharrastuksellekin.

Lukuinto voi joskus löytyä myös tekemisen, eikä aina lukemisen kautta. Tätä silmällä pitäen lapsia ja nuoria ohjataan erilaisissa kirjoittajapiireissä sekä kirjasto-, kirjallisuus-, teatteri-, sanataide- ja luovan kirjoittamisen kerhoissa, jotka operoivat toki kirjallisuuden parissa, mutta eivät ole pelkkää lukemista. Kuten Kiuas toteaa teoksessa Kirjallisuuden projektit kirjastoissa (2012, 183), kaikki eivät lue samalla tavalla, eivät edes kirjoita. Tämä pätee hänen mukaansa yhtä lailla pienistä isoihin ja alkavista edistyneisiin lukijoihin ja kirjoittajiin. Hän ehdottaa [lukemiseen innostamisessa] näkökulman vaihtoa. Uutta ja erilaista toimintaa kirjastossa voisivat olla hänen mukaansa esimerkiksi iltakoulu kirjastossa, lukuleiri, kirjastoleiri ja tekemisenä alakouluikäisille suunnattu asiasanapeli kirjojen etsimiseen tai lukuinnostus- ja tarinankerrontaprojekti keräilykorteilla (2012, 184). Myös sadutus, jonka juuret ovat 1980-luvun sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuksessa, sopii menetelmänä alle kouluikäisistä lapsista vanhuksiin ja jota voi hyödyntää niin kirjastossa kuin koulussakin. (Kiuas 2012, 136–137.) Peruskoulussa se voisi sopia erityisesti vasta kirjoittelemaan opettelevien lasten kanssa. Erilaisia kirjallisuuden projekteja hyödyntämällä kirjastot voivat saada uusia ihmisiä asiakkaikseen ja

nämä uudet ihmiset voivat saada erilaisista projekteista sykäyksen kirjastonkäyttöön ja kipinän lukemiseen.

3.1.1 Lukudiplomit ja lukukampanjat

Monissa kouluissa käytetään lukudiplomia osana kirjallisuuskasvatusta ja lukemiseen innostamista. Lukudiplomien suorittamisen tavat vaihtelevat, niihin voidaan käyttää esimerkiksi lukupäiväkirjaa suorittamisen todentamisen apuna. Joissakin kouluissa on lukujärjestyksessä erillisiä lukutunteja, jotka käytetään kaunokirjallisuuden lukemiseen.

Lukudiplomin yksi tavoite on lukemaan innostaminen, mutta lukeminen on myös taito itsessään. Lukukettu-lukudiplomin (2015) sivustolla on kirjattu nähtäväksi muitakin tavoitteita, joita diplomin suorittamisella saavutetaan: hyvä lukutaito muun muassa kasvattaa lapsen itsetuntoa, sillä hän huomaa lukiessaan osaavansa ja saavansa lukea. Lisäksi lukeminen vaatii keskittymistä ja omien mielikuvien käyttämistä, joten lukemisella voidaan vahvistaa keskittymiskykyä ja mielikuvitusta. Vaikka sitä ei aina tule ajatelleeksi, kaunokirjallisuuden lukeminen on myös yksi tiedon hankkimisen ja tietämisen tapa. Kirjallisuuden avulla opitaan myös käsittelemään tunteita: lukemalla meillä on mahdollisuus käydä läpi omia tunteitamme, antaa tunteille ja kokemuksille nimiä ja lukemalla voimme ymmärtää itsemme lisäksi myös toisen ihmisen maailmaa. Kirjallisuuden olemukseen kuuluu myös pohdinta hyvästä ja pahasta, tekojen oikeasta ja väärästä, ihmisenä elämisen moraalista. Lukutekniikka kehittyy lukemalla ja hyvän lukutaidon voi saavuttaa vain lukemalla paljon. Monipuolinen lukeminen antaa hyvän sanavaraston ja kehittää kielentajua. Se on myös oman kirjallisen ilmaisukyvyn edellytys, joka puolestaan on yhteiskunnassa pärjäämisen edellytys.

Lukudiplomin suorittamisen lisäksi kouluissa järjestetään silloin tällöin erityisiä lukupäiviä, -viikkoja ja -kampanjoita, jolloin luetaan erityisen paljon, tai jolloin esimerkiksi isommat oppilaat voivat lukea pienemmille. Valtakunnallista Lukukeskuksen järjestämää lukuviikkoa vietetään joka vuosi huhtikuussa sillä viikolla, jolla on kirjan ja ruusun päivä. Lukuviikon teema vaih-

telee vuosittain. Vuonna 2015 se oli ”Minä lukijana”. Lukuviikon tarkoituksena on innostaa lapsia ja nuoria lukemisen pariin. Koulut ja kirjastot ympäri Suomen osallistuvat lukuviikkoon eri tavoin. (Lukukeskus 2015a.)

Lukudiplomeita löytyy internetistä lukuisia määriä, sillä useilla Suomen kunnilla on oma diplominensa, joka on verkosta avoimesti saatavissa. Esittelen tässä muutamia isoimpien kuntien, tai muuten yleisesti tunnettuja lukudiplomeja.

Leena Saarela kuvailee teoksessa *Koulu kirjastossa: kirjasto oppimisympäristönä* (2000, 169–170) Oulussa käytössä olevaa kirjallisuustyöryhmän luomaa lukudiplomia, jossa on omat osionsa ala- ja yläkouluille sekä lukioihin. Alakoulun diplomiin on melko vähän valinnaisuutta, kun taas lukiossa valinnaisuutta on lisätty runsaasti, minkä lisäksi diplomin kirjojen on tarkoituksena edustaa mielenkiintoa ylläpitävää valikoimaa sekä edistää lukuharrastuksesta kiinnostuneen nuoren kirjallista yleissivistystä. Saarelan mukaan (2000, 170) lukuinnostus on tarttunut oppilaisiin ja kirjoja lainataan paljon Oulun kirjastosta.

Kunnari-lukudiplomissa tutustutaan tarinoiden maailmaan myös elokuvien ja niihin liittyvien tehtävien avulla. Diplomiin on omat osionsa esi- ja alkuopetuksen, 3.- ja 4.-luokkalaisten, 5.- ja 6.-luokkalaisten sekä yläasteelle. Lisäksi verkostoon kuuluu lukion syventävä kirjallisuuskurssi *Odyssia*. Edellisten lisäksi siellä on räätälöityjä kirjallisuuspiirejä suomea toisena kielenä opiskelijoille sekä erityisopetuksen piirissä oleville. Kunnari edustaa lukudiplomia, jossa on paljon valinnanvaraa. (Ylihärsilä, ym. 2015.)

Smarta läsare -lukudiplomi on Kunnaria vastaava ruotsinkielinen lukudiplomi, jonka tekemiseen ovat osallistuneet osittain samat tahot. Ideana on valita ja lukea kirjoja erilaisilta kirjatarjottimilta. Emil-tarjotin on tarkoitettu esi- kouluikäisistä 2.-luokkalaisiin ja Matilda puolestaan 3.–6. -luokkalaisten. Lisäksi Emil- ja Matilda -tarjottimet on jaettu pienempiin tarjottimiin teeman mukaan. Kirjatarjottimet antavat oppilaille mahdollisuuden monipuoliseen lukemiseen, mikä on lukemisen kannalta rikastuttavaa ja tärkeää. Diplomin suorittamisessa painotetaan myös mediakasvatusta ja lukemisen ohelle mukaan otetaan myös esimerkiksi kuva ja elokuva. (Haaro & Ylihärsilä 2014.)

Vantaan kunnassa on käytössä Vantaan kaupungin lukudiplomi, www.lukudiplomit.net. Diplomeista löytyy suoritustapa sekä ala- että yläkoulukäisille, mutta myös satudiplomi pienemmille suorittajille. Kirjalistat on koottu suomeksi, ruotsiksi, englanniksi ja venäjäksi. Diplomin suorittaminen edellyttää kussakin diplomilistassa mainitun kirjamäärän lukemista, minkä lisäksi innostunut oppilas voi lukudiplomin suorittuaan halutessaan suorittaa bonusdiplomin. (Eboru 2015.)

Pirkanmaan uudistetun lukudiplomin on koostanut yhteistyössä paikalliset asiantuntijat ja hanketta ovat koordinoineet Lastenkirjainstituutti ja Tampereen kaupunginkirjasto. Diplomissa on jokaiselle luokalle (ala- ja yläkoulu sekä toinen aste) oma valikoima. Listoille on valittu monenlaista luettavaa aina romaaneista sarjakuviin ja kirjoja on tarkoitus valita niin, että eri lajit tulevat tutuiksi. (Pirkanmaan lukudiplomi 2014.)

Lukukettu on itäsuomalaisten Joroisen, Juvan, Rantasalmen, Puumalan ja Sulkavan yhteinen lukudiplomi peruskoulun luokille 1-6. Diplomin tavoitteena on lukuilo ja jatkuvan lukuharrastuksen virittäminen. Tavoitteena on myös innostaa lukemaan niitäkin, jotka eivät lue lainkaan tai jotka lukevat hyvin vähän. Opettajalle Lukukettu on työväline kirjallisuuden opetukseen. Diplomin suorittuaan oppilaalle syntyy kokonaisuutena hyvä ja monipuolinen kirjallinen yleissivistys. (Lukukettu 2015.)

3.1.2 Kirjavinkkaus

Kirjavinkkaus (englanniksi book talk, ruotsiksi bokprat) on vuorovaikutuksellista lukemisen edistämistä ja osa yleisten kirjastojen lukijaneuvonnan palveluja, (Harjunpää 2013, 2) eli kirjavinkkauksella tarkoitetaan sellaista kirjaston vakiintunutta työskentelymuotoa, jossa asiakkaita innostetaan lukemaan. Vinkkari voi esimerkiksi lukea pätkiä vinkkaamistaan kirjoista tai kertoa niistä omin sanoin. (Lovio & Tiihonen 2005, 26.) Vinkkaukseen ei kuulu juonipaljastuksien teko, eikä sisältöä muutoinkaan avata liikaa, vaan kirjasta kerrotaan juuri sen verran kuin tarvitaan kiinnostuksen herättelemiseksi (Harjunpää 2013, 15.) Perinteisen kirjavinkkauksen rinnalle on syntynyt uusia tapoja vinkata, esimerkiksi MU-KI-vinkkaus, jossa yhdistetään musiikkia ja kirjallisuutta. Musiikkia on mahdollista käyttää vinkkauksessa eri tavoin,

mutta sen tavoitteena on kuitenkin tukea kirjaa tai tarinaa. (Jäppinen & Nieminen 2007, 159.) Tällaiset uudenlaiset vinkkaustavat toimivat yhtenä keinona saada nuoret innostumaan lukemisesta ja kirjallisuudesta.

Hyvä vinkkaaja valmistelee vinkkinsä etukäteen ja ottaa huomioon kohdeyleisönsä, eli valitsee esimerkiksi ikäluokalle sopivia kirjoja, mutta muistaa myös sen, että samallakin luokalla voi olla hyvin eritasoisia lukijoita. Vinkkauksen tavoitteena on löytää heidät kaikki – sen, joka lainaa vinkkauksen perusteella ensimmäisen kirjansa, kuten senkin, joka lainaa kerralla koko vinkkilistan. Opettajat yleensä tuntevat luokkansa hyvin, joten heidän kanssaan olisi hyvä tehdä yhteistyötä jo ennen vinkkaamista. (Saine 2008, 39, 41, 44.)

Kirjavinkkaus voi tapahtua kirjaston lisäksi myös kouluissa, muissa oppilaitoksissa, päiväkodeissa, jne. (Lovio & Tiihonen 2005, 26.) Yksittäisten kirjojen suora suosittelu, eli yksilövinkkausta, tapahtuu kirjastoissa jatkuvasti niin neuvonnassa, verkkoympäristössä kuin kirjaston hyllyjen väleissäkin, mutta yleensä kirjavinkkaamisesta puhuttaessa tarkoitetaan erikseen järjestettyä kirjavinkkaustilaisuutta. Lapsille ja nuorille suunnattu vinkkaustoiminta suunnitellaan yleensä kirjaston ja koulun yhteistyönä, kun taas aikuisille suunnatut tilaisuudet ovat usein kirjaston itsenäisesti järjestämiä. (Harjunpää 2013, 5.) Kirjavinkkaus ei siis ole suunnattu pelkästään lapsille, mutta tässä työssä pääpaino on lapsiin ja nuoriin suuntautuvassa vinkkauksessa. Aikuisen vinkkausta on käsitellyt muun muassa Elisa Harjunpää pro gradu -tutkielmassaan (2013) Aikuisille suunnattu kirjavinkkaus vastaanoton näkökulmasta.

Nykyään kirjavinkkaus lienee yksi keskeisimmistä kirjaston ja koulun välisistä yhteistyön muodoista ja kuten Marja-Leena Mäkelä huomauttaa Kirjavinkkarikirjassa (1995, 35), saattaa kirjastoilla ja kouluilla olla kirjallisia yhteistyösopimuksiakin vinkkauksen saamiseksi tietyillä luokka-asteilla. Oppilaat voivat joko tulla kirjastoon kuulemaan vinkkauksen, jolloin heillä on mahdollisuus myös samalla lainata vinkattuja kirjoja, tai vinkkari voi mennä koululle vinkkaamaan. Tällöin vinkkarin on mahdollista tavoittaa laajempi kuulijakunta kiertämällä useampia luokkia kerralla. Koulussa vinkkaamisessa

on myös se etu, että luokassa oppilaat saattavat keskittyä vinkkkaukseen paremmin, koska luokka on ennen kaikkea oppimisympäristö ja sieltä on riisuttu kaikki ylimääräiset houkuttimet pois. Oppilaillekin voi tehdä hyvää saada vaihtelua normaaleihin koulun arkirutiineihin kirjavinkkauksen muodossa. Koulun kanssa tehtävä vinkkausyhteistyö on kirjastolle kannattavaa siinäkin mielessä, että sitä kautta saavutetaan helpommin nekin lapset, jotka eivät muutoin käytä kirjastoa. Kirjavinkkarin kannattaa mahdollisuuksien mukaan osallistua myös opettajien koulutuspäiville ja kokouksiin sekä koulujen vanhempainiltoihin tehdäkseen kirjavinkkausta tunnetuksi ja luodakseen uusia yhteistyökumppanuuksia. (Mäkelä 1995, 31–34, 36.)

Kirjaston näkökulmasta voidaan ajatella lukemisen edistämisen palvelevan myös kirjastoissa jo olemassa olevan aineiston tunnettuuden parantamista ja lainausaktiivisuuden nousua (Harjunpää 2013, 10).

3.1.4 Lukuinto sekä muita hankkeita

Kirjastoilla ja kouluilla on nykyisin vanhempia ja uudempiä yhteistyömuotoja käytettävänä. Opetushallitus etsi jo Koulun kulttuuriprojektissa 1999–2001 uusia ja tehokkaampia yhteistyömuotoja 17 eri pilottikunnan kanssa koulujen ja kirjastojen välille. Samalla tavoitteena oli edistää kulttuuri- ja taidesisältöjä opetuksessa, mutta myös tunnistaa mahdollisia esteitä ja solmu-kohtia kirjastojen ja koulujen yhteistyön välillä. (Sinko 2000, 27.)

Valtakunnallinen Lukuinto-projekti on opetus- ja kulttuuriministeriön kolmevuotinen (2012–2015) ohjelma, jota ovat olleet mukana toteuttamassa Oulun yliopiston humanistinen tiedekunta (informaatiotutkimus) ja kasvatustieteiden tiedekunta sekä pilottikouluja ja -kirjastoja 30 paikkakunnalta eri puolilta Suomea. Tavoitteena sillä on ollut lasten ja nuorten monipuolisten lukutaitojen kehittäminen. Hankkeen aikana koulu ja kirjasto -pilottiparit ovat etsineet, kehittäneet ja testanneet erilaisia lasten ja nuorten lukemista monipuolistavia ja innostavia menetelmiä sekä ideoita lukumotivaation kasvattamiseksi. Menetelmien käyttö on johtanut pilotti-paikkakunnilla lukemisen lisääntymiseen, lukutaidon ja -valmiuksien parantumiseen ja monipuolistumiseen sekä monilukutaidon kehittymiseen ja sen merkityksen korostumiseen. (Lukuinto

2015.) Projektin aikana syntyvistä Lukuinto-ideapankista ja Lukuinto-oppaasta pääsevät hyötymään muutkin: Lukuinto-ideapankki ja kesän 2015 aikana julkaistava Lukuinto-opas ovat suunnattu kouluille, kirjastoille ja kunnille, eli opettajille, rehtoreille, kirjastoammattilaisille ja -johtajille sekä opetus-, sivistys- ja kulttuurijohtajille. Esitettyjen toimintatapojen- ja mallien avulla voidaan lisätä lukumotivaatiota ja monilukutaitoa sekä edistää koulun ja kirjaston yhteistyötä osana opetus- ja toimintasuunnitelmia. (Lukuinto-ideapankki 2015.) Vaasan Koulukirjastokeskus-hanke pyrittiin toteuttamaan Lukuinto-projektia vastaavana mallina. Tästä on kerrottu tarkemmin luvussa 2.2.2.

Kansallisen Lukuinto-hankkeen lisäksi Suomen kirjastoissa on meneillään valtavasti muitakin hankkeita. Niitä voi tarkastella lähemmin yleisten kirjastojen hankerekisteristä (2015).

3.1.3 Kirjailijavierailut ja muut tapahtumat

Kirjailijavierailuja kirjastoissa voidaan pitää yhtenä kirjastojen oheistoimintana, jolla tarkoitetaan sitä, ettei se ole kirjastojen vakiintunutta, arkipäiväistä toimintaa ja jonka voi järjestää joko kirjaston henkilökunta tai esimerkiksi jokin harrastajataho. (Lovio & Tiihonen 2005, 26–27.) Suomessa ainakin Lukukeskus välittää kirjailijavieraita esimerkiksi kouluihin, kirjastoihin, kulttuuritapahtumiin, juhliin tai muihin tilaisuuksiin. Lukukampanjoiden vierailut ovat tuettuja, ja koulut maksavat vain omavastuuosuuden. (Lukukeskus: Kirjailijavierailut.) Kirjastojen ja koulujen järjestämät kirjailijavierailut ovat yksi tapa innostaa lapsia ja nuoria lukemisen ja kirjallisuuden maailmaan.

Monesti lapset ja nuoret kaipaavat kirjastoon myös uusia, mutta ehkä kirjaston näkökulmasta vähemmän perinteisiä tekemisen muotoja. Kuten Laakkonen on todennut (2010, 43, 49, 66–69) tutkimuksessaan vaasalaisten 8.-luokkalaisten kirjastonkäyttötottumuksista, nuoret kaipaavat kirjastoon muutakin tekemistä kuin lainaamista. Kirjastot ovat pyrkineet uudistumaan ja järjestävät nykyisin erittäin runsaasti erilaisia tapahtumia tiloissaan. Nykyään kirjastoissa voidaan järjestää ja järjestetäänkin paljon erilaisia tapahtumia, joiden motiivina usein on kirjaston ja sen aineistojen tutuksi tekeminen tapahtumiin osallistujille, mutta joissa luodaan myös mielikuvaa kirjastosta mukavana

paikkana. Jännittävimmästä päästä lapsille ja nuorille voi olla vaikkapa yökirjasto, mutta kirjasto voi järjestää myös juhlia ja kilpailuja asiakkailleen. Sini Kiuas antaa teoksessa Kirjallisuuden projektit kirjastoissa (2012, 104–105) vinkiksi ulkoilmatapahtumat, joihin otetaan mukaan muitakin yhteistyötahoja, Kirjan ja ruusun päivän iltaklubin sekä jonkin teoksen julkistamistilaisuuden järjestämisen kirjastossa. Parhaimmillaanhan tämä voisi olla jonkun nuoren itsensä kirjoittama teos, mutta myös nuoria puhuttelevan kirjailijan julkaisujuhla kirjastossa kiinnostanee samaten.

Kiuas korostaa teoksessaan (2013, 123) sitä, kuinka kirjastot ovat meillä vahvoja toimijoita, joiden yhteistyökumppaniksi monikin taho varmasti varmasti ryhtyisi, jos kirjastot ymmärtäisivät ehdottaa. Myös Yleisten kirjastojen laatusuosituksessa (2010, 12) korostetaan, kuinka yhteistyön kautta on mahdollista löytää aivan uusia toimintamuotoja. Kirjaston on menestyäkseen tuotettava ainutlaatuisia palveluja ja osattava tarjota tietoa ja kulttuuria mielenkiintoisessa muodossa. Kirjasto seuraa muiden toimintaa ja kehittää omaansa muiden kokemuksia hyödyntäen. Kirjaston kannattaa kehittää kumppanuuksia ja verkostoitua palvelujen kehittämiseksi ja kirjaston oman osaamisen tukemiseksi ja syventämiseksi. Kumppanuuksia olisi järkevää kehittää paikallisen elinkeinoelämän kanssa. (Yleisten kirjastojen laatusuositus 2010, 64–66.) Karioidusti ilmaistuna kirjasto on aiemmin ollut aineiston säilytystila, mutta tulevaisuudessa painopiste alkaa siirtyä monimuotoisten tilojen luomiseen erilaisille toiminnoille, joissa keskeisessä roolissa ovat käyttäjät itse (Berndtson 2009, 6). Kokeilevat, uudet palvelumuodot täydentävät kirjaston perinteisempiä palveluja. (Yleisten kirjastojen laatusuositus 2010, 41.)

3.1.5 Lukukoiratoiminta

Opetushallituksen (2015c) linjauksen mukaan oppilaille on oikeus saada normaalin opetuksen lisäksi tukea koulunkäyntiin ja oppimiseen. Oppilaiden tarpeet oppimisen ja koulunkäynnin tukeen kuitenkin vaihtelevat ja oppilas voi tarvita monenlaista tukea yhtä aikaa, mutta mitä aikaisemmin oppilas saa tukea, sitä paremmin on mahdollista välttää vaikeuksien lisääntyminen ja kasaantumisen. Tukimuotoja käytetään sekä yksittäin että yhdessä toisiaan täydentävinä. Kirjastot voivat tukea kouluja myös tässä. Lukukoiratoiminnan

tarkoituksena on muun muassa edistää lukemaan opettelua, tukea lukuharrastusta, vähentää esiintymispelkoa, auttaa kielen ääntämisessä sekä helpottaa eläinpelkoa (Pitkänen 2014, 7.)

Kirjaston perustehtäviin kuuluu lukemisen kannustaminen ja tukeminen (Yleisten kirjastojen neuvoston strategia 2011–2016, 5) ja lukukoiratoiminta tähtää samaan. Kotimaisen kielten keskus (2014) on määritellyt lukukoiran tarkoittavan elävää, oikeaa koiraa, joka on koulutettu kuuntelemaan lasten äänen lukemista. Lukukoiria kutsutaan myös joissain yhteyksissä kirjastokoiriksi (Kotimaisten kielten keskus 2014), mutta tällöin kirjastokoiralla tarkoitetaan kuitenkin enemmän koiraa, joka on kirjaston lemmikki tai maskotti, eikä varsinainen lukemisen avustaja. Oikea termi lukutaitoon liittyen on lukukoiralla, joka alkaa vakiintua käytössä. Lukukoiralla on ohjaaja, joka on usein koiran omistaja, ja jonka tehtävänä on valvoa koiraa ja huolehtia lukuhetken sujuvuudesta. Hänen ei kuulu puuttua lukemiseen. Yhdessä ohjaajan kanssa koiralla tekee vierailuja kouluihin tai koiralle voi käydä lukemassa kirjastoissa. Lukukoiratoiminnassa koiran rodulla ei ole todettu olevan merkitystä, vaan koiran on oltava luonteeltaan sopiva: ihmisystävällinen, luotettava ja rauhallinen (Ruotsalainen 2013, 15).

Lukukoiratoiminta alkoi Suomessa vuonna 2011 (Rytkönen 2014, 2), joten se on vielä verrattain uusi toimintamuoto. Eläinavusteista toimintaa ja terapiaa on käytetty muilla aloilla jo aiemmin, Leena Kittilän mukaan (2013, 6) eläinavusteisuuden liittyvän tutkimuksen ajatellaan alkaneen 1960-luvulla, kun Boris Levinson julkaisi artikkelin koiran käyttämisestä psykoterapiatyössä. Kittilän pro gradu -tutkimus lukukoiratoiminnasta on ensimmäinen laatuaan Suomessa. Kittilän tutkimuksessa käytettiin koiraa ja lelukeiraa lasten lukemisen interventiossa. Kittilän pro gradu -tutkielma kuului Luetaan koiralle -projektiin ja se oli lastenpsykiatri Kaija Ikäheimon, Karva-Kaverit ry:n, Kaarinan kaupunginkirjaston ja Turun yliopiston psykologian oppiaineen yhteinen pilottihanke, jossa tutkittiin eläinavusteista lukemisen harjoittelua. Kittilän osatutkimuksessa arvioitiin intervention soveltuvuutta 2.- ja 3.-luokkalaisten, analysoitiin lukutilanteiden tapahtumia sekä tarkasteltiin intervention mahdollista vaikutusta lukumotivaatioon. Tutkimuksessa koe- ja kontrolliryhmän lapsista osa luki oikeille koirille ja osa lelukeirille. Lapset

arvioivat lukutilanteiden olleen yhtä mukavia, minkä lisäksi lapset arvioivat, että koira ja lelukoira olivat kuunnelleet heidän lukemistaan yhtä hyvin. Koe- ja kontrolliryhmän lukumotivaatiossa ei havaittu eroja lapsen, vanhemman tai opettajan arvioimana ryhmätason tarkasteluissa eri mittauspisteissä, pikemminkin lukumotivaation muutokset olivat hyvin yksilöllisiä. Osalla lapsista lukumotivaatio pysyi samana, osalla kohosi ja osalla laski. (Kittilä 2013, 4, 44.)

Muita suomalaisia lukukoiriin liittyviä opinnäytetöitä ovat kasvatustieteellisen näkökulman omaava Elisa Toivosen pro gradu -tutkielma Tapaustutkimus lukukoiran vaikutuksista kakkosluokkalaisten poikien lukukokemuksiin ja lukumotivaatioon (2015), Paula Pitkäsen ammattikorkeakoulun opinnäytetyö Börje, Hilma, Sylvi ja moni muu: lukukoirat yleisissä kirjastoissa (2014) sekä Eva Rytkösen ammattikorkeakoulun opinnäytetyö Karvaiset kirjastolaiset: lukukoiratoiminta Kaarinan kaupunginkirjastossa (2014). Tutkimukset esittävät lukukoiratoiminnan pääasiassa positiivisessa valossa.

Kirjaston näkökulmasta lukukoiratoiminta tuonee kirjastoon uusia asiakkaita, tekee kirjastosta kilpailukykyisen ja luo positiivista mielikuvaa kirjastosta sekä edistää avoimuutta (Pitkänen 2014, 20). Lukukoiratoiminnan avulla lukemisesta kiinnostumattomat voivatkin saada positiivisen mielikuvan lukemisesta ja täten päätyä kirjaston asiakkaiksi. Myös Vaasassa Palosaaren lähikirjastossa on kokeiltu lukukoiratoimintaa.

3.2 Kirjakokoelmat lukemisen edistäjinä

Lukuinnon nostattamisen jälkeen kirjastoissa olisi tavoitteena saada mahdollisimman moni lainaamaan teoksia. Sama tavoite on kirjastoissa ympäri maata. Realiteetti kuitenkin on se, etteivät kirjastot useinkaan pysty hankkimaan kovin montaa kappaletta samaa nimekettä kokoelmiinsa, sillä yleiset kirjastot pyrkivät rakentamaan mahdollisimman monipuolisen, ajantasaisen ja mahdollisimman useaa käyttäjää hyödyttävän kokoelman. Yleiset kirjastot palvelevat kaikkia alueensa asukkaita, eivät siis ainoastaan lapsia ja nuoria,

eivätkä täten voi hankkia kokoelmiinsa pelkästään lasten- ja nuortenkirjallisuutta. Esimerkiksi Vaasan kaupunginkirjasto-maakuntakirjaston laatuksikirjassa (2010, 10) sanotaan kokoelmasta: ”Kirjastossa on monipuolinen ja ajantasainen aineistokokoelma, joka sisältää käyttäjien tarpeita vastaavat kokoelmat kauno- ja tietokirjallisuutta, lehtiä, musiikkia, muita tallenteita ja verkkoaineistoja. Kokoelman muodostamisessa otetaan huomioon kunnan asukkaiden ikä- ja kielijakauma sekä ammattirakenne. Kokoelmien uusiutuminen ja ajankohtaisuus turvataan riittävällä hankinnalla ja säännöllisillä, riittävillä poistoilla. Kansainvälisen suosituksen (Unesco) mukaan vuosittaiset kirjahankinnat ja poistot ovat vähintään 8 % kirjakokoelmista. Ajankohtaisuuden takaamiseksi voidaan myös seurata tuoreen, alle 5 vuoden ikäisen aineiston osuutta avokokoelmassa sekä aineiston kiertonopeutta. Kansainvälinen suositustaso tuoreen aineiston osuudeksi avokokoelmassa on 40 %.”

Toisaalta tuntuu kohtuuttoman pitkältä odotusajalta, jos saman vinkatun teoksen on varannut kymmeniä varaajia ja kirjoja on kierrossa vain yksi tai kaksi. Tätä ongelmaa korjaamaan kouluihin on perustettu omia koulukirjastoja, jonka lisäksi kirjastot ovat mahdollisuuksiensa mukaan pyrkineet hankkimaan joitain tiettyjä koulujen toivomia nimekkeitä reilummin. Tämä ei kuitenkaan ole aivan ongelmatonta, sillä kirjahankintoihin käytettävän rahan on joka tapauksessa tultava jostain ja entäpä sitten, kun on hankittu vuosien saatossa reiluhko kokoelma samaa nimekettä, mutta luokan opettaja vaihtuu ja haluaakin suosia jotain aivan muuta? Pienillä kunnilla ei ole taloudellisesti mahdollista rakentaa ja kehittää samanaikaisesti toisaalta yleisiä kirjastoja ja toisaalta koulujen ja oppilaitosten kirjastoja, joten koulujen omat kirjastot eivät useinkaan täytä samoja laatuvaatimuksia, joita yleiseltä kirjastolta on totuttu odottamaan. Yleisten kirjastojen sekä koulujen ja oppilaitosten välisellä yhteistyöllä tilannetta on kuitenkin voitu parantaa. Tällaisella toiminnalla on maassamme pitkä perinne. Yleisten kirjastojen laaja tietoverkottuminen ja sisällön hallintataidot, koulujen ja oppilaitosten tietotekniikan kehittyminen ja opetusmenetelmien muuttuminen sekä toisaalta opiskelijoiden ja koululaisten muuttuneet tiedonhankintatavat tuovat kuntiin pohdittavaksi uusia ratkaisumalleja tilanteissa, joissa päätetään, miten oppilaiden ja opiskelijoiden kirjasto- ja tietopalvelut järjestetään. (OPH 2015c.)

3.2.1 Koulukirjastot

Suomessa on Tuomisen mukaan (1999, 131) lähdetty pitkään siitä, että oppijoiden tarvitsema opiskelun tukiaineisto hankitaan pääasiassa yleisestä kirjastosta. Suomen kunnista löytyykin yleensä kunnankirjasto, eli yleinen kirjasto, jota koulut voivat käyttää opetuksensa tueksi. Tämä ei kuitenkaan ole riittävää, eikä aina edes mahdollista, varsinkaan, jos kirjasto ei sijaitse samassa rakennuksessa koulun kanssa ja koska yleisellä kirjastolla on veloitteena palvelu kaikkia kansalaisia, ei vain koulua. Monissa kunnissa lähimpään kirjastoon voi myös olla niin pitkä matka, että sinne pääsy vaatii erityisiä järjestelyjä linja-autokyydityksineen, joten koulujen omille kirjastoille on tarvetta.

Kuitenkin myös yleinen kirjasto voi olla oppilaitoskirjasto, kun se kehittää ja priorisoi toimintaansa oppijalähtöiseksi (Niinikangas 1999, 31), joskin tulisi muistaa se, ettei yleinen kirjasto ole vain koulua varten. Yleisen kirjaston tilojakaan ei ole useinkaan suunniteltu niin, että ne ottaisivat vastaan suuria koululuokkia kerralla, joten erityisesti useiden luokkien yhtäaikainen tiedon hakeminen yleisen kirjaston tiloista voi olla haastavaa, vaikka yleinen kirjasto haluaisikin toimia avoimena oppimisympäristönä. (Tuominen 1999, 131; koulukirjastotiloista ks. Koulukirjasto tilana 2002.) Lisäksi ilman todellisen pedagogisen ulottuvuuden löytymistä koulujen ja yleisten kirjastojen yhteistyölle, voi esimerkiksi tiedonhallintataitojen opetusta olla vaikea toteuttaa. (Aaltonen & Rissanen 1999, 50.)

Kouluopetusta on suunnattu Suomessa kohti tutkivaa oppimista, jota edesauttaa välitön pääsy tiedon lähteille, mikä puoltaa koulukirjaston asemaa. Mikäli koulussa ei ole koulukirjastoa, voi koulun muusta varustetasosta riippuen olla hankalaa toteuttaa välittömän tiedon lähteelle pääsyn periaatetta. (Tuominen 1999, 131.) Harvoin kuitenkaan ollaan enää siinä tilanteessa, että koulukirjaston luomisessa olisi lähdettävä aivan alusta, sillä yleensä kouluista löytyy vähintäänkin jonkinlainen käsikirjasto (Ekström 2004, 131). Oppilaitoskirjastoja tarvitaan ensinnäkin uudistuvien opetussuunnitelmien toteuttajina, sillä uudet opetussuunnitelmat pohjautuvat ajatukseen, jonka mukaisesti oppiminen nähdään itsenäisenä, yksilöllisenä prosessina, joka synnyttää uutta tietoa

ja ymmärrystä. Tässä yhteydessä puhutaan oppimaan oppimiseen kannustamisesta. Lisäksi koulukirjasto mahdollistaa pääsyn tiedonlähteille tasa-arvoisesti, sillä siellä tieto on saatavilla yhtä lailla kaikille koulun oppilaille. Kirjasto voi siis olla myös oppimisen tasa-arvoistaja. Kirjastoa tarvitaan tiedonlähteille pääsyn lisäksi myös monipuolisen informaation hankinnan ja käsittelyn oppimiseksi, jonka yhteydessä voidaan opettaa tiedonhallintataitoja ja informaatiolukutaitoa. Niitä pidetään nykyajan kansalaistaitoina. Lisäksi oppilaitoskirjasto voi olla yksi oppimisympäristö. (Niinikangas 1999, 18–21, 29; Koulukirjastosta oppimisympäristönä ovat kirjoittaneet myös Kontturi ja Kurttila-Matero 2004).

Koulukirjaston palveluiden tulisikin lähteä aidosti oppijoiden ja opettajien tarpeista, jotta se toteuttaisi kaiken potentiaalinsa ja palvelisi parhaiten käyttäjiään. Sen tulisi sisältää monipuolista ja ajankohtaista aineistoa, mikä puolestaan tarkoittaa, että koulukirjastoillakin tulisi olla realistinen aineistomääräraha hankintoja varten, sekä kokoelmat hyvin rekisteröitynä, jotta ne löytyvät helposti. Lisäksi mahdollisimman keskeinen sijainti koulurakennuksessa ja riittävät aukioloajat takaavat paremmin palvelulle käyttäjiä. (Niinikangas 1999, 22–23.) Hyvin hoidettu oppilaitoskirjasto voi olla Niinikankaan mukaan (1999, 29) koulun menestystekijä. (Koulukirjaston tavoitteista ks. lisää Luku-Suomessa taottua 2005, 60.)

Yhdistyneiden kansakuntien Kasvatus-, tiede- ja kulttuurijärjestö UNESCO:n Yleisten kirjastojen julistus ja UNESCO:n Yleinen koulukirjastojulistus antavat linjauksia siihen, kuinka paikallisesti ja alueellisesti kehitetään kirjastojen palveluja ja kaikenikäisten oppijoiden tietohuoltoa. UNESCO:n Koulukirjastojulistuksessa (2001, 8) esitetään koulukirjaston avaintehtävät, jotka liittyvät kriittisen ajattelun opettamiseen, elinikäiseen oppimiseen annettavien tietojen ja taitojen kehittämiseen sekä kaikenmuotoisen tiedon ja viestimien tehokkaan käytön opastamiseen. Siinä korostetaan myös kirjastonhoitajien ja opettajien yhteistyötä oppilaiden tiedon tason, lukutaidon, oppimisen, ongelmanratkaisukykyyn sekä tvt-taitojen parantamisessa.

Ylevistä periaatteista huolimatta, suomalaiset koulukirjastot eivät perinteisesti ole olleet niin hyvin varusteltuja ja hoidettuja, että olemalla pelkästään niiden varassa pystyttäisiin takaamaan oppilaille riittävä kirjaston käytön ja

tiedonhallintataitojen kehittämiseen sopiva oppimisympäristö (Sinko 2000, 16). Niinikangas selittää (1999, 15) tätä sillä, ettei suomalaisissa koulukirjastoissa yleensä ole varsinaista kirjastonhoitajaa, vaan sitä hoitavat opettajat oman työnsä ohella minimiajalla ja -korvauksella. Niinpä koulukirjaston merkitys ”kirjastollisesti”, mutta myös pedagogisesti on ollut marginaalinen. Kansainvälisesti koulukirjastonhoitajan professio on määritelty omaksi ammatikseen. Niinikankaan mukaan (1999, 15) tilanteeseen saatiin parannusta 2000-lukua kohti siirryttäessä uuden perusopetuslain ja lukioasetuksen myötä, joissa koulukirjastot huomioitiin. (Koulukirjastotoiminnan perinteestä Suomessa, ks. Haapsaari 1991). Malmberg ja Graner tuovat lisäksi esiin (2014, 39) sen seikan, että koulukirjastoihin kiinnitetään todennäköisesti enemmän huomiota kouluissa, mikäli koulun rehtori on kiinnostunut kirjastotoiminnasta ja pitää sitä tärkeänä: jos rehtorilla on selkeä näkymys ja odotukset koulukirjastolle, asettaa hän todennäköisesti korkeita tavoitteita koulukirjastolle ja sen hoidolle.

Oppilaistuskirjastojen lisäksi olisi suositeltavaa käyttää opetuksessa mahdollisuuksien mukaan hyödyksi myös yleisen kirjaston palveluita. Laadukkaimpiin tuloksiin päästään, jos koululla on oma kirjasto ja kirjastonhoitaja niin, että hänen kanssaan voidaan suunnitella asiat, jotka opetetaan koulussa oppitunneilla sekä koulun kirjastossa ja mitkä asiat puolestaan kunnan kirjastossa. Koulukirjastonhoitaja voisi myös toimia hyvänä yhteistyökumppanina koulun yleiseen kirjastoon suuntautuvien muiden kirjastokäyntien organisoinnissa. (Sinko 2000, 19.) Toimiva ja tehokas yhteistyösuhde koulun ja yleisen kirjaston välille tuo iloa ja hyötyä molemmille osapuolille, eikä ole mitään järkevää estettä sillekään, etteivät koulukirjasto ja yleinen kirjastokin voi tehdä yhteistyötä. Yleiset kirjastot tavoittavat yleensä paljon lukevat lapset ja nuoret, mutta koulukirjaston kautta tavoitetaan helpommin koko ikäluokka. Toimiva koulukirjasto on portti kirjastomaailmaan ja koulukirjastonhoitaja on täten tärkeä yhdyshenkilö. (Lappalainen 2005, 117.) Koulukirjastot ovat osa suomalaista kirjastoverkkoa ja nykyiset, modernit koulukirjastotietokeskukset turvaavat oppilaille riittävät kirjasto- ja tietopalvelut yhdessä kunnan kirjaston kanssa. (Luku-Suomessa taottua 2005, 60.) Christina Flemming on vertaillut suomalaisia oppilaitos- sekä yleisiä kirjastoja. Vertailussa otetaan huomioon muun muassa molempien kirjastojen varsinainen kohderyhmä,

käyttöoikeus, johtaminen ja kirjastoammattilaisten nimekkeet. (Flemming 2005, 22–23.)

Uusimmissa perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa (OPS 2014, 42) koulun kirjastotoimintaa kuvataan seuraavasti: ”Koulun kasvatus- ja opetuksen tukemiseksi voidaan järjestää koulukirjastotoimintaa ja toteuttaa sitä yhteistyössä lähikirjaston ja muiden kirjastojen kanssa. Kirjastotoiminnalla vahvistetaan oppilaiden yleissivistyksen ja maailmankuvan laajenemista ja avarutumista. Monimuotoinen koulukirjastotoiminta tukee oppimiskäsityksen toteutumista aidoissa oppimistilanteissa ja luo oppilaille mahdollisuuksia monenlaisten vastuutehtävien hoitamiseen. Koulun kirjasto ja muut kirjastot tarjoavat aktivoivia ja virikkeisiä oppimisympäristöjä sekä monipuolisia työtapoja. Kirjastotoiminnan tehtävänä on kannustaa oppilaita omaehtoiseen lukemiseen ja omiin lukuvalintoihin, tyydyttää heidän tiedonhaluaan, kannustaa hakemaan tietoa eri lähteistä ja arvioimaan tietolähteitä. Toiminta lisää mahdollisuuksia opetuksen eriyttämiseen, oppilaiden yksilöllisten kiinnostusten mukaiseen työskentelyyn sekä yhteistyöhön kotien kanssa. Yhdessä koulu ja kirjasto ohjaavat elinikäiseen oppimiseen ja aktiiviseen kansalaisuuteen.” OPSissa siis mahdollistetaan koulukirjastotoiminta (”voidaan järjestää”), mutta ei velvoiteta siihen, toisin kuin Ruotsissa, jossa tuli vuonna 2011 voimaan koululaki, jossa määrätään jokaisella oppilaalla oleva oikeus käyttää koulukirjastoa. (Malmberg & Graner 2014, 17). Suomen OPSissa on huomion arvoista edellisen lisäksi, että siinä huomioidaan myös yleinen kirjasto, ei vain koulukirjastoa. Kirjastoyhteistyötä suositellaan erityisesti kolmesta näkökulmasta: oppilaiden (kaunokirjallisuuden) lukemiseen innostamiseksi, tiedonhankintaa varten sekä elinikäistä oppimista lisätäkseen. Nämä ovat arvoja, joita tuodaan nykykeskustelussa esille koulun ja kirjaston yhteistyön painotuksissa sekä koulun ja kirjaston tehtäviä listatessa.

Koulukirjastot tuntuvat olevan Suomessa uudenlaisessa nosteessa. Niiden hoitoon kannattanee ottaa mallia maista, joissa niillä on pidemmät perinteet, kuten Ruotsista. (katso lisää esim. Hell 2008 ja 2011; Nilsson 2003; Rydbeck 2009, Stribe 2008; Öberg 2009; Skolbibliotek i fortsatt medvind 2002; Skolbiblioteks möjligheter från förskola till gymnasium 2010.)

3.2.2 Tapausesimerkkejä: Kirjasarjat koko luokalle

Opettajat toivovat usein yleisiltä kirjastoilta, että niillä olisi tarjota koko luokan käyttöön sama teos, sillä äidinkielen opetuksessa monet opettajat suosivat koko ryhmän lukevan vähintään kerran lukuvuodessa yhteisen teoksen, jotta sitä voidaan käsitellä yhdessä. Kun ryhmäkoko voi olla mitä vain noin 15–45 oppilaan väliltä, asettaa tämä kirjastolle haasteen hankintaan. Tällaisen kirjatarpeen täyttäminen on taloudellisesti raskasta, joten vain harva kunnankirjasto on ottanut tehtäväkseen palvella kouluja tällä tavoin. Sen sijaan pienryhmätyöskentelyyn riittänee usein noin viiden kappaleen hankinta, joka on yleiselle kirjastolle huomattavasti kohtuullisempi toive. (Sinko 2000, 21.) Vaikka kirjasarjojen hankkiminen koko luokalle ei ole täysin ongelmatonta, osassa yleisisiä kirjastoja on onnistuttu toteuttamaan koulujen toiveita tässä asiassa.

Outi Vaskin kertoo (2003, 89) tapausesimerkkinä Valkeakosken kirjaston ja koulujen yhteistyöstä kaunokirjallisuuden kirjasarjoista. Kirjastolla on oma erillinen määräraha ala-asteille sopivien kirjasarjojen hankintaa varten ja koulut hyödyntävät ahkerasti tätä kirjaston hankkimaa kaunokirjallista kokoelmaa. Kirjasarjat voivat koostua joko saman kirjailijan useista eri teoksista tai hankitussa kirjasarjassa voi olla vain kirjailijan yhtä ja samaa teosta.

Monica Borg-Sunabacka (2014) Pietarsaaren kirjastosta kertoi sähköpostiviestissään, että heidän kirjastonsa lukupiirikirjat (bokcirkelböcker) on alun perin hankittu projektirahoilla - yhteistyöprojekti koulujen kanssa nimeltä ”Idefix” -, jolla saatiin aikaiseksi reilu kokoelma. Lukupiirikirjat (BS-kirjat 5 kpl/nimeke) toimivat työkaluna koulujen kanssa yhteistyössä, esimerkiksi kirjavinkkauksessa. Hänen mielestään on turhaa tehdä kirjavinkkausta, jos kirja löytyy vain yhtenä kappaleena. Monet oppilaat innostuvat ja silloin tarvitaan useampia kappaleita. Mervi Heikkilä (2007) on kirjoittanut Idefix-projektin tavoitteena olleen peruskoulun ja kirjaston välisen yhteistyön konkreettisten muotojen edistäminen. Nämä ”Idefix”-kirjat ovatkin Borg-Sunabackan mukaan vain koululuokille tarkoitettuja, eikä niitä lainata muille kirjaston asiakkaille. Niitä myös säilytetään erillisessä tilassa muusta kirjastokokoelmasta.

Marita Hakala Lapuan kirjastosta puolestaan kertoi sähköpostiviestissään, että he ovat kartuttaneet kirjasarjojaan vähitellen vähälevikkisten kirjojen hankintaan vuosittain myönnettyillä OKM:n valtionavustuksilla. Mitään yhteistä projektia ei ole ollut. Sarjoja on nykyään jo niin paljon, että he ovat suunnitelleet osan sijoittamista keskuskoulun ja yläkoulun kirjastoon, ihan jo tilan puutteenkin vuoksi. He ovat myös kysyneet äidinkielen opettajien mielipidettä hankittavista kirjoista etukäteen.

Esko Nousiainen Rovaniemen kaupunginkirjastosta puolestaan kertoi sähköpostihaastattelussa heidän kirjakokoelmastaan kokoelma karttuneen pikkuhiljaa vuosikymmenten aikana. Lukemiston kokoelman kasvattamiseen ei ole käytetty projektirahaa. Koulut eivät myöskään osallistu kokoelman ylläpitoon ja kasvattamiseen. Palvelu on suunnattu kaikille opettajille ja kouluille lapin alueella. Lukemistosarjat liikkuvat lapin alueella kuten muukin aineisto. Sarjat voivat kulkea perille myös kirjastoauton mukana, jos koulu on sellainen, mikä kuuluu kirjastoauton reitille. Tällä hetkellä kirjasarjoja on noin 200. Käytössä on erillinen varastohuone, jossa lukemistosarjoja säilytetään ja niitä käsitellään. Kaikki niteet ovat tietokannassa normaalisti luetteloituna, mutta ne eivät näy tavallisille asiakkaille. Hankintapäätökset tekevät lasten- ja nuorten kirjastotyöstä vastaava. Lukemistolla on jo niin monen vuoden perinne, että opettajat osaavat itse hakeutua palvelun käyttäjiksi. Viestin kirjoitushetkellä käytössä oli vielä erillinen paperikansio oheislukemiston varauksia ja ylläpitoa varten, mutta he olivat juuri siirtymässä sähköiseen varausjärjestelmään, joka helpottaa merkittävästi lukemistosta vastaavien työntekijöiden työtaakkaa. Tällä hetkellä (vuonna 2015) Rovaniemen kaupunginkirjaston sivuilta voikin jo löytää Osku-palvelun (Osku 2015), joka on Rovaniemen kaupunginkirjasto-Lapin maakuntakirjaston oheislukemiston sähköinen varausjärjestelmä.

4 TIEDONHAUN JA -HALLINNAN OPETUS

Tässä luvussa käsittelen kirjastonkäytön- ja tiedonhaun opetusta, jotka ovat läheisissä suhteissa toistensa kanssa. Samassa yhteydessä käsitellään myös termejä tiedonhankinta ja tiedonhallinta, johon näillä toimenpiteillä monesti pyritään. Luvussa 4.2 käydään läpi erilaisia uuslukutaitoja, jotka monesti nousevat samaten esiin tässä yhteydessä.

Puhuttaessa tiedosta ja sen käytöstä ja hallinnasta on hyvä tehdä selväksi, mitä näillä termeillä kussakin yhteydessä tarkoitetaan. Haasio ja Savolainen (2004, 14) ovat kuvanneet käsitteiden suhteita arvoketju-mallissa (value chain of information):

Data   Informaatio   Tieto   Tietämys   Viisaus.

Tässä työssä tarkastellaan edellä mainittujen käsitteiden suhdetta samalla tavoin, eli niin, että yksilön *tieto*, tietäminen, syntyy kokemuksen, sisäistämisen ja merkityksenannon kautta. *Informaatio* on tiedon raaka-ainetta. *Tiedonhaku* edellyttää jonkinlaisen tunnistetun tiedon tarpeen olemassaoloa, ja tehdään nykyään useimmiten tietokoneen avulla. *Tiedonhankinta* on jo tiedonhakua huomattavasti laajempi termi tarkoittaen kaikenlaista tiedonhankkimista tavasta tai välineestä riippumatta. *Tiedonhallintataidot* sisältävät tiedonhaun ja tiedonhankinnan, mutta myös itsellä olevan tiedon jäsentämisen ja prosessoinnin. Tiedonhallintataidot ovat valmiutta selviytyä yhä kasvavasta tiedon määrästä, ne ovat myös oppimisen taitoja. *Informaatiolukutaito* on lähellä tiedonhallintataitoja, mutta laajempi käsite, joka nojaa erityisesti kansainvälisiin malleihin. Niihin liittyy edellisten taitojen lisäksi muun muassa taito käsitellä tietoa eettisesti ja laillisesti. (Termeistä laajemmin mm. Kurttila-Matero 2004, 176–177.)

4.1 Kirjastonkäytön opetus ja tiedonhaun opetus

Perinteisessä mielessä toteutettu kirjastonkäytön opetus on painottunut tietyn yksittäisen kirjaston kokoelmien esittelyyn ja käytön ohjaukseen pikemminkin kuin yleishyödyllisten tiedonhakutaitojen ohjaukseen. Opetuksen lähtö-

kohtana on voinut jopa olla saada kirjaston kokoelmat mahdollisimman tehokkaaseen käyttöön, sen sijaan, että olisi tuotu käyttäjälle selväksi, mitä kirjasto voi parhaimmillaan tarjota. (Aaltonen & Rissanen 1999, 59–60.) Vaikka aikeet kirjastonkäytön opetukseen muuten olisivatkin hyvät, on haastetta opetukseen voinut tuoda myös se, ettei kirjastoammattilaisilla ole ollut pedagogisia valmiuksia ja opettajilla vastaavasti voi olla vanhentuneet tai kehitymättömät käsitykset tiedonhankinnasta. (Aaltonen & Rissanen 1999, 60.) Yleisen kirjaston ja koulun yhteistyöllä kuitenkin on Suomessa pitkät perinteet, vaikka yleisin malli lienee edellä kuvatun kaltainen, jossa koululle varataan aika kirjastosta ja oppilaille esitellään kirjastoa ja sen aineistoja. Osassa kunnista kirjastonkäytön opetukseen on suunniteltu erityisiä opetuspaketteja. Tästäkin huolimatta mahdollistavat nämä ”paketit” pikemminkin kirjastoosaamisen opettamisen kuin tiedonhallintataitojen opettamisen. (Tuominen 1999, 132.)

Lovion ja Tiihosen mukaan (2005, 27) yleisissä kirjastoissa työskentelevien toimenkuvaan kuuluu olennaisesti asiakkaiden opastaminen sekä kirjastonkäytön- ja tiedonhankintataitojen opetus. Heidän mukaansa kirjastoammattilaisten työ on muuttunut 2000-luvulla siten, että tiedonhankintataitojen opetus on yksi kirjastotyöntekijöiden keskeisimmistä tehtävistä. Kirjastot ovat tosin jo pitkään tehneet tässä asiassa yhteistyötä koulujen kanssa. Sisällöllisesti koulun ja kirjaston yksi keskeisimmistä yhteistyön alueista on ollut lasten ja nuorten ohjaaminen kirjaston käyttöön. (Sinko 2000, 17.) Satu Soppela (2008) tuo kuitenkin ilmi myös tähän yhteistyöhön liittyneitä puutteita: vielä niinkin hiljattain kuin 1980-luvulla kirjastonkäytön opetustunnit oppilaille olivat kaavamaisia ja niissä oppilaille selitettiin turhankin yksityiskohtaisesti kirjastoammatillisia käsitteitä, kuten pääsanat, asiasanat, tekijännimenmukaiset aakkostukset, luokitukset ja hyllyjärjestykset. Vasta siirryttäessä 1990-luvulle alettiin puhua niin sanotusta tiedonhallintataitojen opetuksesta. (Soppela 2008, 5.) Tätä ennen juuri kukaan Suomessa ei ollut kuullut termiä tiedonhallintataidot. Tiedonhallintataidot ja niiden opetus nähdään yhtenä kirjaston vastauksena tietoyhteiskunnan haasteisiin. (Aaltonen & Rissanen 1999, 49.)

Globalisaatio sekä tieto- ja viestintäteknikka liittyvät kiinteästi yhteen, eikä niitä voi sivuuttaa puhuttaessa tiedonhaun opetuksesta. Elämme nykyään tietoyhteiskunnassa, jota joskus nimitetään myös informaatio-, osaamis-, viisus-, vuorovaikutus- tai viestintäyhteiskunnaksi (Härkönen 1999, 37). Informaation määrä on lisääntynyt kiihtyvällä tahdilla, se on jokaisen saatavilla nopeasti, jonka myötä tieto myös vanhentuu nopeasti ja koska informaatiota on tarjolla enemmän kuin pystymme käsittelemään, on siitä pystyttävä erottamaan oleellinen informaatio. Joskus puhutaan tässä yhteydessä myös niin sanotusta infoähkystä (Koski 1999, 1-12; informaation tulvasta, vaikutuksista ja informaatioyhteiskunnasta ks. lisää esim. Johnson 2012). Valitsemiseen liittyy tiedon arviointia, jota voidaan kutsua myös lähdekritiikiksi. Lähdekriittinen tiedonhakija tarkastelee, onko tieto luotettavaa vai ei. Lähdekriittillä tarkoitetaan siis dokumentin luotettavuuden arviointia, minkä lisäksi tämä voi olla joko ulkoista tai sisäistä lähdekritiikkiä. Ne eroavat toisistaan siten, että ulkoisessa lähdekritiikissä arvioidaan dokumentin ulkoasua ja muita sen fyysisiin ja visuaalisiin ominaisuuksiin liittyviä piirteitä, kun taas sisäinen lähdekritiikki kohdistuu dokumentin esittämän informaation todellisuuden arviointiin. (Haasio 2015, 17; lähdekriittisyydestä lisää, ks. esim. Lindqvist & Söderlind 2009, 57–85; Mäkinen 2005, 86–92.)

Kriittisyys tulisi kuitenkin sisällyttää pelkkää tiedonhakua laajemmin koko tutkimus- ja oppimisprosessiin. Tietoyhteiskunnassa elävältä tiedonhakijalta vaaditaan nykyään enemmän, koska hän joutuu tiedon ylitarjonnasta johtuen suunnittelemaan hakunsa entistä paremmin, minkä lisäksi häneltä edellytetään jatkuvaa arviointia. Tiedon määrän lisääntyessä erityisesti nuoremmat oppilaat tarvitsevat ohjausta tiedon luotettavuuden ja käyttökelpoisuuden arvioinnissa. Ohjausta tarvitaan myös tiedon eettiseen käyttöön (etiikasta tiedonhaussa, ks. esim. Mäkinen ym. 2008.) Keskeistä tiedonhaussa on tiedontarpeen tarkka määrittely. Myös tässä käsitteen määrittelyssä opettajat ja kirjastoammattilaiset ovat avainasemassa pyrkiessään kartuttamaan oppilaidensa tiedonhakutaitoja. Koulu ja kirjasto voivat tukea toisiaan eri tavoin oppimaan ohjaamisessa. Varsinkin tiedonhaun opetuksessa opettajan ja kirjastoammattilaisen roolit lähentyvät toisiaan, sillä kumpikin osapuoli voi aidosti hyödyttää toistaan tuomalla esiin omaa ydinosaamistaan, onhan opettajilla pedagogista osaamista ja kirjastoammattilaisella tiedonhankinnan taidot.

(Dromberg 2000, 11–12; Mäkinen 2005, 62, 85.) Koulu ja kirjasto voisivat hyötyä tiedonhallintataitojen opetuksessa toisistaan paremmin myös siten, että ne osallistuisivat yhteisille koulutus- ja suunnittelupäiville, jolloin ne voisivat tutustua syvällisemmin toistensa ajattelu- ja työtapoihin ja osaamiseen. (Sinko 2000, 19.)

Tiedonhallintataitojen määrittely on Aaltosen mukaan (2003, 16) osoittautunut vaikeaksi, sillä se saa helposti tahosta riippuen erilaisia painotuksia. Yhteistä erilaisille määrittelyille on kuitenkin ollut ajatus siitä, että tiedonhallintataitoinen henkilö tunnistaa tiedontarpeensa, hakee tietoa tähän tiedontarpeeseen monipuolisista tiedonlähteistä, minkä lisäksi hän kykenee arvioimaan ja käyttämään hankkimaansa tietoa ratkaistakseen tilanteen. (Aaltonen 2003, 16.) Tästä määritelmästä huomaa läheisen kytköksen myös informaatiolukutaitoon (termin esittely jäljempänä). Kontturin ja Kurttila-Materon mukaan (2004, 22) tiedonhallintataidoilla puolestaan tarkoitetaan ”yksilölliseen tiedonrakentamisen kannalta välttämättömiä tiedon kansa työskentelemisen taitoja” ja Lappalaisen mukaan (2003, 27) tiedonhallintataito on ”taitoa valita, tulkita ja käyttää erilaista informaatiota yksilön tai ryhmän ajattelun aineksina.” Lappalainen selventää (2003, 27) tiedonhallintataitojen ja informaatiolukutaidon eroavaisuuksia yhdysvaltalaisesta näkökulmasta, jossa tiedonhallintataidot (information skills) jaetaan kolmeen osaan: informaation lukutaitoon, itsenäiseen opiskeluun ja tiedon vastuulliseen käyttöön ja kommunikointiin. Aaltosen ja Rissasen (1999, 50) määritelmän mukaan tiedonhallintataidoissa on ennen kaikkea kyse oppimisesta, uuden tiedon etsimisestä sekä sen omaksumisesta ja käyttämisestä. Tiedonhallintataidot ovat täten paitsi taitoa hankkia tietoa, myös taitoa käyttää löydettyä informaatiota osana viisasta ongelmanratkaisua. Tiedonhallintataitoinen henkilö on siis vastuullinen ja viisas tiedonkäyttäjä. Kirjastot, internet, tietokannat ja muut tiedonlähteet ovat vain välineitä oppimisessa, eli tietoteknologian käyttö ja tiedonlähteiden tuntemus ovat ”rakennuspuita edettäessä kohti ajatusta tiedosta yksilön ja yhteisön voimavarana”. (Aaltonen & Rissanen 1999, 58.)

2000-luvulla Suomessa tiedonhallintataitojen merkitys ymmärrettiin kokonaisvaltaisesti eikä niitä nähty irrallisina taitoina, joten ne pyrittiin integroi-

maan kaikkiin oppiaineisiin ja aihekokonaisuuksiin jo nykyisiä edeltäviin perusopetuksen opetussuunnitelman perusteisiin. (Aaltonen 2003, 19.) Tiedonhankintataitoja on tarkoituksenaan opettaa katkeamattomana polkuna alkaen esiopetuksesta, läpi peruskoulun ja toisella asteella sekä korkeakouluissa, minkä lisäksi tiedonhankintataidot koskettavat jokaista oppiainetta, eivätkä vain äidinkieltä (Lappalainen 2003, 29), kuten perinteisesti saatetaan ajatella, joten kirjastoilla on hyvät mahdollisuudet tehdä yhteistyötä koulujen kanssa eri vaiheissa. Tiedonhallintataidot kehittyvät parhaiten aitojen oppimistehtävien ja ongelmanratkaisutilanteiden yhteydessä (Aaltonen & Rissanen 1999, 65), joten opettajien ja kirjastohenkilöstön kannattaa sopia keskenään, missä vaiheessa tiedonhakuopastus järjestetään, jotta se tukisi parhaiten oppimista. Kirjastohenkilökunnalla on tiedonhallintataitojen opetuksessaan myös vastuullinen asema sikäli, että opettajien koulutukseen ei ole perinteisesti kuulunut tiedonhallintataito-osiota, kuten Lappalainen muistuttaa (2003, 34). Tiedonhallintataitojen ohjaajalta vaaditaan melko paljon, sillä ei riitä, että ohjaaja hallitsee pelkästään kirjastonhoidolliset taidot, tai on hyvä opettaja. Tiedonhallintataitojen kaksijakoinen luonne (tiedonhankinta, oppiminen) edellyttää perinteiset ammattirajat rikkovaa osaamista, sillä systemaattinen ja tavoitteellinen tiedonhankintataitojen ohjaus on mahdollista vain, jos ohjaaja pystyy yhdistämään työssään nämä perinteisesti kahdelle eri ammatikunnalle kuuluneet osaamisalueet. (Aaltonen & Rissanen 1999, 62.)

Kirjaston ja koulun kannattaa tehdä tiedonhaku- ja tiedonhallintaopetuksessa moniammatillista yhteistyötä, minkä lisäksi niiden kannattaa laatia kirjallinen yhteistyöohjelma, jotta opetus olisi systemaattista ja syvenevää (Vaskin 2003, 83). Myös siinä mielessä on hyvä selvittää molempien osapuolten toiveet ja odotukset yhteistyölle, jotta työ pystytään mitoittamaan molempien osapuolten aineellisten ja henkisten resurssien mukaan ja jotta nähdään, että kouluilla ja kirjastoilla on samansuuntaiset odotukset yhteistyöltä. (Sinko 2000, 15.) Koulujen ja kirjastojen yhteisellä suunnittelulla saadaan käytettävissä olevat resurssit tehokkaimmin käyttöön, sillä suuri osa Suomen kunnista ja niiden kouluista on niin pieniä, että oppimisen kirjasto- ja tietopalvelut pystytään toteuttamaan riittävän laaja-alaisesti ja ammattitaitoisesti vain koulun ja yleisen kirjaston yhteistyönä. Toimiakseen tietoyhteiskunnan ja elinikäisen oppimisen tukiasemana mahdollisimman laaja-alaisesti, kunnankirjaston olisi

hyvä palvelu oppimista esi- ja perusopetuksen alusta lähtien. (Dromberg 2000, 10.)

Usein tiedonhaun opetuksesta ensimmäinen mielikuva koskee sen tapahtumista vain internetissä (Puustinen 2003, 120). Toisaalta se todennäköisesti on oppilaiden arkikäytäntö tietoa haettaessa: he ovat tottuneita tietoverkkojen käyttäjiä ja ihmiset tutkitusti käyttävät tiedonhaussa vähemmän vaivan periaatetta (Haasio 2015, 16.) Koska moni omaa ennakkokäsityksen tiedonhaun olevan vain internet-tiedonhakua yksinkertaista hakukonetta käyttäen, syntyy tiedonhaun opetuksen onnistumisen kannalta sen opettajalle ensimmäinen haaste asenteen kitkemisessä: jos näkee tiedonhaun näin yksinkertaisena, ei todennäköisesti ole kiinnostunut kuuntelemaan, mitä tiedonhaun opettajalla on sanottavanaan. Puustisen mielestä (2003, 120) tämä ”minähän osaa jo kaiken” -asenne on ylimielisyyttä, joka on hänen mukaansa tiedonhaun opetuksessa suurin vaara. Hän on sitä mieltä (2003, 122), että koska tiedonhallintataitoja ei muutenkaan yllensä voi omaksua kerralla, olisi samankin ryhmän kanssa hyvä kerrata niitä useampaan otteeseen. Käytännössä tämä voi olla haastavaa kirjastojen arjessa ja aikataulutuksessa, minkä vuoksi kirjaston ja koulun tiivis yhteistyö on tärkeää, jotta opettajat voivat jatkaa tiedonhallintataitojen harjoittelua luokkansa kanssa koulussa.

Haasteena tiedonhaun opetukselle voidaan nähdä myös se, että vauvasta asti informaatioteknologiaa käyttäneelle lapselle perinteinen koululuokka (tai vastaavasti kirjastoluokka tai -tila) edustaa auttamattomasti vanhanaikaista oppimisympäristöä, mikä vaikeuttaa pedagogisen viihtymisen rakentamista. Hyvään oppimiseen puolestaan liittyy nykykäsityksen mukaan usein elämys tai jokin syvä tunnemuisto. Tiedonhaun opettajan, oli hän kirjaston tai koulun edustaja, tulisikin päivittää osaamistaan ja ymmärrystään siitä, miten kaikkialla olevan informaatioteknologian hyödyt saadaan pedagogisesti mielekkäiksi käytännöiksi. (Haapaniemi & Raina 2014, 92–93.) Lisäksi tiedonhaun opettajan, erityisesti kirjastoammattilaisen, joka ei ole jatkuvasti saman ryhmän kanssa tekemisissä ja pääse tutustumaan hyvin opettamaansa ryhmään, kannattaisi Haapaniemen ja Rainan mukaan (2014, 23) tutustua etukäteen ryhmädynamiikkaa käsittelevään kirjallisuuteen hyödyntääkseen ryhmän pe-

dagogiset mahdollisuudet. On hyvä tuntee ryhmäilmiöitä pystyäkseen rakentamaan pedagogisesti toimivia ryhmiä ja tukeakseen niiden kehitystä, sillä ryhmien luonteen ymmärtäminen parantaa mahdollisuuksia aikaansaada innostunut ja itseohjautuva opiskelutilanne opetettavaan ryhmään. Ryhmän ohjausta tulisi myös harjoilla.

Kirjaston kannattanee hyödyntää tiedonhaunopetuksessaan nykyistä enemmän esimerkiksi tablet-laitteita, internetiä ja sosiaalista mediaa perinteisen paperin ja kynän sijasta, sillä lapset ja nuoret ovat yleensä hyvin kiinnostuneita erilaisista tieto- ja viestintäteknikan välineistä. Tätä kiinnostusta ja uteliaisuutta sitä kohtaan, mitä kaikkea niillä voi tehdä, kannattaa hyödyntää. (Haapaniemi & Raina 2014, 97.) Oppilaat viihtyisivät oppimistilanteessa paremmin, jos opetustilanteessa käytettäisiin niitä oppimisen välineitä, jotka ovat oppilaalle tuttuja ja joita he tulevat tarvitsemaan ja käyttämään jatkossakin. (Haapaniemi & Raina 2014, 44.) Paperi, kirja ja kynä eivät vakuuta diginatiiveja, joille nämä vanhanaikaiset oppimisvälineet kertovat vain, ettei niillä opetettavalla asialla ole heille merkitystä, jolloin se ei myöskään herätä kiinnostusta. (Haapaniemi & Raina 2014, 90.) Merkityksellisyys lisää oppimismotivaatiota, jolloin oppimishalu voi olla sen varassa, saako ryhmänohjaaja herätettyä oppilaiden uteliaisuuden ja sitä kautta kiinnostuksen opetettavaa asiaa kohtaan. (Haapaniemi & Raina 2014, 89.) Keväällä 2010 toteutetun Väestön tieto- ja viestintäteknikan käyttö -tutkimuksen mukaan peräti 86 prosenttia 16–74-vuotiaista suomalaisista käytti internetiä, ja käytännössä nuoremmissa ikäryhmissä internetin käyttö ei voi enää yleistyä, koska niissä voisi sanoa kaikkien jo käyttävän internetiä. Lisäksi 72 prosenttia suomalaisista käytti internetiä päivittäin tai lähes päivittäin. Päivittäinen netin käyttö oli tutkimuksen mukaan yleistynyt kaikissa ikäryhmissä, eli tässä suhteessa siis myös nuoret ja nuoret aikuiset olivat edelleen lisänneet internetin käyttöään. Lisäksi voidaan sanoa, että internetin käytölle on luonteenomaista joka-päiväisyys eli se, että sitä käytetään säännöllisesti ja usein. (SVT 2015.)

Tämän vuoksi kirjastojen olisi syytä hyödyntää itsensä tunnetuksi tekemisessä asiakkaille valmiiksi tuttua välineistöä ja toimintaympäristöä, sillä tulevaisuuden koulusukupolvet ovat olleet entistä enemmän ja entistäkin nuoremista asti tekemisissä internetin ja sen sisältöjen kanssa erilaisin laitteistoin

ja apuvälinein. Haapaniemi ja Raina kuvaavat (2014, 92) tilanteen olevan nuorten kannalta jo nyt sellainen, jossa perinteiset oppimisympäristöt alkavat ovat vanhanaikaisia, sillä diginatiivien vapaa-ajan ja koulun tietokäytäntöjen välille on jo osittain muodostunut suuri kuilu. Myös Tapscott huomauttaa (2010, 138) koulujärjestelmämme olevan monilta osin yhä teollisen aikakauden tuotos, vaikka nykyinen koulusukupolvi on jo kasvanut koko elämänsä ajan digiaikana. Herkman ja Vainikka kirjoittavat (2012, 41) digiajalla kasvaneiden nuorten jo ajattelevan ja prosessoivan tietoa eri tavalla kuin analogisella ajalla kasvaneiden: diginatiiveille tyypillistä on nopeus ja monien prosessien samanaikaisuus ja heihin verrattuna analogisen ajan kasvatit ovat digitaalisia maahanmuuttajia.

Parhaimmillaan koulujen ja kirjastojen välillä tehdään moniammatillista yhteistyötä aina esiopetuksesta alkaen opiskelun joka vaiheessa. Koulujen lisääntyviin tiedontarpeisiin vastaaminen edellyttää kuitenkin kirjastoilta riittävää henkilöstöä, kirjastohenkilöstön pedagogisten valmiuksien vahvistamista ja uusia toimintamalleja, jotta yhteistyössä oppijoiden ja opettajien kanssa päästäisiin mahdollisimman hyviin tuloksiin. (Dromberg 2000, 11.)

4.2 Lukutaidot ja elinikäinen oppiminen

Suomalaisnuoria on totuttu pitämään taitavina, joskaan nykyään ei enää järin innokkaina lukijoina. Kansainvälisissä PISA (Programme for International Student Assessment) -tutkimuksissa suomalaisnuoret ovat perinteisesti pärjänneet hyvin, mutta viime vuosina tulokset niissäkin ovat heikentyneet. PISA on joka kolmas vuosi toteutettava 15-vuotiaiden koulutaitoja mittaava tutkimus, jossa arvioidaan 15–16-vuotiaiden nuorten osaamista matematiikassa, luonnontieteissä, lukutaidossa ja ongelmanratkaisussa siten, että painopistealue vaihtelee kunakin vuonna. PISA-tutkimuksessa selvitetään myös oppimista tukevia opiskeluasenteita ja -taitoja. Lukutaito oli painopistealueena vuosina 2000 ja 2009. (OKM 2014.)

Lukutaito määritellään PISA-arviointitutkimuksessa kirjoitettujen tekstien ymmärtämiseksi, käytöksi ja arvioinniksi lukijan omien tavoitteiden saavuttamiseksi, tietojen ja valmiuksien kehittämiseksi sekä yhteiskuntaelämään

osallistumiseksi. Ensimmäisinä vuosina Suomi sijoittui lukemisen sujuvuudessa ensimmäiseksi (vuodet 2000, 2003), mutta vuosien 2006 ja 2009 testeissä Suomi sijoittui lukemisessa toiseksi maaksi (vuonna 2006 kaikista maista 2., vuonna 2009 OECD-maista 2., kaikista maista 3.) ja vuonna 2013 julkaistut tulokset keväältä 2012 osoittivat suomalaisten oppilaiden pudonneen sijoituksessaan melkoisesti, sillä 12. sija matematiikassa 65 vertailumaan joukossa oli Suomen tähänastisista tuloksista heikoin, ja vaikka lukutaidon osalta Suomi kuitenkin oli Euroopan maista paras, kokonaissija oli vasta kuudes. Vaikka sijoituksen lasku voi vaikuttaa rajulta, on otettava huomioon, että sijoitus voi huonontua, vaikka taitotaso paranisi, sillä taitotaso on voinut parantua vertailumaissa enemmän. Joka tapauksessa sijoitusta olisi syytä tarkastella kriittisessä valossa. Lukemisen sujuvuutta mittaavassa tutkimuksessa otetaan huomioon vain lukutaito, eikä esimerkiksi lukuharrastusta tai asenteita lukemista kohtaan. Lisäksi pojat ovat PISA-tutkimusten mukaan hieman tyttöjä huonompia lukijoita, mikä asettaa haasteita erityisesti poikien lukutaidon kohentamisen suhteen. (Hautamäki, ym. 2006; OECD 2014; OKM 2014.)

Vuoden 2015 toukokuussa julkistetussa vuoden 2012 Suomen PISA-tuloksia tarkemmin analysoivassa raportissa osoitetaan, että vaikka suomalaisnuorten osaaminen oli tutkimuksessa OECD-maiden joukossa parhaimmista, osaaminen oli kuitenkin selvästi heikentynyt aiempiin PISA-tutkimuksiin verrattuna, ja pohditaan syitä tähän. Artikkeleissa heikentyneeseen osaamiseen yhteydessä olevia tekijöitä haetaan niin oppilaiden asenteiden, motivaation, uskomusten kuin ajankäytönkin muutoksista. Artikkeleissa käsitellään myös opetusjärjestelyihin, koulujen toimintaympäristöön, ohjaukseen, opiskeluilmastoon ja resursseihin liittyviä tekijöitä. (Väljärvi, ym. 2015.)

PISAn lisäksi kansainvälinen PIRLS-tutkimus (Progress in International Reading Literacy Study), jonka arvioinnin kohteena on 4.-luokkalaisten lukutaito, osoittaa, että vaikka Suomi oli tässäkin tutkimuksessa lukemisen huippujen kärkikolmikossa lukemistaidon suhteen, on suomalaislasten asenteissa lukemista kohtaan korjaamisen varaa. Kansainvälisessä lasten lukutaitotutkimuksessa (PIRLS) lukutaito on määritelty valmiudeksi ymmärtää ja käyttää niitä kirjoitetun tekstin muotoja, joita yhteiskunta edellyttää ja/tai yksilö arvostaa.

PIRLS-tutkimuksen mukaan kaunokirjallisuuden lukemisessa suomalaislapset olivat tutkimuksen parhaita, sillä mikään muu maa ei saavuttanut yhtä korkeaa keskiarvoa kaunokirjallisuuden lukemisessa. Vaikka suomalaislasten tietotekstien lukutaito oli yhtä hyvä kuin kaunokirjallisuudenkin, oli tietotekstien lukutaitomme kaikkien osallistujien keskuudessa neljänneksi paras. Tästä tasaisuudesta voimme varmasti kiittää niin koulu- kuin kirjastolaitostamme. Sen sijaan tarkasteltaessa suomalaislasten asenteita ja innostusta lukemisesta kohtaan, huomataan, että kansainvälisesti koko oppilasaineistossa reilu neljännes oppilaista piti lukemisesta paljon: lähes kuusi kymmenestä piti lukemisesta jonkin verran ja noin 15 prosenttia piti lukemisesta vain vähän. Suomessa tilanne oli hyvin lähellä kansainvälistä keskitasoa: hieman useampi kuin joka neljäs piti lukemisesta paljon, ja yli puolet piti lukemisesta jonkin verran. Merkillepantavaa on kuitenkin samalla se, että toisaalta suomalaislapsista viidennes piti lukemisesta vain vähän, mikä oli enemmän kuin kansainvälisesti keskimäärin. Suomalaislasten lukemismotivaatio oli yksi heikoimmista. Suomalaislasten vahvuutena kansainvälisessä vertailussa ovat hyvät taidot ja luottamus osaamiseensa. Sen sijaan suomalaislapset eivät pidä kansainvälisesti verraten kovin paljoa lukemisesta eivätkä ole motivoituneita lukemaan siinä määrin kuin ikätoverinsa useimmissa muissa maissa. He eivät ole myöskään sitoutuneita lukutaitonsa kehittämiseen. (Mullis, ym. 2012; Kupari, ym. 2014.)

Lukutaidolla on ollut läpi historian keskeinen merkitys, jopa yhteiskunnallisessa vallankäytössä: lukutaidot ovat kansakuntien rakentamisen ja hajottamisen välineitä. Ne kiinnittyvät yhteiskunnallisen vallan kysymyksiin tiedonvälittämisen, mutta myös tiedosta poissulkemisen kautta. (Rantala 2007, 139.) Lukemisen käsite on aikojen saatossa muuttunut, sillä aiemmin pelkkä lukutaito-termi oli yleiskäytössä riittävä. Sillä tarkoitettiin lähinnä teknistä lukutaitoa (Lehtonen 1998, 7), joskin lukutaitoa on jo varhain voinut jaotella eri tavoin (ks. lisää esim. Lehtonen 1998, 16–17). Suomessa voi sanoa kaikkien osaavan lukea, jos ajatellaan vain mekaanista eli teknistä lukutaitoa, mutta yhteiskuntamme on muuttunut sellaiseksi, ettei siinä pärjää, jos ei osaa tai pysty kohtaamaan erilaisia tekstejä tai toimimaan erilaisissa sähköisissä ympäristöissä ja arvioimaan tietoa kriittisesti. Perinteisen lukutaidon rinnalle

tarvitaan siis uudenlaisia lukutaitoja, jota voidaan ajatella tavallaan traditionaalisen lukutaidon laajentumisena, koska on osattava myös kuvien, äänten ja erilaisten merkkiyhdistelmien verkottunutta kieltä, eli erilaisten mediatekstien hallintaa. (Härkönen 1999, 39.) Informaatiolukutaitoisuus on avainasemassa yksilön pärjäämiseksi informaatioyhteiskunnassa.

Yksittäiselle ihmiselle tärkeintä kuitenkin ovat mahdollisuudet ja taidot löytää juuri hänelle tärkeää, luotettavaa, relevanttia tietoa. Internetissä vallitsee informaation paljous, monien mielestä myös informaation kaaos, jolloin käyttökelpoisen ja luotettavan verkkotiedon löytäminen on suuri haaste myös kirjastoille. Laadukkaat verkkopalvelut ovat välttämättömiä jatkuvasti paisuvassa informaatiotulvassa ja henkilökunnankin on kyettävä jatkuvasti päivittämään osaamistaan pysyäkseen kehityksessä mukana. Henkilökohtaisen ohjauksen tarve tulee kasvamaan ja kirjastojen henkilökunnan olisi hyvä varautua siihen, sillä kansalaisten opastaminen tiedonhallintataitoihin nousee lähivuosina jopa kirjastojen ydintehtäväksi. Näin ollen kirjastotyöntekijä liikkuu joustavasti sekä painettujen että digitaalisten sisältöjen parissa opastaessaan asiakkaita erilaisten mediatekstien pariin. (Opetusministeriö 2009, 11–12.)

4.2.1 Uuslukutaidot

Lukutaito-sanana voi liittää lähes minkä tahansa sanan pariin ja sitä näkeekin käytettävän hyvin moninaisissa muodoissa. Tämä voi johtua osittain eri kielistä tehtyjen käännösten myötä, sillä esimerkiksi englanninkielinen termi *literacy* voi tarkoittaa lukutaidon lisäksi muitakin taitoja, tai laajasti ottaen viitata sivistykseenkin. Tästä esimerkkinä medialukutaidolla (*media literacy*) voitaisiin tarkoittaa mediasivistystä, johon kuuluu lukemisen ja kirjoittamisen taidon lisäksi kulttuurisia, eettisiä ja poliittisia ulottuvuuksia. (Rantala 2007, 138.) Nykyään kuuleekin puhuttavan sekä termistä uuslukutaito että taidoista, joihin viitataan osana uuslukutaito-käsitettä.

Uuslukutaitoihin voidaan laskea kuuluviksi lukuisia käsitteitä, mutta vakiintuneita ovat ainakin informaatiolukutaito, visuaalinen lukutaito, medialukutaito, tietokonelukutaito, verkkolukutaito, digitaalinen lukutaito ja tieto- ja viestintätekniset (TVT) taidot (Sormunen & Poikela 2008, 11; Kaunisto-

Laine 2012, 4). 2000-luvulla Suomessa puhuttiin paljon myös hyperlukutaidosta (hyperliteracy), jonka nykyään on korvannut enimmäkseen termi medialukutaito. Molemmilla tarkoitetaan lukutaitoa, joka ei keskity pelkästään kirjallisesti dokumentoituihin teksteihin, vaan jossa tiedonhankinta ulottuu laajemmin eri aistien alueelle. (Aaltonen 2003, 17.) Visuaalinen ja audiovisuaalinen lukutaito tarkoittavat nykyisen vahvasti kuvallisen mediamaisen tulkintamistaitoja, televisuaalinen lukutaito lähinnä television ymmärtämistä ja tulkintaa, tietokone- ja verkkolukutaito viittaa telemaattis-teknisiin taitoihin ja interventiolukutaito vuorovaikutteista lukemista, jossa lukija muuttaa lukemaansa alkuperäistä tekstiä toisenlaiseksi kirjoittamalla sitä osittain uudelleen. (Härkönen 1999, 40.)

Eri uuslukutaitokäsitteet ovat keskenään päällekkäisiä, jolloin rajanveto niiden välille voi olla haastavaa. On kuitenkin ymmärrettävää, että rajanveto eri uuslukutaito-käsitteiden välille voi olla vaikeaa, koska monesti niissä puhutaan melko samoista asioista, mutta niiden synty- ja kehitystausta on eri tieteilissä. Eri lukutaitojen keskinäistä suhdetta lienee jopa mahdotonta jäsentää tästä syystä aivan tyhjentävästi. (ks. lisää Sormunen & Poikela 2008, 11.) Esimerkiksi informaatiolukutaito-käsitteen sisältö on perinteisesti käsittänyt tiedonhankinnan ja tiedon käytön näkökulman, minkä lisäksi se on usein asemoitu oppimaan oppimisen ja kriittisen ajattelun edistäjäksi (Sormunen & Poikela 2008, 11), mutta toisaalta sen määritelmä ei ole aivan yksiselitteinen ja eri tahot voivat ymmärtää sen sisältävän hieman eri asioita. Oppilaiden kuitenkin oletetaan saavan opetusta, joka tähtää tekemään heistä informaatiolukutaitoisia, joten on syytä tarkastella sitä ja muutamaa lähikäsitettä hieman tarkemmin.

4.2.2 Monilukutaito

Monilukutaito-termiä näkee käytettävän erityisesti suomalaisen koulumaailman kontekstissa. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa (2014, 22) monilukutaitoa määritellään siten, että se tarkoittaa ”erilaisten tekstien tulkittamisen, tuottamisen ja arvottamisen taitoja, jotka auttavat oppilaita ymmärtämään monimuotoisia kulttuurisia viestinnän muotoja sekä rakentamaan

omaa identiteettiään. Monilukutaito perustuu laaja-alaiseen käsitykseen tekstistä. Teksteillä tarkoitetaan tässä sanallisten, kuvallisten, auditiivisten, numeeristen ja kinesteettisten symbolijärjestelmien sekä näiden yhdistelmien avulla ilmaistua tietoa. Tekstejä voidaan tulkita ja tuottaa esimerkiksi kirjoitetussa, puhutussa, painetussa, audiovisuaalisessa tai digitaalisessa muodossa. Oppilaat tarvitsevat monilukutaitoa osatakseen tulkita maailmaa ympärillään ja hahmottaa sen kulttuurista monimuotoisuutta. Monilukutaito merkitsee taitoa hankkia, yhdistää, muokata, tuottaa, esittää ja arvioida tietoa eri muodoissa, eri ympäristöissä ja tilanteissa sekä erilaisten välineiden avulla. Monilukutaito tukee kriittisen ajattelun ja oppimisen taitojen kehittymistä. Sitä kehitettäessä tarkastellaan ja pohditaan myös eettisiä ja esteettisiä kysymyksiä. Monilukutaitoon sisältyy monia erilaisia lukutaitoja, joita kehitetään kaikessa opetuksessa. Oppilaiden tulee voida harjoittaa taitojaan sekä perinteisissä että monimediaisissa, teknologiaa eri tavoin hyödyntävissä oppimisympäristöissä.” Monilukutaidolla pyritään laaja-alaisuuteen, kertoohan termi itsessäänkin siitä. Sillä voi ajatella olevan yhtymäkohtia myös yleisivistyksen kanssa, sillä sisältäähän se useita hallittavia taitoja. Lyhyesti ilmaistuna monilukutaito on taitoa niin hankkia kuin muokatakin, mutta myös tuottaa, esittää ja arvioida tietoja eri muodoissa sekä erilaisten välineiden avulla (Luukka 2013), joskaan monilukutaito-termi ei liene paras kuvaamaan kaikkea sitä, mitä tällä käsitteellä oikeastaan tarkoitetaan.

4.2.3 Medialukutaito

Medialukutaito (media literacy) on digitaalisen kulttuurin myötä syntynyt käsite. Digitaalinen kulttuuri on tuonut perinteisen lukutaidon rinnalle multimodaalisen viestinnän, joka asettaa uusia haasteita perinteiselle lukutaidolle, ja jossa vaaditaan perinteistä lukutaitoa laajempia tietoja ja taitoja. (Merilampi 2014, 131.) Usein medialukutaitoa, mediatajua, mediatietoisuutta, mediatietoa, mediatietämystä ja mediakompetenssia käytetään synonyymeina. Niillä kaikilla tarkoitetaan yksilön kykyä käyttää medioita ja tulkita niiden sisältöjä. (Laakkonen 2010, 7; Suoninen 2004, 26.) Medialukutaito on yleisesti käytetty käsite, mutta silläkin voi olla erilaisia painopistealueita. Mediakasvatuksen edustajat, kuten Ritva-Sini Merilampi, näkevät sen (2014, 139) usein erittäin laajana käsitteenä, joka on ikään kuin synteesi muista uuslukutaidoista

pitäen sisällään muun muassa informaatiolukutaidon taitotavoitteet, ottamalla huomioon lisäksi visuaalisen lukutaidon määrittelyt. Yhteistä eri määrittelyille on, että medialukutaitoon sisältyvät verbaaliset, visuaaliset ja auditiiviset tekstit tai niiden yhdistelmät.

Medialukutaidon opetuksessa on nähtävissä viestien vastaanoton ja mediatekstien lukemisen aktiivisen luonteen korostuminen, sillä lukeminen vaatii aktiivista merkityksenantoa. Mediakielitaito puolestaan kuvaa erilaisten taitojen ja käytänteiden kokonaisuutta, joka ohjaa henkilön tapaa käyttää ja tulkita medioita ja niiden sisältöjä omassa elämässään. Mediakielitaitoaan on mahdollista kehittää. (Merilampi 2014, 139, 141–142; mediakielitaidon portaita ks. 145.) Jo perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa vuodelta 2004 on sisällytetty viestintä- ja mediataidot osaksi opetusta tukemaan tiedonhallintataitoja. Niiden sisällöissä korostuvat kyky hankkia, vertailla ja valikoida tietoa, kriittistä näkökulmaa painottaen. Niissä myös korostetaan oppilaille median rooleja ja niiden ymmärtämisen tärkeyttä, kuten myös taitoa käyttää mediaa tiedon hankkimiseen ja välittämiseen. Olennaista on opettaa tässä yhteydessä lähdekritiikin ja tekijänoikeuksien lisäksi muutakin verkkoetiikkaa sekä tietoturva. (Lappalainen 2003, 28–29.)

Medioiden välittämien viestien havaitsemisessa, ymmärtämisessä ja tulkinassa on kuitenkin kyse laajemminkin tietoyhteiskunnan kansalaisvalmiuksista, jotka koskevat kaikkia ikäluokkia ja oppijoita, sillä media on solmiutunut ihmisten elämäntapaan ja elämänhallintaan lähes kaikilla tasoilla. (Härkönen 1999, 40.) Medialukutaitoon liitetään myös sellaisia termejä kuin mediakompetenssi, mediatietoisuus ja mediakriittisyys. Kriittisen lukemisen käsite, puhuttiinpa siitä sitten media- tai lähdekriittisyytenä, on Härkösen mukaan (1999, 42) lukemisen korkein porras. Kun lapset ja nuoret toistuvasti osallistuvat toimintaan, jossa yhteisesti pohditaan, selitetään, perustellaan ja arvioidaan informaatiota, omaksuvat he vähitellen nämä kriittisen ajattelun strategiat osaksi toimintaansa.

Syksyllä 2011 Mediakasvatusseura käynnisti UNESCO:n Moskovan toimiston kanssa yhteistyön, jossa koostettiin UNESCO:n aiemmin julkaisemaan Media and information literacy guidelines -teokseen pohjautuva käytännöllii-

nen aineisto opettajille. Online Handbook on Pedagogies of Media and Information Literacies - aineisto koostuu tietoteksteistä, opettajalle suunnatuista pohdintatehtävistä sekä luokkahuoneessa tehtävistä harjoituksista. Aineiston tuotti suomalaisista mediakasvatusasiantuntijoista koostuva työryhmä (Tuominen, Kotilainen, Lundvall & Laakkonen), jota tuki hankkeen ohjausryhmä (Merilampi, Varis & Kotilainen). Hanketta hallinnoi Mediakasvatusseura. Suomalaistyöryhmän laatiman käsikirjan tarkoitus on tarjota eri kansallisuuksien opettajille tukea mediakasvatukseen itseopiskeluun sekä media- ja informaatiolukutaitoa avaavia mallioppitunteja ja harjoituksia yläkoulu- ja lukiokäisten opetukseen. Kirja on jaettu viiteen moduuliin, joista kullakin on oma painopistealueensa. (Tuominen, ym. 2012.)

4.2.4 Informaatiolukutaito

Informaatiolukutaidolle (information literacy, IL) on useita määritelmiä, eikä yhtä yhtenäistä ja kattavaa määritelmää ole luotu (Andretta 2005.) Aaltosen mukaan (2003, 15) se on läheinen käsite myös tiedonhallintataitojen kanssa. Pääsääntöisesti informaatiolukutaidolla tarkoitetaan kykyä tunnistaa tiedon tarve, löytää tieto ja päästä tiedon lähteille, arvioida ja soveltaa tietoa, käyttää tietoa (eettisesti) ja lisäksi organisoida löytämänsä tieto. (Kaunisto-Laine 2012, 3.) Informaatiolukutaito on yksi uuslukutaitokäsitteistä, joille kaikille on yhteistä se, että ne korostavat näkemystä, jonka mukaan perinteisesti nähdyt mekaaninen luku-, kirjoitus- ja laskentataito eivät vastaa riittävää oppimistavoitetta tietoyhteiskunnassa. Sen sijaan vaaditaan aktiivista ja toiminnallista lukutaitoa. (Sormunen & Poikela 2008, 10.) Ensimmäisiä kertoja informaatiolukutaito-termiä käytettiin 1970-luvulla, jolloin Paul Zurkowski määritteli informaatiolukutaitoisen henkilön osaavan käyttää eri tekniikoita ja taitoja käyttääkseen eri informaatiotyökaluja, sekä osaa primäärilähteiden avulla muotoilla tiedosta vastaukset ongelmiinsa. Informaatiolukutaidon ei nähty olevan sisäsyntyistä, vaan informaatiolukutaitoinen henkilö oli saanut koulutusta erilaisten tiedonlähteiden soveltamiseksi osaksi omaa työtään. (Aaltonen 2003, 15; Kaunisto-Laine 2012, 3.)

Teknologisoitumisen ja tiedon lisääntymisen myötä termi alkoi vakiintua käyttöön ja se linkittyikin aluksi kirjaston tiedonlähteiden ja välineiden käyttöön. 1980-luvulla tietotekniikan kehityksen myötä, jolloin erityisesti tietotekniikan merkitys tiedonhaussa ja käytössä kasvoi, termi vakiintui, mutta sille katsottiin tarpeelliseksi määrittellä uudenlaiset normit. American Library Association (ALA) määritteli tämän seurauksena uudet informaatiolukutaitoiselta henkilöltä vaadittavat taidot. Tämä uusi määritelmä kytki informaatiolukutaidon nykyisinkin käytössä oleviin elinikäisen oppimisen määritelmään sekä oppimaan oppimiseen, sillä ALA:n määritelmän mukaan informaatiolukutaitoa on tiedontarpeen tunnistaminen, tiedon löytäminen, tiedon arvioiminen ja tehokas käyttö. ALA ohjeisti jo tuolloin kouluja opettamaan oppilailleen tämän määritelmän mukaisesti informaatiolukutaitoa. (American Library Association 1989; Kaunisto-Laine 2012, 3.)

Suomessa tiedonhallintataitojen käyttöön liittyvä keskustelu voimistui vasta 1990-luvulla ammattikorkeakoulujärjestelmän synnyn myötä. Ammattikorkeakoulujen kirjastoja ryhdyttiin rakentamaan angloamerikkalaisen mallin mukaisesti, jolloin tiedonhallintataitojen vahvistaminen korostui. (Informaatiolukutaidon opetuksesta korkeakouluissa ks. esim. Information literacy: International perspectives 2008.) Nykyään tiedonhallintataidot pyritään nivomaan kiinteäksi osaksi jo peruskoulujen, eikä vain korkeakoulujen opetusta. (Aaltonen 2003, 15.) Informaatiolukutaidon edistämisen kannalta nähdään Sormusen ja Poikelan mukaan (2008, 13) erittäin keskeisenä ”oppimisprosessissa omaksutut hyvät tiedonhankinnalliset käytännöt ja niihin harjaantuminen”. Opettajat, mutta yhä enemmän myös kirjastonhoitajat ovat osa tätä IL-opetuksen ketjua (ks. lisää esim. Gwyer ym. 2012.)

Vakiintuneita ja yleisesti viitattuja tahoja ja malleja informaatiolukutaidon suhteen nykyään ovat yhdysvaltalainen Association of College and Research Libraries (ACRL), Australian ja Uuden-Seelannin informaatiolukutaidon instituutti ANZIIL (Australian and New Zealand Institute for Information Literacy), joka on kehittänyt ACRL:n IL-standardin pohjalta omat informaatiolukustandardinsa, sekä Iso-Britannian Society of College, National and University Libraries (SCONUL). Standardien määrittely on toiminut linjauksena kaikille opetusta kehittäville tahoille, kuten kirjastonhoitajille ja yliopiston

opettajille. Suomessakin informaatiolukutaidon opetuksen uudistaminen on perustunut ACRL:n määrittämiin standardeihin. (Sinikara 2007, 20, 22.) Suomeksi korkeakouluissa käytettävä Association of College and Research Libraries (ACRL) -organisaation standardin Information Literacy Competency Standards for Higher Education suomennos on Informaatiolukutaidon osaamistavoitteet yliopisto- ja korkeakouluopetuksessa, ja siinä määritellään viisi informaatiolukutaitoisen henkilön tavoitestandardia, jotka jakaantuvat pienempiin suoritusindikaattoreihin. Suomenkielinen versio on laadittu vuonna 2001 Helsingin yliopiston opiskelijakirjaston tilaamana, suomen- ja ruotsinkielinen yhteisnide on toimitettu Vaasan tiedekirjasto Tritoniassa 2003, ks. Tritonia 2003. (Informaatiolukutaidon käytöstä opetuksessa ks. lisää muun muassa Blanchet ym. 2012; Gaunt ym. 2009; Hedman & Lundh 2009; Karjalainen & Salomäki 2008; Nilsson 2007.)

Sarita Kaunisto-Laine on käsitellyt informaatiolukutaitoa kattavasti pro gradu -tutkielmassaan (2012), jossa hän kuvailee muun muassa eri tahojen informaatiolukutaitostandardit sekä esittelee erilaiset informaatiolukutaitokartoituksen menetelmät, joita ovat monivalintakysely, lähdeluettelon analyysi, visa/testi, itsearviointi, portfolioiden analyysi, esseiden analyysi, havainnointi, simulaatio ja opintojakson lopullisen arvosanan analyysi. (Kaunisto-Laine 2012, 3–20.)

4.2.5 Elinikäinen oppiminen

Edellä kuvatut taidot omaksunut ihminen on valmis kohtaamaan myös elinikäisen oppimisen tavoitteet. Itsenäiseen ja elinikäiseen oppimiseen kannustetaan nykyään peruskoulusta lähtien, sillä se huomioidaan jo perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissakin. Aiemmin käytettiin enemmän termiä konstruktivistinen oppimiskäsitys, jonka mukaan tietoa ei voi siirtää oppijaan, vaan oppijan itsensä tulisi rakentaa eli konstruoida ne struktuurit, joiden avulla hänen ajattelunsa kehittyy. Uutta tietoa opitaan siis aiemmin opittua käyttämällä ja oppiminen on oppijan oman toiminnan tulosta. (Härkönen 1999, 45.) Myös ongelmaperustainen oppiminen (problem-based learning, PBL) on nykyaikainen oppimiskäsitys, jossa vastuu oppimisesta on oppilaalla itsellään. Oppiminen alkaa ongelmaan tutustumisella, jonka jälkeen oppilas

ankkuroi ongelman osaksi vanhaa tietämystään. (ks. lisää esim. Sormunen & Poikela 2008, 16–20.) Myös tutkiva oppiminen -termi kuvaa nykyaikaista opiskelua: yhden tekstin tai oppikirjan sijasta opiskelijat pyrkivät oppimistavoitteisiinsa käyttämällä erilaisia tiedonlähteitä. Tiedonhankinnan ja -käsittelyn taidot haastetaan, kun siirrytään yhden lähteen totuudesta usean lähteen tarjoamaan informaatioon, joka voi olla keskenään ristiriitaista. Tällöin opiskelijan ajattelu aktivoituu. (Niinikangas 1995, 22, 25.)

Falckin mukaan (2003, 22) opiskelijoissa tulisi vahvistaa tarvetta ja halua elinikäiseen opiskeluun, minkä lisäksi koulutuksessa olisi huomioitava se, että oppijan opiskelu-, tiedonhaku-, tiedonhallinta- ja ongelmanratkaisutaitojaan tulee kehittää, kuten myös oma-aloitteisuutta. Lisäksi Falck korostaa (2003, 22–23), että oppilaita tulisi ohjata käyttämään tieto- ja viestintätekniikkaa sekä kirjaston tarjoamia palveluja. Hyvin varustettua kirjastoa voi hänen mukaansa muutoinkin pitää erittäin tärkeänä oppimisen ja tiedonhallintataitojen kehittämisen ympäristönä. Nykyajan opiskelu- ja työvaatimukset edellyttävät laaja-alaista tieto- ja viestintätekniikan hallintaa, jolloin koulun, mutta myös kirjaston, olisi annettava kansalaisille riittävät tietotekniset valmiudet. Tekniikkaorientaation sijaan olisi viisaampaa painottaa enemmän pedagogisista ja oppiainekohtaisista lähtökohdista kumpuavaa kehittämistä, jossa tietotekniikka niveltyy osaksi oppimiskokonaisuutta. (Turunen 2011, 64.) Lappalaisen mukaan (2003, 33) [perus]koulun perustehtävä on lisätä sivistyksellistä pääomaa ja turvata yhteiskunnan myönteinen kehitys tulevaisuudessa. Tietoyhteiskunnan ja siinä tapahtuvien jatkuvien ja nopeiden muutosten myötä yksilöön kohdistuvat taito- ja tietovaatimukset kasvavat. Niinpä koulun olisi juurrutettava oppilaisiinsa halu itsenäistä ja elinikäistä oppimista kohtaan sekä kyky tähän.

Opettajille, joihin myös kirjastoammattilaiset voidaan mukaanlukea tässä yhteydessä, voisi Tapscottin mukaan (2010, 164) antaa neuvoksi oppitunnin suunnitteluun: keskity opettamaan elinikäistä oppimista. Se, millaisia yksityiskohtia peruskoulun päättävät nuoret muistavat ei ole tärkeää, vaan se, että heillä on kykyä ja halua elinikäiseen oppimiseen. Silloin heillä on myös kyky löytää haluamansa informaatio.

5 TUTKIMUSASETELMA

Tässä luvussa selvitän tutkimukseni kannalta olennaiset tutkimuskysymykset, tutkimuksen kulun ja tutkimusmenetelmän sekä kerron tutkimusaineistosta.

5.1 Tutkimuskysymykset

Tutkimukseni tarkastelee Pohjanmaan maakuntakirjastoalueen kuntien peruskoulujen ja yleisten kirjastojen yhteistyötä tällä hetkellä sekä kartoittaa niiden tavoitteita yhteistyölle tulevaisuudessa. Erityinen kiinnostuksen kohde yhteistyön osalta koskee lukemisen edistämistä sekä tiedonhaun opetusta. Tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää peruskoulujen osalta kouluissa sijaitsevien koulukirjastojen tila ja käyttö, miten kouluissa edistetään lukemista, käyttävätkö koulu kunnankirjaston palveluja ja jos käyttävät, niin mitä, mitä palveluja koulu puolestaan toivoo kunnankirjastolta ja mitä se voisi toivoa maakunnalliselta koulukirjastokeskukselta. Lisäksi huomiota kiinnitettiin tiedonhankintaa koskeviin vastauksiin. Kirjastojen osalta haluttiin selvittää mitä palveluja kirjastot tarjoavat kouluille tällä hetkellä, millaisena ne näkevät yhteistyön koulujen kanssa, suhteen koulukirjastojen toimintaan sekä toiveet maakunnallista koulukirjastokeskusta kohtaan. Sivistystoimenjohtajien osalta haluttiin saada selvyyttä suhtautumiseen sekä odotuksiin maakunnallista koulukirjastokeskusta kohtaan. Tutkimus pohjautuu Vaasan kaupungin kirjasto-maakuntakirjastossa käynnissä olevaan Koulukirjastokeskus-hankkeeseen, jossa tavoitteena oli ennen seuraavaa vaihetta selvittää kuntien sitoutumista taloudellisesti koulukirjastokeskukseen kysymällä sitä kuntien opetus- ja kirjastohenkilöstöltä sekä sivistystoimenjohtajilta.

Tutkimukseni tarkoituksena on vastata seuraaviin tutkimuskysymyksiin:

1. Koulujen ja kirjastojen yhteistyö
  - a. Onko kouluissa omaa koulukirjastoa?
  - b. Käyttävätkö koulut yleisen kirjaston palveluita ja jos käyttävät, mitä yleisen kirjaston palveluita koulut käyttävät?

- c. Käyttävätkö koulut kirjaston tarjoamaa tiedonhaun opetusta? Miten käytetty palvelu kouluissa on tiedonhaun opetus kirjaston tarjoamana?
- d. Kuinka koulut edistävät oppilaidensa lukuintoa?
- e. Millaisia toiveita kouluilla on yleisen kirjaston palveluiden suhteen tulevaisuudessa?
- f. Millaisia palveluita yleiset kirjastot tarjoavat kouluille?
- g. Ottavatko yleiset kirjastot hankinnassaan koulujen materiaalit tarpeet huomioon koulukirjastoista huolimatta?

2. Koulukirjastokeskus

- a. Mitä odotuksia kouluilla on maakunnallista koulukirjastokeskusta kohtaan?
- b. Mitä odotuksia kirjastoilla on maakunnallista koulukirjastokeskusta kohtaan?
- c. Mitä odotuksia sivistystoimenjohtajilla on maakunnallista koulukirjastokeskusta kohtaan?

Näihin kysymyksiin saadaan vastaukset jo luvussa 6 Tulokset, mutta varsinaisesti tutkimuskysymyksiin vastataan luvussa 7 Pohdinta, jossa niitä tarkastellaan lähemmin. Luku 7 etenee koko tutkimuksen yleisiä intressejä mukaelleen (koulujen ja kirjastojen yhteistyö, lukuinnon edistäminen, tiedonhaun opetus).

5.2 Tutkimusmenetelmä

Tässä tutkimuksessa tutkimusstrategiana on käytetty survey-tutkimusta. Kuten Hirsjärvi, Remes ja Sajavaara kuvailevat (2013, 134), survey-tutkimus tarkoittaa lyhyesti sitä, että siinä kerätään tietoa standardoidussa eli strukturoidussa muodossa joukolta ihmisiä, usein kyselylomaketta apuna käyttäen. Tässä tutkimuksessa aineisto on kerätty juuri strukturoitua kyselylomaketta käyttäen. Kerätyn aineiston avulla pyritään yleensä kuvailemaan, vertaile-

maan ja selittämään ilmiöitä (Hirsjärvi ym. 2013, 134), joskin tämän tutkimuksen tarkoitus on ennen kaikkea kartoittava ja kuvaileva. Kuvailevassa tutkimuksessa pyritään esittämään tarkkoja kuvauksia henkilöistä, tapahtumista tai tilanteista ja dokumentoida ilmiöstä keskeisiä ja kiinnostavia piirteitä (Hirsjärvi ym. 2013, 139). Survey-tutkimus on luonteeltaan kvantitatiivista eli määrällistä, jossa keskeistä on muun muassa päätelmien teko tilastolliseen analyysiin perustuen (Hirsjärvi ym. 2013, 140).

Usein tutkija kerää oman havaintoaineistonsa itse (primaariaineisto), mutta on myös mahdollista saada käyttöönsä muiden keräämää aineistoa (sekundääriaineisto), sillä monissa tutkimusprojekteissa analysoimattomia aineistoja voi kertyä jopa suuria määriä ja projekteille on vain eduksi, jos löytyy tutkijoita tätä aineistoa työstämään. Tutkimusprojekteissa aineistonkeruussa kannattaa muutenkin pyrkiä ekonomisuuteen ja tarkoituksenmukaisuuteen, sillä jokaisen ongelman ratkaisemiseksi ei ole tarkoituksenmukaista kerätä itse aineistoa alusta alkaen. (Hirsjärvi ym. 2013, 186.) Tässä tapauksessa Vaasan kaupunginkirjasto hoiti aineistonkeruun ja oma osuuteni alkoi tämän aineiston purkamisesta ja jatkui analysointiin. Tutkimukseni luotettavuuden arvioinnin vuoksi on kuitenkin hyvä tarkastella hieman myös kyselytutkimuksen piirteitä, vaikka kysely ei ole oma luomukseni. Hirsjärvi ym. kertovat (2013, 193, 195) aineistonkeruussa yhden keskeisen menetelmän olevan juuri kysely, joka tunnetaan survey-tutkimuksen menetelmänä, ja jolla tarkoitetaan standardoitua aineistonkeruuta tietystä perusjoukosta. Standardoituus tarkoittaa yksinkertaisesti sitä, että asioita kysytään vastaajilta täsmälleen samalla tavalla. Kyselytutkimuksen etuna pidetään sitä, että kyselyjen avulla on mahdollista kerätä laaja tutkimusaineisto ja se on tehokas tutkijan ajankäytön suhteen: aineisto voidaan käsitellä nopeasti tallennettuun muotoon ja analysoida se tietokoneen avulla. Tutkijan avuksi löytyy jo valmiiksi kehitettyjä tilastollisia analyysitapoja ja raportointimuotoja. Myös aikataulu ja kustannukset pystytään arvioimaan etukäteen melko tarkasti.

Kyselytutkimukseen liittyy myös heikkouksia. Esimerkiksi tulosten tulkinta voi osoittautua ongelmalliseksi. Tavallisimmin heikkoudet liittyvät siihen,

että aineistoa pidetään pinnallisena ja tutkimuksia teoreettisesti vaatimattomina. Jos kyselyn laatija ei ole paikan päällä, kun vastaaja vastaa tutkimukseen, ei voida myöskään aina tietää, kuinka hyvin annetut vastausvaihtoehdot sopivat vastaajan mielestä (eli kuinka onnistuneita vastausvaihtoehdot ovat), tai kuinka vakavasti vastaajat ylipäättään suhtautuvat tutkimukseen. Myöskään sitä ei tiedetä aina, kuinka hyvin vastaajat ovat perehtyneet aiheeseen, eli mitä he siitä tietävät ennestään. Myös kato eli vastaamattomuus saattaa nousta suureksi. (Hirsjärvi ym. 2013, 195.) Tässä tapauksessa arvioisin, että vastaajilla on ollut käytössään riittävästi tietoa aiheesta, koska se liittyy keskeisesti heidän työhönsä ja uusi termi (koulukirjastokeskus) oli lomakkeessa kuvailtu hyvin tarkasti. Tämän vuoksi arvioisin kyselyyn vastanneiden myös vastanneen tosimitiehellä: huolellisesti ja rehellisesti. Katokaan ei osoittautunut suureksi, koska vain kaksi kuntaa jätti vastaamatta kyselyyn.

Hyvän lomakkeen laatiminen vie aikaa ja vaatii laatijalta taitoa ja tietoa, minkä vuoksi tässä kyselyssä oli laatijana asiantuntijatyöryhmä. Tämän tutkimuksen kyselylomakkeet ovat liitteessä 2. Kyselyt erosivat hieman toisistaan (koulu, kirjasto, sivistystoimenjohtajat), mutta yksikään niistä ei ollut kovin pitkä, jolloin vaarana olisi, että vastaaja voisi uupua vastaamiseen. Kyselylomakkeet aloitettiin niin sanotuilla taustakysymyksillä, jotka toimivat lämmittelykysymyksinä varsinaiseen aiheeseen. Kyselyn ensimmäisessä vaiheessa esitettyjen helpohkojen kysymysten ja vastausohjeiden avulla on tavoitteena saada luotua luottamuksellinen suhde tutkittavan ja tutkijan välille, minkä lisäksi lomakkeessa täytyy pystyä osoittamaan kyselyn tärkeys ja sitä kautta mielekkyys vastaajalle, ennen kuin siirrytään tutkimuksen kannalta oleellisiin kysymyksiin. Kyselyissä oli avoimia kysymyksiä (esimerkiksi Kysymyksiä kouluille -lomakkeen kysymys 11: Mitä verkkopalveluja koulussa käytetään kirjallisuuden opetukseen tai lukuharrastuksen tukemiseen?) ja monivalintakysymyksiä (esimerkiksi Kysymyksiä kouluille -lomakkeessa 7. kysymys: Käyttääkö koulu kunnankirjaston palveluja). Lisäksi kyselyissä oli strukturoitujen ja avoimien kysymysten välimuotoja (esimerkiksi Kysymyksiä kunnankirjastoille -lomakkeen 1. kysymys: Mitä kunnankirjasto tarjoaa kouluille?), jossa valmiiden vastausvaihtoehtojen jälkeen esitetään avoin kysymys. Näissä kyselyissä ei käytetty asteikkoihin eli skaaloihin perustuvia

kysymyksiä, joissa vastaaja valitsee esitetyistä väittämistä sen vaihtoehdon, joka kuvaa parhaiten hänen mielipiteensä voimakkuutta, eli kuinka voimakkaasti hän on samaa tai eri mieltä väitteen kanssa, koska haluttiin selvittää nimenomaan faktoja (esimerkiksi millä varoilla koulukirjastoon tehdään hankintoja), eikä mielipiteitä. Avoimia kysymyksiä käytettiin, koska ne sallivat vastaajan ilmaista itseään omin sanoin, eivätkä ne ehdota vastaajille valmiita vastauksia, jotka voisivat kahlita vastaajaa valitsemaan vain valmiiksi rakennettuja vaihtoehtoja tai johdatella vastausta johonkin suuntaan. Niiden avulla on siis mahdollista esimerkiksi päätellä vastaajan tietämystä aiheesta. Monivalintakysymyksiä puolestaan käytettiin, koska sillä saadaan tiettyyn samaan kysymykseen samanlainen vastaus, jota on helpompi käsitellä, vertailla ja analysoida. (Hirsjärvi ym. 2013, 198–201; Valli 2007, 103–104.)

5.3 Tutkimusaineisto

Tässä pro gradu -tutkielmassa tutkimuskohteenani ovat Pohjanmaan maakunnan eri kuntien peruskoulujen ja yleisten kirjastojen henkilöstö sekä kyseisten kuntien sivistystoimenjohtajat. Tutkimusaineisto kerättiin kyselylomakkeilla. Aineistonkeruumenetelmänä toimi survey-tyyppinen kyselylomake, joka oli laadittu kullekin vastaajajoukolle (koulu, kirjasto, sivistystoimi) relevantteja kysymyksiä sisältäviksi, minkä lisäksi ne sisälsivät mahdollisimman paljon valmiita vastausvaihtoehtoja, jotta vastaaja kokisi vastaamisen mahdollisimman nopeana ja helppona. Kyselyyn oli mahdollista vastata suomeksi tai ruotsiksi. Myös saatekirjeet oli laadittu molemmilla kielillä. Kyselyt ja saatekirjeet löytyvät liitteistä 1–2. Kyselyyn oli mahdollista vastata verkossa tai kyselyn saattoi tulostaa, täyttää ja palauttaa postitse Vaasan kaupunginkirjastoon.

Käytännössä kirjastoja koskeva kysely lähetettiin kuntien kirjastotoimen johtajille. Koska kyselystä haluttiin mahdollisimman kattava, saatteessa pyydettiin välittämään kysely myös muihin kirjaston toimipisteisiin, koska vastauksia toivottiin saatavan jokaisesta kirjaston toimipisteestä, mukaan lukien kirjastoautot. Lisäksi saatteessa motivoitiin vastaamaan kyselyyn sillä, että vas-

tausten pohjalta on tarkoituksena päättää jatkorahoituksen hakemisesta koulukirjastokeskushankkeelle. Peruskouluja koskeva kysely lähetettiin koulujen rehtoreille, joita pyydettiin ystävällisesti välittämään kysely koulujensa opettajille. Vastauksia toivottiin saatavan vähintään yksi jokaiselta koululta, mutta useampikin vastaus samalta koululta oli tervetullut. Kysely lähetettiin myös kuntien sivistystoimen johtajille, koska peruskoulut ja kirjastot toimivat heidän alaisuudessaan.

Pohjanmaan maakuntaan kuuluu yhteensä 16 kuntaa. Kyselylomake lähetettiin 47 suomenkielisen koulun rehtorille tai koulunjohtajalle ja 92 ruotsinkieliselle. Yhteensä koulujen rehtoreille lähti 139 lomaketta. Kyselylomakkeita lähetettiin myös yhteensä viidelle suomenkieliselle kirjastotoimenjohtajalle sekä 11 ruotsinkieliselle kirjastotoimenjohtajalle. Näin ollen kirjastotoimenjohtajille lähti yhteensä 16 kyselylomaketta. Lisäksi kysely lähetettiin kuudelle suomenkieliselle ja 12 ruotsinkieliselle sivistystoimenjohtajalle (kulturchef, bildningschef) vastattavaksi. Täten yhteensä 18 sivistystoimenjohtajaa vastaanotti kyselylomakkeen. Kunnissa, joissa ei ole varsinaista sivistysjohtajaa, oli epäselvissä tilanteissa sivistysjohtajiksi saatettu laskea samasta kunnasta useampia henkilöitä tavoittaakseen varmasti asiasta päättävän tahon, jolloin kysely lähetettiin samasta kunnasta kahdelle eri henkilölle, mistä syystä sivistystoimenjohtajia on kyselyssä mukana enemmän kuin kuntia. Kyselyyn vastasi 39 koulutoimen edustajaa, 18 kirjaston edustajaa ja 5 sivistystoimenjohtajaa. Vastaajista 62,3 % oli koulutoimen edustajia, 29,5 % kirjastotoimen edustajia ja 8,2 % sivistystoimenjohtajia. Tämä on hyvin linjassa lähetettyjen kyselyjen kanssa. Vastaajista 31,1 % oli suomenkielisiä ja 68,9 prosenttia ruotsinkielisiä. Kyselyyn vastattiin kattavasti eri alueilta, mutta vastaukset jäivät puuttumaan Kaskisista ja Korsnäsista.

Kyselyjen vastaukset analysoin tilastollisin menetelmin SPSS- ja Excel -ohjelmia apuna käyttäen.

6. TULOKSET

Tässä luvussa käydään läpi koulujen henkilöstön (luku 6.1), kirjastohenkilöstön (luku 6.2) ja sivistystoimenjohtajien (6.3) kyselyjen tulokset.

Taulukosta 1 (alla) nähdään vastaajien tehtävän ja kielijakauman suhde.

Taulukko 1. Yleisemmällä tasolla ilmaistu nimeke ja äidinkieli (N 61)

		Yleisemmällä tasolla ilmaistu virkanimeke			Yhteensä
		Koulutoimi	Kirjastotoimi	Sivistystoimi	
Vastaajan kieli	suomi	12	5	2	19
	ruotsi	26	13	3	42
Yhteensä		38	18	5	61

Eniten vastauksia saatiin koulutoimen puolelta ja vähiten sivistysjohtajien keskuudesta. Ruotsinkielisiä vastaajia oli enemmän kuin suomenkielisiä, Pohjanmaan maakunnan kielijakaumaan mukaisesti.

Kyselylomakkeen vastaanottivat Vaasan maakuntakirjastoalueen kunnat, joita on yhteensä 16 kappaletta. Koska Vähäkyrö oli liittynyt kuntaliitoksella Vaasaan vuoden 2013 alusta, ei kukaan vastaajista valinnut vastauksista kunnakseen Vähäkyröä, vaan Vaasan uuden kuntajaon mukaisesti. Kolme aktiivisimmin vastannutta kuntaa olivat Vaasa, Närpiö ja Pedersöre (katso taulukko 2, alla).

Taulukko 2. Kyselyyn vastanneet kunnat (N 61)

Kunta	Lkm	%
Isokyrö	4	6,6
Vaasa/Vasa	11	18,0
Laihia	6	9,8
Kristinestad/ Kristiinankaupunki	1	1,6
Närpes/Närpiö	8	13,1
Malax/Maalathi	4	6,6
Vörå-Maxmo/ Vöyri-Maksamaa	1	1,6
Korsholm/Mustasaari	7	11,5
Nykarleby/Uusikaarlepyy	3	4,9
Pedersöre	8	13,1
Jakobstad/Pietarsaari	2	3,3
Larsmo/Luoto	3	4,9
Kronoby/Kruunupyy	3	4,9
Yhteensä	61	100,0

6.1 Koulujen vastaukset

Peruskouluja koskeva kysely lähetettiin koulujen rehtoreille. Aluksi kyselylomakkeessa kysyttiin perustietoja, kuten vastaajan nimi ja tehtävä koulussa sekä hänen yhteystietonsa, kuten myös koulun nimi, sen oppilasmäärä sekä koulussa olevat vuosiluokat (katso tarkemmin liitteestä 2). Kysymyksiin vastaajista 62,2 % ilmoitti olevansa koulujensa rehtoreita, loput vastaajista olivat opettajia (taulukko 3, alla).

Taulukko 3. Vastaajan tehtävä koulussa (N 37)

Nimeke	Lkm	%
Rehtori/Koulunjohtaja	23	62,2
Luokanopettaja	7	18,9
Tuntiopettaja	1	2,7
Aineopettaja	3	8,1
Erytisopettaja	3	8,1
Yhteensä	37	100,0

Seuraavaksi annettiin ohjeistus lomakkeeseen vastaamiseksi. Valmiiksi annetuista vaihtoehtoista oli mahdollista valita useampia vastausvaihtoehtoja. Ensimmäisessä kysymyksessä tiedusteltiin, onko koulussa koulukirjastoa. Koulukirjastolle annettiin erilaisia määritelmiä: oma kirjastotila, kokoelmat opettajanhuoneessa, kokoelmat luokissa tai kokoelmat muualla koulun tiloissa. Vaihtoehtona oli valittavaksi myös ”ei kirjastokokoelmaa”. Vaihtoehtoista pystyi valitsemaan useita, koska tiedossa oli jo ennestään, että koulujen kirjastokokoelmat saattavat sijaita useassa eri tilassa. Kaikista yleisimmin koulujen kirjastotilat sijaitsevat kyselyn mukaan kuitenkin aivan omissa kirjastotiloissaan. Kyselylomakkeelta kohdan ”oma kirjastotila” valitsi 21 vastaajaa,

joka on 34,4 %. Seuraavaksi yleisimmin koulujen kirjastokokoelmat sijaitsevat luokissa, sillä kohdan ”kokoelmat luokissa” valitsi 16 vastaajaa, mikä tekee 26,2 %. Kohdan ”kokoelmat muualla koulun tiloissa” valitsi 13 vastaajaa, joka on 21,3 %. Kohdan ”kokoelmat opettajanhuoneessa” valitsi vain 3 vastaajaa, mikä on 4,9 %. Yleisesti ottaen kouluissa on edes jonkinlainen koulukirjasto, sillä vaihtoehdon ”ei kirjastokokoelmaa” on valinnut ainoastaan yksi vastaaja, joka on tästä aineistosta 1,6 %.

Toisessa kysymyksessä selvitettiin koulukirjaston käytön aktiivisuutta: onko se aktiivista ja säännöllistä, satunnaista vai harvinaista. Vastaajista 64,9 % oli sitä mieltä, että heidän koulussaan koulukirjaston käyttö on aktiivista ja säännöllistä, 29,7 % sitä mieltä, että se on satunnaista ja 5,4 % piti käyttöä harvinaisena.

Kysymyksessä kolme Aineiston hankkiminen koulukirjaston kokoelmaan halettiin selvittää hankitaanko koulukirjastoon aineistoa säännöllisesti (euro- tai kappalemäärä vuosittain), satunnaisesti (euro- tai kappalemäärä/5 vuotta) vai hankitaanko kokoelmaan lainkaan uutta aineistoa. Vastaajat ilmoittivat aineiston hankkimisen olevan enimmäkseen satunnaista (63,9 % vastaajista), mikä tarkoittaa aineistoa hankittavan tietyllä euromäärällä tai tietty kappalemäärä viidessä vuodessa (taulukko 4).

Taulukko 4. Aineiston hankkiminen koulukirjastoon (N 36)

Hankinnan säännöllisyys	Lkm	%
Säännöllistä	10	27,8
Satunnaista	23	63,9
Kokoelmaan ei hankita uutta aineistoa	3	8,3
Yhteensä	36	100,0

Tämän jälkeen kysymyksessä 4 tiedusteltiin millä varoilla aineistoa hankitaan. Vaihtoehtoina olivat koulun määrärahat, avustukset ja stipendit sekä

lahjoitukset koulun ulkopuolelta (säätiöt, rahastot, vanhemmat). Kysymyksessä oli mahdollista valita useita kohtia, koska aineistoa koulun kirjastoon on mahdollista hankkia useita kanavia pitkin. Yleisin vastaus oli vastausvaihtoehto ”koulun määrärahat”, jonka oli valinnut 42,6 % (26 vastaajaa). Toiseksi yleisin oli vastausvaihtoehto ”lahjoituksena koulun ulkopuolelta” (36,1 % / 22 vastaajaa). Myös vaihtoehto ”avustukset ja stipendit” oli melko yleinen, sillä sen oli valinnut vastaajista 26,2 % (16 vastaajaa).

Viides kysymys (Kuinka kuvailet koulukirjastoanne ja sen kokoelmaa?) oli jaettu kahteen alakohtaan: vahvuudet ja heikkoudet. Kysymys oli avoin, eli näihin kohtiin vastattiin kirjoittamalla itse. Kohta oli mahdollista jättää myös tyhjäksi. Vinkiksi vahvuuksien ja heikkouksien miettimiseksi oli annettu valmiiksi joitain sanoja, joiden avulla toivottiin voitavan helpottaa vastaamista sekä suunnata vastaajien ajatuksia relevanttiin suuntaan. Vastauksista löytyikin selkeitä toistuvia teemoja.

Koulukirjastojen vahvuuksia kuvaailtaessa toistuivat termit materiaalin uutuus ja ajantasaisuus, oma erillinen kirjastotila ja tilan viihtyisyys ja käytännölliset kalusteet sekä helppo saavutettavuus. Myös sillä oli merkitystä, että koulukirjastosta vastaa asiasta kiinnostunut opettaja. Erilaiset vastaukset onkin täten luokiteltu niitä paremmin kuvaaviin yleisempiin yläkäsitteisiin: yleisen kirjaston tuki, vastuuhenkilö, asianmukaiset tilat ja välineet, viihtyisyys, hyvä saavutettavuus, houkutteleva kokoelma, sekä digitaalisuus. Näistä useimmin mainittu vahvuus oli vastaajien mielestä houkutteleva kokoelma, mutta lähes yhtä usein toistuivat asianmukaisten tilojen ja välineiden korostaminen. Esimerkkinä yleisen kirjaston tuki -kategorian vastauksesta ”Dessutom har vi ett eget referensbibliotek i anslutning till Övermalax bibliotek”. Vastuuhenkilökategorian vastausesimerkkinä ”Vi har en skriftlig plan för biblioteket och en skolbibliotekskultur. Intresserad ansvarig lärare”. Asianmukaiset tilat ja välineet -kohtaan esimerkiksi sopii ”Eget utrymme. Relativt hyfsad möblering, lånedisk, soffor, arbetsbord, databaserad utlåning med bibliotekskort o dataregister”. Viihtyisyydestä esimerkkinä voidaan mainita ”Vi har ännu inte hunnit inreda helt klart men vi har goda förhoppningar om att få ett trevligt och mysigt bibliotek där eleverna kan både låna och sitta och läsa böcker.” Hyvästä saavutettavuudesta voidaan mainita esimerkivastaus ”Fint nybyggt

bibliotek i mitten av skolan”. Houkutteleva kokoelma -kategorian esimerkki: ”Mukava kattaus nuorille sopivasta luettavasta ja tietokirjallisuudesta sekä tietysti kaikki kyläkirjat(koulupiiristä)”. Digitaalisuus-kohtaan otettiin esimerkeiksi sekä maininnat sähköisestä lainauksesta koulukirjastossa että kirjaston mukanaolo sähköisissä medioissa: ”Biblioteket finns med på skolans hemsida på internet och biblioteket har en egen facebookgrupp och en bok-blogg.”

Haasteet puolestaan voi jaotella vastaavasti seitsemään yleisimmin esiintyvään teemaan, jotka ovat hankintaresurssit, heikko saavutettavuus, kokoelman ajantasaisuus ja monipuolisuus, riittämätön tuki koululta, riittämätön tuki yleiseltä kirjastolta, tilojen tai välineiden puute sekä tulevaisuuden epävarmuus. Yleisimmin mainittu ongelma oli kokoelman ajantasaisuus ja monipuolisuus. Erityisinä haasteina nähtiin rahapulan ja vanhentuneen tarjonnan lisäksi myös (kirjaston) huono saavutettavuus, tilanpuute, suunnitelmallisuuden puute sekä kirjastotilan viihtyisyyden puute. Esimerkkinä hankintaresurkseista vastaus ”Ingen plan för nyanskaffningar”. Heikko saavutettavuus -kohtaan pomittiin vastauksista sijaintiin ja aukioloaikoihin liittyvät vastaukset, kuten ” Öppethållningstiderna kunde vara lite bättre under skoldagarna”. Kokoelman ajantasaisuus ja monipuolisuus -kategoria oli yksi useimmiten mainituista heikkouksista ja vastaajat sanoivat siinä usein melko suoraan materiaalin olevan vanhentunutta: ”Vanhentuneita kirjoja”. Riittämätön tuki yleiseltä kirjastolta -kategoria keräsi myös lukuisia mainintoja, mikä kuvastanee koulun toivovan enemmän tukea ja yhteistyötä yleisen kirjaston puolelta: ”--det är även oklart med ordningsregler i biblioteket. Det blir lätt stökigt där och ingen tar riktigt ansvar” tai “ Mera tips och handledning av bibliotekariens skulle vara bra”. Myöskään koulu ei kaikkien vastaajien mielestä tue tarpeeksi koulukirjastojen käyttöä: ”Kirjaston käyttö painottuu äidinkielen tunteille. Erillistä lainaustoimintaa ei ole äidinkielen ja kirjallisuuden lisäksi”. Koulukirjastot eivät aina sijaitse opettajienkaan mielestä sopivissa tiloissa kouluissa: ”Kirjasto toimii vain pienessä nurkkauksessa”. Koulukirjastojen päällä oli paikoin uhka lakkauttamisesta: ”Vår filial ryktas det om att är indragningshotad men jag hoppas att så inte är fallet”, jolloin voidaan pohtia, kuinka motivoitunutta koulukirjastonhoito on näissä tilanteissa.

Kyselylomakkeella on useampia kysymyksiä, joilla selvitetään koulukirjaston käyttöä, mutta avoimella kysymyksellä 5 on pyritty kartoittamaan koulussa sijaitsevan kirjaston laadukkuutta. Kysymyksen avulla on pyritty selvittämään vahvuuksien ja heikkouksien kautta kuinka hyvin koulukirjasto palvelee opettajien subjektiivisen kokemuksen mukaan oppilaita: jos koulukirjasto koetaan kokoelmaltaan riittävän laajaksi ja ajantasaiseksi, kynnys lähteä kirjastoon koulun rajojen ulkopuolelle voi olla korkeampi kuin kouluissa, joissa on heikkotasoisempi koulukirjasto.

Kuudennessa kysymyksessä selvitettiin millaisilla toimenpiteillä kouluissa edistetään oppilaiden lukemista. Kysymyksessä käytettiin sekä valmiita vastausvaihtoehtoja (lukudiplomi, lukukampanja, luetaan tietty aika päivässä / viikossa, luetaan tietty määrä kirjoja lukuvuoden aikana, valtakunnalliset kampanjat, omat perinteet) että avoimia kysymyksiä. Vaihtoehtoja oli mahdollista valita useampia, jos ne sopivat vastaajille. Kohtiin valtakunnalliset kampanjat sekä omat perinteet (koulun lukuviikko tms.) oli myös mahdollista avata sanallisesti mitä nämä kampanjat tai perinteet ovat. Lisäksi viimeinen kohta oli kokonaan avoin (muuta), johon voi vastata, mikäli mikään edellä ollut kohta ei sopinut tai jos koululla oli edellisten lisäksi muitakin tapoja edistää lukemista.

Taulukosta 5 nähdään, että kouluilla edistetään lukemista erityisesti lukukampanjoilla, joka oli selkeästi yleisin vastaus. Sen oli valinnut peräti 31 vastaajaa, joka on 50,8 %. Vastaajia oli yhteensä 38. Yleisiä tapoja edistää lukemista olivat myös omat perinteet (koulun lukuviikko, tms.), jonka oli valinnut 20 vastaajaa (32,8 %) sekä tietyn ajan lukeminen päivässä tai viikossa. Tämän kohdan valitsi yhteensä 17 vastaajaa (27,9 %). Sen sijaan valtakunnallisiin kampanjoihin kertoo osallistuvan vain neljä vastaajaa (6,6 %). Järin suurta suosiota ei saanut myöskään vaihtoehto ”luetaan tietty määrä kirjoja lukuvuoden aikana”, jonka valitsi seitsemän vastaajaa (11,5 %). Lukudiplomi oli käytössä vain kymmenen vastaajan koulussa (16,4 %). Toisaalta yhdistämällä ”lukudiplomi” ja ”luetaan tietty määrä kirjoja vuodessa”, jotka ovat merkitykseltään lähellä toisiaan, saadaan niiden yhteismääräksi 27,9 %, joka ylittääkin jo kolmanneksi yleisimmäksi tavaksi edistää lukemista. Myös muutamia

avoimia vastauksia annettiin, esimerkiksi vanhemmat oppilaat lukevat pienemmille oppilaille.

Taulukko 5. Lukemisen edistämisen tavat kouluissa (N 38)

Lukemisen edistämisen tapa	Osuus vastaajista (%)
Lukudiplomi	16,4
Lukukampanja	50,8
Luetaan tietty aika päivässä / viikossa	27,9
Luetaan tietty määrä kirjoja luvuoden aikana	11,5
Valtakunnalliset kampanjat	6,6
Omat perinteet (koulun luku- viikko tms.)	32,8
Yhteensä	89 kpl

Seitsemännessä kysymyksessä selvitetään kirjaston kannalta mielenkiintoista kysymystä, eli käyttääkö koulu kunnankirjaston palveluja säännöllisesti, satunnaisesti vai ei ollenkaan. Vastauksista käy ilmi, että kunnankirjaston palveluita käytetään lähes poikkeuksetta säännöllisesti. Tämän vastausvaihtoehdon valitsi peräti 81,6 % vastaajista. Yksikään vastaajista ei valinnut vaihtoehtoa ”ei ollenkaan”.

Edelliseen kohtaan liittyen on tarpeen tarkastella kunnankirjaston palveluiden saavutettavuutta, joten lomakkeessa on kysytty myös matkaa lähimpään kunnankirjaston toimipisteeseen kilometreinä sekä pysähtyykö kirjastoauto koululla ja jos pysähtyy, kuinka usein (lomakkeen kysymys 8).

Kouluista 14 vastaajaa kertoi, että heidän koulullaan pysähtyy kirjastoauto. Vastauksen ”0 kertaa” antoi yhteensä 12 vastaajaa. Vastaajia oli yhteensä 38. Kysymykseen jätti myös vastaamatta suuri osa, jolloin kirjastoauto oletettavasti ei pysähdy heidän koulullaan. Niillä kouluilla, joilla kirjastoauto pysähtyy, se käy joko 2, 4 tai 8 kertaa kuukaudessa. Mikäli kirjastoauto käy koululla kahdeksan kertaa, tarkoittaa se auton pysähtyvän siellä sekä koulupäivän ai-

kana että ilta-aikaan. Kysymys on siinä mielessä ongelmallinen, että osa vastaajista on saattanut ajatella kirjastoauton kokonaispysähdysmäärää (päivä- ja iltapysähdys) ja osa vain kouluaikaan tapahtuvaa pysähtymistä, pois lukien kouluajan ulkopuolella tapahtuvan pysähtymisen, jolloin kysymykseen on vastattu hieman eri tavalla. Joka tapauksessa vastausten perusteella on mahdollista nähdä, käykö kirjastoauto siellä pääsääntöisesti harvoin vai usein ja tulosten perusteella voidaankin sanoa, että kirjastoauto pysähtyy vastaajien kouluilla joko melko harvoin (2 kertaa kuukaudessa) tai ei lainkaan. Tämä ei kuitenkaan ole huolestuttavaa, koska tarkasteltaessa matkaa kirjaston ja koulun välillä, huomataan suurimman osan vastaajista olevan alueelta, jossa kirjasto on alle kahden kilometrin päässä koululta tai sijaitsee samassa rakennuksessa koulun kanssa. Tällöin kirjastoauton käynneille ei ole yhtä suurta tarvetta kuin syrjempänä sijaitsevilla kouluilla. Kirjaston palvelut vaikuttaisivat siis olevan kohtuullisen hyvin saavutettavissa suurimmalla osalla vastaajista.

Taulukko 6. Kirjastoautopysäkki koululla krt/kk (Kunnankirjaston palveluiden saavutettavuus) (N 26)

Etäisyys	Lkm	%
0 krt/kk	12	46,1
2 krt/kk	8	30,8
4 krt/kk	2	7,7
8 krt/kk	4	15,4
Yhteensä	26	100,0

Alla olevasta taulukosta (taulukko 7) huomataan, että suurimmalla osalla vastaajista kirjasto sijaitsee erittäin lähellä koulua: 24,3 % vastaajista kertoo kirjaston sijaitsevan koulun tiloissa (taulukossa 0 km) ja koulusta alle kahden kilometrin matkan päässä on kirjasto 43,2 %:lla vastaajista. Yhteensä alle kahden kilometrin päässä kirjastosta on siis 67,6 % kouluista. Yksi vastaaja

ei ollut antanut vastausta. Yhdelläkään vastaajalla ei ollut yli 20 kilometrin matkaa koululta kirjastoon.

Taulukko 7. Matka lähimpään kunnankirjaston toimipisteeseen/km (Kunnankirjaston palveluiden saavutettavuus) (N 37)

Etäisyys	Lkm	%
0km	9	24,3
0,1km-2km	16	43,2
2,1km-10km	8	21,6
10,1km-20km	4	10,8
Yhteensä	37	100,0

Seuraavakin kysymys (lomakkeella kysymys 9) jatkoi kunnankirjaston käyttö-teemaa kysymällä mitä kunnankirjaston palveluja koulu käyttää. Vaihtoehtoja sai valita useampia. Vaihtoehtoina olivat lainaus, tiedonhaun opetus, kirjavinkkaus koululla, kirjavinkkaus kirjastossa, tapahtumat (kirjaston järjestämät), tilojen käyttö (opetukseen, koulun näyttelyihin ja tapahtumiin) sekä avoin kohta muu, mikä? Vastausten perusteella näyttää siltä, että suosituimmat koulun käyttämät palvelut olivat lainaus, tiedonhaun opetus sekä kirjavinkkaukset koululla ja kirjastossa. Lainaus oli käytetyin palvelu (sen valitsivat kaikki vastaajat), mutta myös kirjavinkkausten käyttö on todella yleistä: jos lasketaan yhteen koulussa ja kirjastossa tehty vinkkaus, on sen vastannut 34 vastaajaa 38:sta. Erikseen lukemat ovat siis 17 vastausta (27,9 prosenttia) kirjastossa ja 17 vastausta (27,9 %) koulussa. Tiedonhaun opetuksen on valinnut 18 vastaajaa (29,5 %). Kirjaston järjestämiin tapahtumiin ilmoittaa osallistuvansa 15 koulutoimen vastaajaa (24,6 %) ja kirjaston tiloja käyttää 12 vastaajaa (19,7 %).

Taulukko 8. Koulun käyttämät kunnankirjaston palvelut (N 38)

Käytetty palvelu	%
Lainaus	62,3
Tiedonhaun opetus	29,5
Kirjavinkkaus koululla	27,9
Kirjavinkkaus kirjastossa	27,9
Tapahtumat	24,6
Tilojen käyttö	19,7
yhteensä	117 kpl

Kohdassa 10 kysyttiin mitä koulu toivoo kunnankirjastolta ja pyydettiin valitsemaan 1-4 tärkeintä toivetta. Vastausten perusteella neljä tärkeintä eli eniten mainittua toivetta olisivat kirjailijavierailuja ym. ohjelmaa, kirjavinkkausta oppilaille (molemmissa 31 mainintaa / 38 vastaajaa), kirjasarjoja koko luokalle (28 mainintaa) sekä kirjastonkäytön opetusta oppilaille (26 mainintaa). Monet vastaajista (23 mainintaa) olivat huomanneet myös toivoa kirjastolle enemmän resursseja kouluyhteistyöhön, mikä onkin järkevä toive, koska lisäresurssien myötä myös koulujen muut toiveet on helpompi toteuttaa. Tarjotuista vaihtoehtoista tiedonhaun opetusta oppilaille oli saanut 15 mainintaa ja koulutusta opettajille 13 mainintaa. Laajempia aukioloaikoja toivoi vain 2 vastaajaa. Useissa kirjastoissa koululuokat otetaan vastaan aamupäivisin ennen kirjaston aukeamista muille asiakkaille, joten kouluilla on siinä mielessä hyvä tilanne, että ne pääsevät melko vapaasti tulemaan kirjastoon, mikä selittää osaltaan sen, ettei useampi toivonut laajempia aukioloaikoja. Alla olevasta taulukosta (taulukko 9) voi vielä lisäksi tarkastella prosenteittain vastaukset.

Taulukko 9. Koulun toiveet kunnankirjastolta (N 38)

Toiveet	%
Kirjailijavierailuja ym. ohjelmaa	50,8
Kirjasarjoja koko luokalle	45,9
Kirjastonkäytön opetusta oppilaille	42,6
Kirjastolle enemmän resursseja koulu-yhteistyöhön	37,7
Kirjavinkkausta oppilaille	50,8
Koulutusta opettajille	21,3
Laajemmat aukioloajat	3,3
Tiedonhaun opetusta oppilaille	24,6
Yhteensä	169 kpl

On huomattava edellistä kysymystä tarkastellessa, että koulujen yksi tällä hetkellä eniten käyttämistä palveluista on juuri kirjavinkkaus oppilaille, mutta sitä myös toivotaan jatkossa erittäin suuresti. Tämä on kiinnostavaa ottaa huomioon myös siksi, että kirjavinkkejä on runsaasti saatavilla erilaisilta kirjallisuussivustoilta ja lehdistä sekä muista lähteistä, mutta kouluihin kuitenkin toivotaan henkilöä pitämään kirjavinkkausta.

Kysymys 11 oli avoin kysymys, jossa vastaajalta tiedusteltiin mitä verkkopalveluja koulussa käytetään kirjallisuuden opetukseen tai lukuharrastuksen tukemiseen. Vastausta helpottamaan oli suomenkielisessä kyselylomakkeessa annettu esimerkkeinä Okariino ja Sivupiiri. Monet olivat jättäneet tämän avoimen kohdan kokonaan täyttämättä. Voineeko tästä tehdä päätelmän, ettei koulussa käytetä verkkopalveluja kirjallisuuden opetukseen tai lukuharrastuksen tukemiseen? Ehkä opettajat eivät tunne tällaisia palveluja? Koulutuksen myötä verkkosivujen käyttö opetuksessa todennäköisesti lisääntyisi, koska tietoisuus niistä kasvaisi ja lisäksi niitä osattaisiin käyttää sujuvammin. Toisaalta avoimiin kysymyksiin jätetään helpommin vastaamatta kuin valmiita vastausvaihtoehtoja tarjoaviin kysymyksiin. Muutamit vastaajat mainitsivat Opetushallituksen ”Smarta läsare” -lukudiplomin (vastaava suomenkielisen Kunnari-lukudiplomin kanssa, myös muita lukudiplomeja on runsaasti käytössä suomenkielisissä kunnissa), joka tuli esiin useiden muidenkin kysymysten kohdalla. Se vaikuttaa siis olevan tuttu useissa ruotsinkielisissä

Pohjanmaan kunnissa. Myös edu.fi keräsi tässä kohtaa mainintoja. Muita annettuja vastauksia: ”Barnans bokklubb (t.ex. författarinfo), kommunbibliotekets hemsida, enläsandeklass.se, e-lib, olika författares hemsidor, bilder för olika tema-områden (Tove Jansson, Astrid Lindgren....), kotitaloussivuja ym. googlen kautta, sanomapro”.

Tietokoneita käytetään vastausten perusteella melko yleisesti kirjailija- ja muiden esitelmien tekoon, jolloin niillä suoritetaan web-hakuja. Eräs vastaaja oli vastannut tietokoneiden ylipäättään työvälineinä herättävän lukuinnostusta. Osa vastaajista innostui vastaamaan hieman yksityiskohtaisemminkin teknologisten apuvälineiden käytöstään: ”Vi har en klassuppsättning med iPadar. I dem finns två böcker i elektroniskt format nedladdad i varje iPad. Eleverna läser böckerna på läsplattorna och en del lärare har använt appen iMovie för att t.ex. göra boktrailers. Dessutom har man gjort andra filmer i anslutning till olika böcker och författare.” Jotkut rehtoreista myös vastasivat suoraan, etteivät tiedä, mitä verkkosivuja yksittäiset opettajat käyttävät tai ettei kaikilla opettajilla ylipäättään ole pääsyä tietokoneelle: ”alla klasslärare har inte tillgång till dator, vi jobbar på olika sätt”. Eri kuntien oppilaat tuntuivat siis olevan melko eriarvoisessa asemassa teknologisten apuvälineiden hyödyntämisessä koulutyöskentelyssään. Olisikin siis hyvä, jos kirjastot pystyisivät tarjoamaan yhteneväisen palvelukonseptin kouluyhteistyöhön kaikissa Pohjanmaan kunnissa.

Ennen kysymystä 12 lomakkeessa oli esitelty maakunnallista koulukirjastokeskusta ja kerrottu mikä se on (kuvailun voi lukea liitteestä 2.). Tämän jälkeen kysyttiin mitä koulu voisi toivoa maakunnalliselta koulukirjastokeskuksesta ja pyydettiin jälleen valitsemaan 1-4 tärkeintä kohtaa. Neljä tärkeintä kohtaa vastaajien mielestä ovat kirjailijavierailuja ym. ohjelmaa (28 mainintaa / 38 vastaajaa), kiertävä kirjastoammattilainen (pedagoginen informaatikko) 26 mainintaa, kirjavinkkausta (myös 26 mainintaa) ja 20 maininnalla kirjasarjoja koko luokalle sekä materiaalia vinkkaukseen, kirja/kirjailija-esitelyjä. Nämä kohdat nousivat selkeästi esiin muista tarjotuista vaihtoehdoista ja ovat linjassa myös kunnankirjastolta toivottuihin kohtiin. Opettajat eivät tässä kohtaa juurikaan toivoneet apua koulukirjastojen aineiston luetteloinnissa yhteiseen tietokantaan ja sähköiseen lainaukseen koulukirjastoissa (4

mainintaa) taikka yhteistä lukudiplomia (6 mainintaa). Useissa kouluissa ja niiden koulukirjastoissa tosin on jo tällä hetkellä toimiva sähköinen lainaus, joten tätä kohtaa ei ehkä nähty sen takia niin tarpeellisena. Kovin monissa kouluissa ei myöskään vastaushetkellä ollut ylipäätään käytössä lukudiplomisysteemiä.

Muiden tarjottujen vaihtoehtojen vastausmäärät ovat seuraavat: koulukirjastokeskuksen verkkopalvelu (esim. materiaalipankki, työkalupakki, resurssipankki) 12 mainintaa, materiaalia tiedonhaun opetukseen (tietovisat, tiedonhakovinkit) 12 mainintaa, koulutusta opettajille 13 mainintaa, yhteiset lukukampanjat 15 mainintaa. Eräs vastaaja toivoi myös ilmaista linja-autokuljetusta keskustaan (tämän vastaajan koulusta oli 20 kilometrin matka kirjastoon).

Taulukko 10. Koulujen toiveet maakunnalliselle koulukirjastokeskukselle (N 38)

Toivottu palvelu	%
Kiertävä kirjastoammattilainen	42,6
Kirjailijavierailuja ym. ohjelmaa	45,9
Kirjasarjoja koko luokalle	32,8
Kirjavinkkausta	42,6
Koulukirjastojen aineiston luettelointi yhteiseen tietokantaan ja sähköinen lainaus koulukirjastoissa	6,6
Koulukirjastokeskuksen verkkopalvelu	19,7
Koulutusta opettajille	21,3
Materiaalia tiedonhaun opetukseen	19,7
Materiaalia vinkkaukseen, kirja/kirjailija-esittelyjä	32,8
Yhteiset lukukampanjat	24,6
Yhteinen lukudiplomi	9,8
yhteensä	162 kpl

Viimeisenä kohtana lomakkeessa oli vapaa vastaus/viesti. Siihen oli jätetty harvakseltaan kommentteja.

6.2 Kirjastojen vastaukset

Kirjastoja koskeva kysely lähetettiin kuntien kirjastotoimen johtajille. Kuten koulujenkin kyselylomakkeissa, myös kirjastoille tarkoitettussa lomakkeessa kysyttiin aluksi vastaajan perustietoja, kuten vastaajan nimi ja tehtävä kirjastossa, yhteystiedot sekä kirjastotoimipiste (pääkirjasto, sivukirjasto, kirjastoauto, muu, mikä?). Tarkemmin lomaketta pääsee tarkastelemaan liitteestä 2.

Kysymyksiin vastaajista 11,1 % oli kirjastotoimenjohtajia, 33,3 % ilmoitti olevansa joko kirjastojensa johtajia tai osastonjohtajia, 5,6 % prosenttia kirjastonhoitajia ja puolet vastaajista eli 50,0 % kirjastovirkailijoita. Kirjastovirkailijoiden osuus vastaajista on siis melkoisen suuri.

Taulukko 11. Kirjastot: Vastaajan tehtävä (N 18)

Nimeke	Lkm	%
Kirjastotoimenjohtaja	2	11,1
Kirjastonjohtaja/ Osastonjohtaja	6	33,3
Kirjastonhoitaja	1	5,6
Kirjastovirkailija	9	50,0
Yhteensä	18	100,0

Ensimmäisessä varsinaisessa kysymyksessä tiedustellaan, mitä kunnankirjasto tarjoaa kouluille. Vaihtoehdot ovat kirjavinkkaus kirjastossa, kirjavinkkaus koululla, lainaus, tapahtumat (kirjaston järjestämät), tiedonhaun opetus, tilojen käyttö (opetus, koulun tapahtumat ja näyttelyt) sekä muuta, mitä? Viimeiseen kohtaan vastaajan oli mahdollista kirjoittaa sanallinen vastauksensa. Taulukosta 12 voi nähdä, että kirjastot tarjoavat kouluille monenlaista ohjelmaa, josta suosituimpia ovat lainaus, kirjaston tilojen käyttö sekä kirjavink-

kaukset kouluilla ja kirjastossa. Eniten tarjottu palvelu kouluille kirjaston mukaan on lainaus. Tämän vaihtoehdon vastasivat kaikki 18 vastaajaa. Toiseksi tarjotuin palvelu koululle on kirjaston mukaan tilojen käyttö (opetus, koulun tapahtumat ja näyttelyt), joka sai 13 mainintaa. Kirjavinkkaus kirjastossa ja kirjavinkkaus koululla mainittiin molemmat 12 kertaa. Tiedonhaun opetus sai kirjastoammattilaisten vastauksissa 10 mainintaa ja kirjaston järjestämät tapahtumat 9 mainintaa. Myös muuta, mitä? -kohtaan vastattiin kohtuullisen aktiivisesti: ”Betjäningspunkter, temapaketer, klassuppsättningar. Alldeles nytt är att biblioteket gått med i Ein.fi och därmed kan kommunicera direkt med alla skolor och elever”, ”bokpaket med förlängd lånetid, bokcirkelböcker 5 ex per titel, läsprogram”, ”kirjastoauton säännölliset käynnit”, ”kirjasarjojen lainaus” ja ”lukudiplomi”.

Taulukko 12. Kunnankirjaston koululle tarjoamat palvelut (N 18)

Tarjottu palvelu	%
Kirjavinkkaus kirjastossa	19,7
Kirjavinkkaus koululla	19,7
Lainaus	29,5
Tapahtumat	14,8
Tiedonhaun opetus	16,4
Tilojen käyttö	21,3
Yhteensä	74 kpl

Seuraavassa kohdassa kysytään avoimella kysymyksellä millaista yhteistyö koulujen kanssa on. Tämä kysymys oli ymmärretty vastaajien keskuudessa eri tavoin: osa vastasi kysymykseen luettelemalla mitä tähän mennessä kouluisten kanssa on tehty (esimerkiksi ”kirjavinkkaus, kirjastonkäytön opetus”) ja osa kuvaili laadullisesti yhteistyökokemustaan (esimerkiksi ”antoisaa, mutta saisi olla aktiivisempaa”). Kysymykseen oli kuitenkin vastattu aktiivisesti. Vastauksista myös kävi ilmi, että koulujen ja kirjastojen yhteistyö on tiivistä ja ne toteuttavat yhteistyössä monentyypistä toimintaa.

Kolmannessa kysymyksessä tiedustellaan osallistuuko kunnankirjasto jollain tavoin koulukirjastojen toimintaan. Suurin osa (70,6 %) vastasi tähän kysymykseen, ettei osallistu. Lisäkysymyksenä kohdassa 3 selvitettiin miten kunnankirjasto osallistuu koulukirjaston toimintaan, mikäli vastaus oli kyllä. Myös muutamat ei-vastaajat kirjoittivat avoimeen kohtaan. Yleisesti ottaen apua oli tarjottu enimmäkseen hankinnassa ja luetteloinnissa.

Neljännessä kysymyksessä haluttiin selvittää koulujen nykyistä tilaa sen suhteen, onko niillä käytössään kirjasarjoja kouluilla. Kirjasarjalla tarkoitettiin tässä sitä, että kirjoja on hankittuna niin runsaasti, että kaikille luokan oppilaille on sama kirja. Tätä haluttiin selvittää, koska koulut toivovat usein kunnankirjastoilta saman kirjan (nimekkeen) saatavuutta luokkansa oppilaille ja osa kunnankirjastoista tarjoavatkin näitä kirjasarjoja kouluille. Se ei kuitenkaan ole aivan ongelmatonta. Kysymystä kirjasarjojen tarjoamisesta koulu- luokille on pohdittu tässä raportissa tarkemmin jo kohdassa 3.2.2. Tähän 4. kysymykseen vastattiin rastittamalla ruutuun kyllä tai ei. Suurimmalla osalla (64,7 %) vastaajista oli tarjota tällaisia kirjasarjoja kouluille, joten koulut lie- nevät olevan tottuneita vaatimaan tällaista palvelua.

Tarkasteltaessa tätä kysymystä vielä lähemmin, huomataan, että suurin osa kirjasarjoja tarjoavista (kyllä-vastanneet) on ruotsinkielisistä kirjastoista:

Taulukko 13. Kirjasarjojen lainaus koululuokille, kielijakauma (N 11)

		4. Onko kirjastossa kirjasarjoja, joita lainataan koululuokille?		
		Kyllä	Ei	Yhteensä
Vastaajan kieli	suomi	2	2	4
	ruotsi	9	4	13
Yhteensä		11	6	17

Viidennessä kysymyksessä tiedustellaan avoimella kysymyksellä sitä, vaikut- tavatko koulut kunnankirjaston aineistovalintaan. Tähän kysymykseen vas-

tattiin pääsääntöisesti kyllä-muotoisesti perustelemalla lasten ja nuorten kirjallisuuden hankkimista myös koulujen tarpeisiin liittyen eli käytännössä vaikuttaisi siltä, että kunnankirjastot ottavat hankinnassa huomioon koulun tarpeet, vaikkei koulu sitä suoranaisesti niiltä pyytäisi (”Ja, genom önskemål”, ”Koulut vaikuttavat epäsuorasti, sillä lasten ja nuorten aineistoon panostetaan”).

Seuraavassa kysymyksessä (kysymys 6) kysytään suoraan avoimella kysymyksellä tarvitseeko kirjasto lisää resursseja koulu yhteistyöhön. Tähän vastattiin yksiselitteisen selkeästi kyllä, osa hieman tarkemmin perustellen. Vastajat olivat mm. huolissaan määrärahojen riittävydestä: ”Rahalliset resurssit vähenevät - kirjavinkkaus on lähinnä ostopalvelua joten huolena on miten rahat riittää tähän toimintaan, samoin kuin sanataiteeseen. Joten kyllä, lisää resursseja tarvitaan. Koulu yhteistyötä voisi laajentaa vaikka miten paljon jos aikaa ja rahaa olisi - tai ideoita.”

Seuraava osio kyselylomakkeesta oli varattu koulukirjastokeskuksen esittelylle (katso tarkemmin liitteestä 1 ja 2). Tämän jälkeen kysyttiin mitä kirjasto voisi toivoa koulukirjastokeskukselta ja ohjeistettiin valitsemaan 1-6 tärkeintä kohtaa. Vastauksista näkee (taulukko 14), että monia asioita pidettiin tärkeinä, koska hajontaa vastausten välillä oli, mutta tärkeimpinä asioina pidettiin henkilöstöresursseja: kiertävä pedagoginen informaattikko/koulukirjastonhoitaja/lasten- ja nuortenkirjastonhoitaja tekemään koulu yhteistyötä yhdessä kunnankirjaston kanssa (17 mainintaa) sekä kirjavinkkausta, kirjailijavierailuja ym. ohjelmaa (17 mainintaa). Seuraavaksi tärkeimmäksi kohdaksi kiilasi koulutuksen tarve 14 maininnalla: koulutusta ja opastusta kunnankirjastolle ja opettajille (koulu yhteistyö, lasten ja nuorten kirjallisuus, koulukirjasto). Muut vaihtoehdot saivat hajaääniä, mutta vähiten tärkeimpänä pidettiin maakunnan yhteistä lukudiplomia (2 mainintaa).

Taulukko 14. Kirjaston toiveet koulukirjastokeskukselle (N 18)

Toiveet	Lkm	%
Henkilöstöressit	17	27,9
Keskitetty kirjasarjojen lainaus	10	16,4
Kirjavinkkausta, kirjailijavierailuja, ym.	17	27,9
Koulukirj. aineiston luettelointi ja sähköinen lainaus	3	4,9
Koulukirjastokeskuksen verkkopalvelu	5	8,2
Koulutusta kunnankirjastolle ja opettajille	14	23,0
Maakunnan yhteinen lukudiplomi	2	3,3
Maakunnan yht. toimintasuunnitelma koululaisten kirjastonkäytön opastukseen	10	16,4
Maakunnan yhteiset lukukampanjat, ym.	9	14,8
Materiaalia kirjavinkkaukseen, kirjailijaesittelyjä	10	16,4
Materiaalia tiedonhakuopetukseen	10	16,4
Yhdessä ideoidut elämysmatkat ja tapahtumat	3	4,9
Yhteensä	110	165,5

Taulukossa 14 on esitetty kaikkien vastaajien kesken suosituimmat vastaukset, mutta tarkasteltaessa kielen mukaista jaottelua, tulee hieman erojakin esille: ruotsinkielisten vastaajien suosituimmat vastaukset olivat keskitetty kirjasarjojen lainaus (10 mainintaa, 9 ruotsinkielistä), joka ei tullut ilmi tarkasteltaessa kaikkia vastaajia sekä kirjavinkkausta, kirjailijavierailuja ym. ohjelmaa (17 mainintaa, 13 ruotsinkielistä), henkilöstöresurssit (17 mainintaa, 12 ruotsinkielistä) ja koulutusta ja opastusta kunnankirjastolle ja opettajille (14 mainintaa, 11 ruotsinkielistä). Täysin ruotsinkielisissä kunnissa voi olla tarvetta erityisesti suomenkieliselle kiertävälle henkilökunnalle sekä suomenkieliselle kirjavinkkaukselle ja -tapahtumille, koska sellaista osaamista ei välttämättä löydy omasta kunnasta. Tällaisia tilanteita varten kiertävä henkilökunta ja resurssipankit olisivat erityisen hyödyllisiä. Toisaalta tällaiselle on tarvetta yleensä pienissä kunnissa kielestä riippumatta, koska henkilökunta-resursseja koulukirjastoyhteistyöhön ei ole ilman, että peruspalvelu siitä kärsisi.

Kahdeksannessa kysymyksessä kysyttiin vielä sitä, voisiko kunnankirjasto tarjota resursseja koulukirjastokeskuksen toimintaan ja nämä resurssit oli jaoteltu kategorioihin henkilöstö (apua esim. logistiikkaan ja koordinointiin), materiaali (esim. kirjasarjat), rahoitus sekä tilat (vierailut ja tapahtumat). Tähän kysymykseen oli vastattu tarjoamalla vähintään yhtä valmiista vaihtoehdoista. Yleisimmin tämä näytti vastausten perusteella olevan tilat vierailuita ja tapahtumia ajatellen. Yksikään vastaaja ei ollut valmis tarjoamaan rahoitusta. Osa myös jätti vastaamatta kysymykseen, josta voinee päätellä, ettei resursseja olisi tarjolla?

Taulukko 15. Kunnankirjastojen tarjoamat resurssit koulukirjastokeskuksen toimintaan (N 12)

Tarjotut resurssit	Lkm	%
Henkilöstö	3	4,9
Materiaali	7	11,5
Tilat	12	19,7
Rahoitus	0	0
Yhteensä	22	36,1

Viimeisenä kohtana tässäkin kysymyslomakkeessa oli vapaa sana -kohta. Siinä vastaajat olivat lähinnä korostaneet sitä, kuinka tarpeeseen lisäresurssit tulisivat ja kuinka tervetullut esitellyn kaltainen koulukirjastokeskus olisi: ”Tuki, resurssit ja ideat koulu yhteistyöhön olisivat erittäin tervetulleita! Pienessä kunnankirjastossa ei ole henkilöä, joka pystyisi täysin keskittymään koulutyöhön eikä esim. vinkkaustoimintaa pysty hoitamaan omin resurssein.”

6.3 Sivistystoimen johtajien vastaukset

Kysely lähetettiin myös kuntien sivistystoimen johtajille, koska peruskoulut ja kirjastot toimivat heidän alaisuudessaan. Kuten jo edellä on esitetty, kaikista vastaajista sivistystoimenjohtajia oli yhteensä viisi kappaletta, joka on 8,3 % kaikista kyselyihin vastanneista.

Kuten kirjaston ja koulujen kyselylomakkeissa, myös sivistystoimen johtajille tarkoitettussa lomakkeessa kysyttiin aluksi vastaajan perustietoja, esimerkiksi vastaajan nimi ja yhteystiedot, kunnan nimi ja asukasluku sekä oppilaiden määrä kunnassa (liite 2).

Poiketen muista kyselylomakkeista, sivistystoimen johtajille tarkoitettussa lomakkeessa esiteltiin heti perustietojen kysymisen jälkeen koulukirjastokeskus ja sen tarkoitus. Esittelyn jälkeen lomakkeessa kysytään pitääkö sivistystoimen johtaja tällaista koulukirjastokeskusta tarpeellisena. Sivistystoimen

johtajat pitivät sitä tarpeellisena, joskin jotkut huomauttivat, että heidän kunnassaan kirjaston ja koulun yhteistyö on jo hyvällä tasolla. Joissakin vastauksissa tarve nähtiin ehdollisena: jos lukemaan innostaminen tällä tavoin pystyy edistämään, silloin se on tarpeellinen. Vain yksi vastaaja oli sitä mieltä, ettei se hänen mielestään ole tarpeellinen, joskin hän mainitsi erikseen sen johtuvan ”valitettavasta taloustilanteesta”.

Tämän jälkeen lomakkeella tiedustellaan mitä odotuksia kunnalla on koulukirjastokeskuksen suhteen ja pyydetään valitsemaan 1-5 tärkeintä. Sivistysjohtajat pitivät tärkeimpinä kohtina henkilöstöresursseja (kiertävä lasten- ja nuortenkirjastonhoitaja), jonka suhteen oltiin yksimielisiä, sekä koulutusta maakunnan kirjastoväelle ja opettajille. Muut kohdat saivat yksittäisiä ääniä, tosin yhdessä ideoidut elämymatkat ja tapahtumat ei saanut kannatusta.

Kysymykseen ”voiko kunnan sivistystoimi tarjota resursseja koulukirjastokeskuksen toimintaan” vastattiin tarjoamalla ainoastaan tiloja, koneita ja laitteita (vierailujen ja tapahtumien yhteydessä), eli he eivät olleet valmiita tarjoamaan käyttöön henkilöstöä tai materiaalia.

7 POHDINTA

Tässä luvussa vastataan luvussa 5 esitettyihin tutkimuskysymyksiin. Tutkimuskysymyksiin edetään järjestyksessä, joka noudattelee koulujen ja kirjastojen yhteistyötä, lukuinnon edistämistä ja tiedonhaun opetusta.

7.1 Koulujen ja kirjastojen yhteistyö

Lähes kaikissa tähän kyselyyn vastanneissa kouluissa on koulukirjasto, sillä vain yksi vastaaja ilmoitti, ettei heillä ole koulukirjastoa. (Tutkimuskysymys 1 a.) Lisäksi näistä vastaajista 64,9 % oli sitä mieltä, että heidän koulussaan koulukirjaston käyttö on aktiivista ja säännöllistä. Kuitenkin vastaajat ilmoittivat aineiston hankkimisen koulukirjastoon olevan enimmäkseen satunnaista (63,9 % vastaajista), mikä tarkoittaa aineistoa hankittavan tietyllä euromäärällä tai tietty kappalemäärä viidessä vuodessa. Lisäksi hankinnat ovat melko pitkälti lahjoitusten, avustusten ja stipendien varassa. Koulukirjastoja myös hoidetaan ilman kirjastoammatillista pätevyyttä, sillä kysyttäessä kirjaston henkilökunnalta, osallistuuko kunnankirjasto jollain tavoin koulukirjastojen toimintaan, vastasi suurin osa (70,6 %) ettei osallistu. Näin ollen on selvää, etteivät koulujen omat koulukirjastot voi täysin korvata yleisten kirjastojen kokoelmia. Tämä mielessä pitäen on tarpeen tehostaa koulujen ja yleisten kirjastojen yhteistyötä. Kouluissa kyllä tehdään paljonkin lukemisen edistämiseksi jo nyt, mutta yhdistämällä voimat kirjallisuuden ja tiedonhaun ammattilaisten kanssa, olisivat tulokset niin lukuinnon suhteen varmasti parempia.

Koulut käyttävät selvityksen mukaan kunnankirjastoja ja niiden palveluita huolimatta siitä, että niillä on omia koulukirjastoja, sillä peräti 81,6 % vastaajista on ilmoittanut käyttävänsä kunnankirjaston palveluja säännöllisesti. (Tutkimuskysymys 1 b.) Se, että lainaus oli käytetyin kunnankirjaston palvelu (sen valitsivat kaikki vastaajat) on odotettavissa oleva vastaus, mutta myös kirjavinkkausten käyttö on erittäin yleistä: jos lasketaan yhteen koulussa ja kirjastossa tehty vinkkaus, on sen vastannut 34 vastaajaa 38:sta. (Tutkimuskysymys 1 b.) Tiedonhaun opetuksen on valinnut 18 vastaajaa 38:sta (29,5

prosenttia) tehden siitä kolmanneksi käytetyimmän palvelun. (Tutkimuskysymys 1 c.) Koulut myös toivovat palveluja jatkossakin: toivotuimmat palvelut olivat kirjailijavierailuja ym. ohjelmaa, kirjavinkkausta oppilaille (molemmissa 31 mainintaa / 38 vastaajaa), kirjasarjoja koko luokalle (28 mainintaa) sekä kirjastonkäytön opetusta oppilaille (26 mainintaa). Monet vastaajista (23 mainintaa) olivat huomanneet myös toivoa kirjastolle enemmän resursseja kouluyhteistyöhön, mikä onkin järkevä toive, koska lisäresurssien myötä myös koulujen muut toiveet on helpompi huomioida ja toteuttaa. (Tutkimuskysymys 1 e.)

Tämän jälkeen kyselyssä kysyttiin mitä koulu voisi toivoa maakunnalliselta koulukirjastokeskukselta ja pyydettiin valitsemaan 1-4 tärkeintä kohtaa. Neljä tärkeintä kohtaa vastaajien mielestä ovat kirjailijavierailuja ym. ohjelmaa (28 mainintaa / 38 vastaajaa), kiertävä kirjastoammattilainen (pedagoginen informaattikko) 26 mainintaa, kirjavinkkausta (myös 26 mainintaa) ja 20 maininnalla kirjasarjoja koko luokalle sekä materiaalia vinkkaukseen, kirja/kirjailija-esittelyjä. Nämä kohdat nousivat selkeästi esiin muista tarjotuista vaihtoehdoista ja ovat linjassa myös kyselyn edeltävässä kohdassa kysytyjen kunnankirjastoon kohdistuvien toiveiden kanssa. (Tutkimuskysymys 2 a.)

Kirjastot tarjoavat kouluille runsaasti erilaisia palveluja. Tämän kyselyn mukaan eniten tarjottu palvelu kouluille on lainaus. Tämän vaihtoehdon vastasivat kaikki 18 vastaajaa kirjastoammattilaisista. Toiseksi tarjotuin palvelu koululle on kirjaston mukaan tilojen käyttö (opetus, koulun tapahtumat ja näyttelyt), joka sai 13 mainintaa. Kirjavinkkaus kirjastossa ja kirjavinkkaus koululla mainittiin molemmat 12 kertaa. (Tutkimuskysymys 1 f.) Yleisten kirjastojen suhdetta koulujen omiin koulukirjastoihin voisi luonnehtia niin, että käytännössä vaikuttaisi siltä, että kunnankirjastot ottavat hankinnassaan huomioon koulun tarpeet, vaikkei koulu sitä suoranaisesti niiltä pyytäisi. Tämän lisäksi koulut usein myös haluaisivat kirjastojen hankkivan erityisiä kirjasarjoja/oheislukemistoja, joissa olisi runsaasti samaa nimekettä siten, että koko luokka voisi lukea saman kirjan kerralla. (Tutkimuskysymys 1 g.) Tämä koulujen pyyntö voi ainakin epäseuorasti olla linjassa sen kanssa, ettei kou-

luilla kyselyn perusteella vaikuta olevan kovin suunnitelmallista koulukirjastonhoitoa, mistä kertoo esimerkiksi hankinnan olevan melko pitkälti lahjoitusten varassa. Lisäksi onnistuneen vinkkauksen jälkeen useat luokan oppilaista haluavat lainata saman kirjan, minkä lisäksi käytännön kokemus on osoittanut, että koulut toivovat muutenkin kuin kirjavinkkauksen yhteydessä kirjasarjoja lainattavaksi koko luokalle, joten tämä vastaus oli odotettavissa kyselyssäkin. Tässä on selkeästi haaste, johon kirjaston tulisi jollain keinolla pyrkiä vastaamaan, tai tehdä yhteistyötä koulun kanssa. Kirjastoilla tosin ei useinkaan ole mahdollisuutta ilman koulun osallistumista tai projektirahaa vastata yksin haasteeseen, jossa opettajat toivovat koko koululuokalle, eli usein jopa yli kahdellekymmenelle oppilaalle, samaa teosta. Monesti pienet kunnankirjastot ja isompimpien kirjastojen lähikirjastot pystyvät hankkimaan vain 1-2 kappaletta samaa nimekettä ja jos kirjasto alkaisi hankkia vain koululuokille tarkoitettuja sarjoja, kärsisi muu kokoelma tällöin radikaalisti. Jotkut kirjastot kyllä tarjoavat tällaista palvelua kouluille, kuten Lapua, Rovaniemi ja Pietarsaari, mutta silloin kokoelmat on laitettu alkuun juuri projektirahalla (Pietarsaari) tai niillä on siihen pitkät perinteet ja koulun tuki tai muu yhteistyökuvio (Rovaniemi, Lapua). Tästä voi lukea enemmän luvusta 3.2.2.

Tämän materiaalitarpeen lisäksi kirjastot kokevat, että ne tarvitsisivat lisää resursseja koulu yhteistyöhön. Kysyttäessä mitä kirjasto voisi toivoa koulukirjastokeskukselta, nousivat tärkeimmiksi kohdiksi henkilöstöresurssit (kierävä pedagoginen informaattikko/koulukirjastonhoitaja/ lasten- ja nuortenkirjastonhoitaja tekemään koulu yhteistyötä yhdessä kunnankirjaston kanssa) sekä kirjavinkkaus, kirjailijavierailut ym. ohjelma. Seuraavaksi tärkeimmäksi kohdaksi kiilasi koulutuksen tarve: koulutusta ja opastusta kunnankirjastolle ja opettajille (koulu yhteistyö, lasten ja nuorten kirjallisuus, koulukirjasto). Saadakseen koulukirjastokeskuksen, kirjastot olisivat valmiita tarjoamaan käyttöön tilojaan ja materiaaliaan, mutta eivät juurikaan henkilöstöresurssejaan, koska niistä on monesti pulaa jo perustyössäkin. (Tutkimuskysymys 2 b.)

Sivistystoimenjohtajat olivat tätäkin tiukempia: he tarjoaisivat koulukirjastokeskukselle käyttöön lähinnä tiloja, koneita ja laitteita (vierailujen ja tapahtu-

mien yhteyteen), vaikkakin he yleisesti ottaen pitivät tällaista koulukirjastokeskusta tärkeänä. Kysyttäessä mitä odotuksia kunnalla on koulukirjastokeskuksen suhteen, sivistysjohtajat pitivät tärkeimpinä kohtina melko lailla samoja kohtia kuin kirjastoammattilaisetkin: henkilöstöresursseja (kiertävä lasten- ja nuortenkirjastonhoitaja) sekä koulutuksia maakunnan kirjastoväelle ja opettajille. (Tutkimuskysymys 2 c.)

7.2 Lukuinnon edistäminen

PISA- ja PIRLS - tutkimustulosten valossa on selvää, että kirjaston ja koulun yhteistyötä tulee tehostaa entisestään. Tämän koulukirjastokeskus-hankkeen kyselyn perusteella lukemista edistetään kouluissa erityisesti lukukampanjoilla, joka oli annetuista vaihtoehdoista selkeästi yleisin vastaus. Sen oli valinnut peräti 31 koulutoimen vastaajaa, joka on 50,8 % koulutoimen vastaajista. Yleisiä tapoja edistää lukemista olivat myös omat perinteet (koulun lukuviikko, tms.), jonka oli valinnut 20 vastaajaa (32,8 %) sekä tietyn ajan lukeminen päivässä tai viikossa. Tämän kohdan valitsi yhteensä 17 vastaajaa (27,9 %). (Tutkimuskysymys 1 d.) Lasten ja nuorten lukuinnon nostamiseksi on kuitenkin tehtävä töitä, kuten tutkimuksetkin osoittavat, onhan esimerkiksi PISA:n mukaan Suomen keskiarvo laskenut edellisiin lukutaidon pääaluemittauksiin (2000 ja 2009) verrattuna selvästi ja jo 4.luokkalaisten lukemisen asenteita mittaavassa PIRLS-tutkimuksessa huomattavan suuri osa lapsistamme pitää lukemisesta vain vähän. Lisäksi erityisesti poikien lukutaidon ja -innon nostaminen olisi erityisen tärkeää, koska he ovat pärjänneet tutkimuksissa tyttöjä heikommin. Lasten ja nuorten vapaa-ajasta kilpaillaan yhä enemmän, eikä kirjasto tai lukeminen ole pystynyt pysymään heidän kiinnostuksensa kärjessä. Jos lukemisen malli ei tule lapselle ja nuorelle kotoa, täytyisi lukemisen merkitystä korostaa tällöin erityisesti koulussa, jotta meille kasvaa kirjastoa käyttäviä sukupolvia jatkossakin.

7.3 Tiedonhaun opetus

Kyselyn vastauksista käy ilmi, että kirjaston tarjoamista palveluista tiedonhaun opetusta käytetään ollen kolmanneksi käytetyin palvelu, mutta se ei yllä toivotuimpien palveluiden kärkikolmikkoon. (Tutkimuskysymys 1 c.) Se on

kuitenkin yksi nyky-yhteiskunnassa selviämisen ja elinikäisen oppimisen edellytys, jolle on tarvetta tulevaisuudessa yhä enenevässä määrin. Kansalliset ja kansainväliset tutkimukset osoittavat jo nyt, että noin joka viidenneltä aikuiselta ja joka viidenneltä yli 15-vuotiaalta puuttuu sellainen lukutaito, jota he tarvitsevat toimiakseen täysivaltaisesti nyky-yhteiskunnassa.

Kuten EU:n luku- ja kirjoitustaidon korkean tason asiantuntijaryhmän raporteissa (Brooks, ym. 2012, 11–12; EU 2012, 4) luku- ja kirjoitustaidosta todetaan, pidämme me länsimaiset ihmiset liian usein itsestään selvänä, että kaikki osaavat lukea ja kirjoittaa ja käsitellä tietoa ja sen eri lähteitä kriittisesti. Raporttien tarkoituksena on kiinnittää huomiota Euroopan maita koskevaan luku- ja kirjoitustaidon kriisiin, sillä asiantuntijaryhmän mukaan meidän on ymmärrettävä, ettei lukemisessa ja kirjoittamisessa ole kyse ainoastaan tekniikasta tai taidosta. Lisäksi raporteissa tuodaan esille seikka, jota ei pidä väheksyä myöskään Suomen kaltaisessa teknologiamaassa: elämme parhaillaan keskellä paradoksia, sillä vaikka nykyinen digitaalinen aikakausi edellyttää jatkuvasti yhä korkeampaa luku- ja kirjoitustaidon tasoa, miljoonat eri-ikäiset eurooppalaiset eivät edelleenkään saavuta riittävää taitotasoa. Raportissa ehdotetaan, että luku- ja kirjoitustaitoa on liian pitkään pidetty vain koulutusjärjestelmän asiana ja sen sijaan kaikkien yhteiskunnan ja hallinnon toimijoiden tulisi kantaa vastuu lukutaitostrategioista. Täten myös kirjastolla on erittäin suuri rooli tukea omalta osaltaan luku- ja kirjoitustaidon kehittämisessä. Kirjastohenkilökunta on tiedonhaun ammattilaisia, joilla voi olla paljon annettavaa opettajillekin, joten yhteistyö näiden kahden tahon välillä on aidoisti antoisaa.

EU:n luku- ja kirjoitustaidon korkean tason asiantuntijaryhmän raporteissa on alakoululaisten kohdalla mainittu (Brooks, ym. 2012, 32–35; EU 2012, 11), että lukemisen opettamiseen erikoistuneiden opettajien määrää tulisi lisätä ja kaikkien luokanopettajien pätevyitymistä tulisi edistää. Tämän lisäksi tulisi kouluttaa lukemaan opettamiseen erikoistuneita opettaja, jotka toimivat perusasteen ja toisen asteen opettajien tukena oppilaiden lukutaidon kehittämisessä. Luokanopettajan ammatin arvostusta ja houkuttelevuutta voitaisiin lisätä erilaisin toimenpitein, esimerkiksi palkkauksen, hyvän työympäristön ja korkeiden pätevyysvaatimusten avulla. Tulisi myös varmistaa, että kaikilla

opettajaksi valmistuvilla on ylempi korkeakoulututkinto sekä valmiudet esimerkiksi arvioida kriittisesti luku- ja kirjoitustaitoa koskevaa tutkimusta ja uusia opetusmenetelmiä, sopeuttaa opetus oppilaiden erilaisiin kielellisiin tarpeisiin ja osallistaa vanhemmat tukemaan lapsen lukemiseen ja kirjoittamiseen liittyvää koulutyötä. (EU 2012, 11.) Tässäkin tutkimuksessa on todettu, että nämä tavoitteet hyödyttäisivät sekä kirjastoja että kouluja ja niiden oppilaita.

Koska käytännössä tämä vaatisi yhteiskunnalta suurempia muutoksia kuin mitä yksittäinen koulu, kirjasto tai kunta pystyy saavuttamaan tämän hankkeen puitteissa, tarkoittaisi yllä mainittu pikemminkin pitkän tähtäimen yhteiskunnallista suunnitelmaa siitä, mitä opettajien koulutus tulevaisuudessa voisi olla kirjastonkäyttöä ja lukutaidon edistämistä ajatellen. Tämän hankkeen puitteissa on realistisempaa pikemminkin tiivistää opettajien ja kirjastoammattilaisten yhteistyötä opetusarkea suunniteltaessa, jotta kirjastonkäytön- ja tiedonhaun opetukset istuvat kouluarkeen saumattomasti, sekä järjestää moniammatillista täydennyskoulutusta jo tällä hetkellä kentällä työskenteleville opetushenkilöstölle ja kirjastoammattilaisille.

8 JOHTOPÄÄTÖKSET

Vaasan maakuntakirjasto-kaupunginkirjasto sai hankeavustusta Koulukirjastokeskus-hankkeeseen esiselvityksen tekemiseen. Kyselytutkimuksessa pyrittiin kartoittamaan Vaasan maakuntakirjastoalueen kirjastojen ja opetussektorin näkemyksiä yhteisestä koulujen ja kirjastojen yhteistyöstä sekä ylipäättään yhteistyön toiveista ja mahdollisuuksista lasten ja nuorten kirjastotoiminnassa Pohjanmaan alueella. Tulosten mukaan kaikki osapuolet haluavat myös jatkossa kirjastojen ja koulujen tiiviin yhteistyön jatkuvan, mutta kaipaavat siihen lisäresursseja. Vaasan kaupunginkirjasto-maakuntakirjaston näkökulmasta tavoitteena on löytää kustannustehokas ja vaikuttava toimintamalli, miten kirjastotyötä voidaan elävöittää ja näin myös edistää lukemisharrastusta maakuntakirjastoalueella. Tärkeää on myös edistää oppilaiden tiedonhankintataitoja. Kirjasto nähdään nykyään koulun ja kodin muodostaman oppimisympäristön kolmantena tukijalkana. Kirjastoilla ja kouluilla puolestaan on pitkä yhteinen historia taustallaan ja molemmilla on yhteinen sivistystehtävä. Ne myös ohjaavat suomalaisia elinikäisiksi oppijoiksi ja tietoyhteiskunnan aktiivisiksi ja osaaviksi toimijoiksi.

Yksi mahdollinen kustannustehokas ratkaisu edellä mainittuihin ongelma-kohtiin olisi kirjastojen tiivis yhteistyö, joka parhaimmillaan säästäisi rahaa, aikaa ja käsipareja uudenlaiseen työhön. Jokaisessa kunnassa tuskin tarvinnut tehdä samoja rutiinitöitä, kun niitä voitaisiin tehdä keskitetysti. Tämänkin vuoksi yhteiset resurssipankit ja toimintasuunnitelmat olisivat tärkeitä. Tämä voisi koskea erityisesti myös kiertävien kirjasarjojen käsittelyä ja lainausta, jos se toteutettaisiin Rovaniemen mallin mukaisesti. Selvityksen mukaan koulut toivovat tällaisia sarjoja paljon myös Pohjanmaalla. Näin ollen tulisi-kin aktiivisesti etsiä keinoja koulujen ja kirjastojen kirjasarjojen kierto- saamiseen myös Pohjanmaalla. Toisaalta e-kirjat voisivat vastata paremmin koulujen tarpeisiin, jolloin kirjasarjojen käsittely-, pakkaus- ja kuljetusongelmat jäisivät pois. Erityisesti kuljettaminen voisi nostaa kierron kustannuksia melkoisesti.

Yksi tämän tutkimuksen myötä esiinnoussut tulos oli toive koulutuksesta henkilökunnalle. Tarkoituksenmukaista olisikin järjestää koulutusta yhteisesti opetus- ja kirjastoalan toimijoille. Yksi tärkeä aihekokonaisuus maakunnan koulu- ja kirjastohenkilöstön kouluttamiseksi voisi koskea monilukutaidon ja uusien opetussuunnitelmien oppiainerajat ylittävien kokonaisuuksien tiedonhaun ja verkkotiedonhaun järjestämisen osalta. Koulutusta tarvitaan myös tiedonhakuun ja lukemisen edistämiseen liittyvien oppimateriaalien ja uuden teknologian hyödyntämiseen materiaalin tuottamisessa, järjestämisessä, esittämisessä, jakamisessa ja markkinoinnissa sekä kannustusta ja rohkaisua uusien teknologioiden käyttöönotossa ja ulospäinsuuntautuneena esitystapana esiintyessään ja kouluttaessaan muita toimijoita.

Selvityksen perusteella Pohjanmaan alueella on erityistä tarvetta myös henkilöstön lisäresursseille ja sitä kautta selkeästi linjatulle pedagogiselle lasten ja nuorten kirjastotyölle. Tavoitteena onkin saada alueelle yhteinen pedagoginen informaattikko, joka koordinoisi ja tukisi maakunnallista lasten ja nuorten kirjastotyötä. Maakunnallinen toivomus on, että pienet kirjastot saavat tukea niin toiminnan ideoinnissa kuin järjestämisessäkin. Konkreettisia toimia olisivat muun muassa kirjavinkkarirekisterin perustaminen eli niin kutsuttu resurssipankki, tapahtuma-, teema- yms. materiaalin kaksikielinen tuottaminen valtakunnallisen tapahtumapankin käyttöön soveltuen, jota voitaisiin hyödyntää paikallisesti esimerkiksi erilaisissa tapahtumissa, sekä lukemisharrastukseen liittyviä kampanjoiden ja muiden vastaavien käynnistäminen. Erietyisesti ruotsinkielisen materiaalin tuottamiselle on suurta kysyntää, sillä valtakunnalliset palvelut ovat pääsääntöisesti vain suomenkielisiä, minkä lisäksi Vaasan maakuntakirjastoalueella on lukumäärältään huomattavan suuri määrä ruotsinkielisiä ja kaksikielisiä kuntia. Kuitenkin erityisesti vahvasti ruotsinkielisissä, mutta myös kaksikielisissä kunnissa on usein tarvetta juuri suomenkieliselle palvelulle, jota tällainen resurssipankki hyödyttää myös. Tehtäviin kuuluu myös tiedonhakutaitojen opetuksen suunnittelu ja yhteisten sisältöjen tuottaminen kaikkien maakunta-alueen kirjastojen ja koulujen käyttöön. Yksi vaihtoehto henkilökunnan lisäresursseiksi voisi olla myös Humalaisen ehdotuksen (2010, 68) mukaisesti koulu- ja kirjastotoimen yhteisen pedagogisen informaattikon viran perustaminen kuntaan.

Käytännössä tämä jatkohanke tulisi mobilisoimaan Vaasan kaupunginkirjasto-maakuntakirjaston lasten ja nuorten kirjastotyön ja jalkauttamaan sen tehokkaasti ja koordinoitusti koko maakuntaan. Tässä saamieni tulosten pohjalta muotoillussa jatkohankkeessa tavoitteena olisi luoda ja käynnistää alueellinen lasten- ja nuortenkirjastotyön toimintamalli Vaasan kaksikieliselle maakuntakirjastoalueelle. Tavoitteena olisi myös löytää lukemisharrastuksen edistämiseen ja lasten ja nuorten monipuolisen lukemisen vahvistamiseen ja tiedonhakutaitojen edistämiseen kustannustehokas ja vaikuttava toimintamalli.

Jatkotutkimuksen sekä kirjastopalvelujen kehittämisen kannalta on tärkeää, että myös jatkossa selvitetään maakunnan kirjastojen ja opetushenkilöstön näkemyksiä ja palvelujen kohtaamista sitä kautta. Lisäksi on tärkeää selvittää maakunnan kirjastojen näkemyksiä sen suhteen, kuinka hyvin Vaasa maakuntakirjastona on pystynyt vastaamaan tavoitteisiinsa tukea maakunnan kirjastojen kouluyhteistyötä ja nuorten lukemisen edistämistä. Myös opetushenkilökunnan mielipiteitä koulujen ja kirjastojen yhteistyön tilasta ja onnistumisesta voisi olla hedelmällistä selvittää syvällisemmin, esimerkiksi haastatteluilla. Myöhemmin tutkimukseen voisi osallistaa lisäksi peruskouluikäiset lapset ja nuoret, joita tutkimalla voitaisiin selvittää esimerkiksi heidän lukemistottumuksiaan ja tiedonhankintataitojaan. Näitä tutkimustuloksia hyödyntäen voitaisiin kohdentaa jälleen kirjastoissa ja kouluissa tehtävää työtä luokinnon edistämisen ja tiedonhaun opetuksen suhteen.

Lähteet

Aaltonen, J. & Rissanen, K. 1999. Tiedosta tietämykseksi. Teoksessa Kirjasto koulussa: Opas uuteen koulu- ja oppilaitoskirjastoon. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu Oy.

Aaltonen, L. 2003. Häiriögeneraattoreita ja veneen keikuttajia. Teoksessa Voiko käärme kompastua? Opettajan tiedonhallintataitojen opas. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu Oy.

Berndtson, M. 2009. Millainen on kirjastomaisema vuonna 2035? Näkemyksiä tulevaisuuden kirjastomaisemista. Viitattu 29.3.2015. http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Kirjastot/linjaukset_ja_hankkeet/Liitteet/Kirjastomaisema_2035.pdf

Blanchett, H., Powis, C. & Webb, J. 2012. A guide to teaching information literacy: 101 practical tips. London: Facet Publishing.

Borg-Sunabacka, M. Koululle kirjastokokoelma [sähköpostiviesti]. Vastaanottaja: Marjo Laakkonen. Lähetetty: 10.10.2014 [viitattu 13.10.2014].

Brooks, G., Carneiro, R., Geffroy, M. T., Nagy, A., Sulkunen, S. Taube, K. Tsiakalos, G., Valtin, R., Wisniewski, J. & H. R. H. Princess Laurentien of the Netherlands. 2012. EU high level group of experts on literacy: Final Report. Luxemburg: European Commission. Publications Office of the European Union. Viitattu 20.10.2014. Saatavissa: http://ec.europa.eu/education/policy/school/doc/literacy-report_en.pdf

Dromberg, K. 2000. Koulu ja kirjasto yhteistyössä oppijoiden parhaaksi. Teoksessa Koulu kirjastossa: Kirjasto oppimisympäristönä. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu Oy.

Eboru, H. 2015. Vantaan lukudiplomi. Viitattu 29.4.2015. Saatavissa: <http://kirjasto.vantaa.fi/lukudiplomi/DiplomiNaytto.php>

Ekström, A. 2004. Att starta ett skolbibliotek. Teoksessa M. Ullström (toim.) Sök för att lära. Om lärande, informationssökning och bibliotek. Lund: Bibliotekstjänst.

EU. 2012. EU:n luku- ja kirjoitustaidon korkean tason asiantuntijaryhmän raportin suomenkielinen tiivistelmä. Luxemburg: Euroopan komissio. Euroopan unionin julkaisutoimisto. Viitattu 20.10.2014. Saatavissa: http://ec.europa.eu/education/policy/school/doc/literacy-hlg-exec-sum_fi.pdf

Falck, R. 2003. Uudet opetussuunnitelmat ja tiedonhallintataidot. Teoksessa Voiko käärme kompastua? Opettajan tiedonhallintataitojen opas. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu Oy.

Flemming, C. 2005. Skola och bibliotek - en bibliotekaries perspektiv. Teoksessa G. Oker-Blom & A. Westerholm (toim.) Läs och skriv! Upptäcktsresor i böckernas och mediernas värld. Helsinki: Opetushallitus.

Gaunt, J., Morgan, N., Somers, R., Soper, R. & Swain, E. (toim.) 2009. Opas informaatiolukutaidon opetukseen. 2. korjattu ja täydennetty painos. Kokkola: Keski-Pohjanmaan ammattikorkeakoulu.

Gwyer, R., Stubbings, R. & Walton, G. (toim.). 2012. The road to information literacy: Librarians as facilitators of learning. Berlin: De Gruyter Saur. IFLA Publications 157.

Haapaniemi, R. & Raina, L. 2014. Rakenna oppiva ryhmä. Pedagogisen viihtymisen käsikirja. Jyväskylä: PS-kustannus.

Haapsaari, R. 1991. Koulukirjastot Suomessa. Hämeen lääninhallituksen julkaisuja 1991:16.

Haaro, H. & Ylihärtilä, H. 2014. Smarta läsare -lukudiplomi. Helsinki: Utbildningsstyrelsen. Viitattu 16.9.2014. Saatavissa: <http://www11.edu.fi/kunnari/svenska/>

Haasio, A. 2015. Löydä! Opas helppoon tiedonhakuun. Helsinki: BTJ Finland Oy.

Haasio, A. Savolainen, R. (toim.) 2004. Tiedonhankintatutkimuksen perusteet. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu Oy.

Hakala, M. Kysymys kirjastonne kirjasarjoista kouluille [sähköpostiviesti]. Vastaanottaja: Marjo Laakkonen. Lähetetty: 13.10.2014 [viitattu 13.10.2014].

Hansén-Haug, G. 2013. Laadukasta nuortenkirjastotyötä. Mitä on laatu ja miten sitä arvioidaan? Tampereen yliopisto. Informaatiotutkimuksen laitos. Pro gradu -tutkielma. Viitattu 19.1.2015. Saatavissa: <https://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/94917/GRADU-1391680016.pdf?sequence=1>

Harjunpää, E. 2013. Aikuisille suunnattu kirjavinkkaus vastaanoton näkökulmasta. Tampereen yliopisto. Informaatiotutkimuksen laitos. Pro gradu -tutkielma. Viitattu 21.2.2015. Saatavissa: <https://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/84907/gradu06974.pdf?sequence=1>

Hautamäki, J., Harjunen, E., Hautamäki, A., Karjalainen, T., Kupiainen, S., Laaksonen, S., Lavonen, J., Pehkonen, E., Rantanen, E. & Scheinin, P. 2006. PISA06 Finland: Analyses, reflections, explanations. Helsinki: Ministry of Education Publications 2008:44. Viitattu 26.10.2014. Saatavissa: http://www.pisa2006.helsinki.fi/files/PISA06_Analyses_Reflections_and_Explanations.pdf

Hedman, J. & Lundh, A. (toim.) 2009. Informationskompetenser om lärande i informationspraktiker och informationssökning i lärandepraktiker. Stockholm: Carlssons bokförlag.

Heikkilä, M. 2007. Finding information. Scandinavian Public Library Quarterly, Vol. 40 No. 1:2007. Viitattu 9.10.2014. Saatavissa: <http://slq.nu/?article=finding-information>

Hell, M. 2008. Utveckla skolbiblioteket!: att starta och driva en bra verksamhet. Lund: BTJ Förlag.

Hell, M. 2011. Skolbiblioteksutveckling – skolutveckling. Lund: BTJ Förlag.

Herkman, J. & Vainikka, E. 2012. Lukemisen tavat: lukeminen sosiaalisen median aikakaudella. Tampere: Tampere University Press.

Hietikko, A. 2008. Vaasan kaupunginkirjaston logistiikkaselvitys. Tarkasteltavina yhteistyö koulukirjastojen kanssa, hakeutuva kirjastotoiminta, seutukirjasto ja etälainauspalvelu. Vaasa: Vaasan kaupunginkirjasto-maakuntakirjasto.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2013. 18.p. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.

Hopia, L. 2014. Opettajien käsitys koulun ja yleisen kirjaston yhteistyöstä. Tampereen yliopisto. Informaatiotutkimuksen laitos. Pro gradu -tutkielma. Viitattu 20.2.2015. Saatavissa: <https://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/95758/GRADU-1403178768.pdf?sequence=1>

Humalainen, P. 2010. Koulun ja kirjaston yhteistyön kehitys, nykytila ja kehittymismahdollisuudet. Tapaustutkimus Laihialta. Tampereen yliopisto. Informaatiotutkimuksen laitos. Pro gradu -tutkielma. Viitattu 20.1.2015. Saatavissa: <http://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/81658/gradu04359.pdf?sequence=1>

Hyvän maakuntakirjaston laatukuvaus. 2012. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö. Viitattu 29.9.2014. Saatavissa: http://www.minedu.fi/export/sites/de-fault/OPM/Kirjastot/tyoeryhmaet_ja_selvitykset/Liitteet/Hyvxn_maakuntakirjaston_laatukuvaus_huhtikuu_2012.pdf

Härkönen, R.–S. 1999. Mediamaiseman muutoksia. Teoksessa Kirjasto koulussa: Opas uuteen koulu- ja oppilaitoskirjastoon. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu Oy.

Information literacy: International perspectives. (toim.) 2008. IFLA Information Literacy Section. München: K. G. Saur. IFLA Publications 131.

Johnson, C. A. 2012. Information till döds? Om konsten att leva i ett informationsamhälle. Stockholm: Lindskog Förlag.

Juntunen, A. & Saarti, J. 2014. Ulos kirjastosta: kirjastojen markkinointiviestintä. Helsinki: BTJ Finland Oy.

Jäppinen, E. & Nieminen, J. 2007. Kesämopo keulii. Mitä on MU-KI-vinkkaus? Teoksessa R. Alameri-Sajama (toim.) Nuorten kirjastotyön käsikirja. Helsinki: BTJ Finland Oy.

Karjalainen, R.-L. & Salomäki, I. (toim.) 2008. Informaatiolukutaito osana oppimisprosessia. Information literacy and its role in the learning process. Kajaanin ammattikorkeakoulun julkaisusarja B. Raportteja ja selvityksiä 10.

Kaunisto, S. Koulukirjasto [sähköpostiviesti]. Vastaanottaja: Marjo Laakonen. Lähetetty: 24.10.2014 [viitattu 24.10.2014].

Kaunisto-Laine, S. 2012. Informaatiolukutaitokyselyn validointi: Lukiolaisten informaatiolukutaidon käytäntöjä ja käsityksiä mittaavan kyselyn luotettavuus ja lukiolaisten informaatiolukutaito-orientaatiot. Tampereen yliopisto. Informaatiotutkimuksen laitos. Pro gradu -tutkielma. Viitattu 14.4.2015. Saatavissa: <https://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/83157/gradu05577.pdf?sequence=1>

Kirjastoasetus 406/2013. Viitattu 21.4.2015. Saatavissa: <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2013/20130406>

Kirjastolaki 4.12.1998/904. Viitattu 21.4.2015. Saatavissa: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19980904>

Kittilä, L. 2013. Eläinavusteinen lukutaidon interventio. Pilottitutkimus luku-tilanteiden tapahtumien observoinnista ja intervention vaikutuksesta 2.- ja 3.-luokkalaisten lasten lukumotivaatioon. Turun yliopisto. Käyttäytymistieteiden ja filosofian laitos. Pro gradu -tutkielma. Viitattu 20.2.2015. Saatavissa: <http://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/94177/graduKittila2013.pdf?sequence=2>

Kiuas, S. 2012. Kirjallisuuden projektit kirjastoissa. Helsinki: Avain & BTJ Finland Oy.

Kontturi, H. & Kurttila-Matero, E. 2004. Koulukirjasto oppimisympäristönä. Ossaakko nää aatella? Teoksessa E. Kurttila-Matero (toim.) Tietoyhteiskunnan koulukirjasto. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu.

Koski, J. T. 1999. Infoähky ja taitava tietäminen. Teoksessa Luku- ja tiedonhallintataidot 2000+: Koulun ja kirjaston yhteinen haaste. Helsinki: Suomen kuntaliitto.

Koskimies-Hellman, A.-M. 2011. Pohjanmaan seutukirjastaselvitys 2011. Vaasa: Vaasan kaupunginkirjasto-maakuntakirjasto.

Kotimaisten kielten keskus 2014. Sanapoimintoja vuodelta 2011. Viitattu 18.3.2015. Saatavissa: <http://www.kotus.fi/kielitoimisto>

Koulukirjastokeskus. 2012. Helsinki: Kirjastot.fi – Yleisten kirjastojen hankerekisteri. Viitattu 23.10.2014. Saatavissa: <http://hankkeet.kirjastot.fi/hanke/koulukirjastokeskus>

Koulukirjasto tilana (toim.) 2002. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu.

Kunnat.net. 2015. Kuntien kirjastopalvelut. Viitattu 29.4.2015. Saatavissa: <http://www.kunnat.net/fi/asiantuntijapalvelut/opeku/kulti/kirjasto/kirjastolaki2/Sivut/default.aspx>

Kupari, P., Sulkunen, S., Vettenranta, J. & Nissinen, K. Enemmän iloa oppimiseen: Neljännen luokan oppilaiden lukutaito sekä matematiikan ja luonnontieteiden osaaminen. Kansainväliset PIRLS- ja TIMMS -tutkimukset Suomessa. Jyväskylä: Koulutuksen tutkimuslaitos. Viitattu 26.10.2014. Saatavissa: <https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/40574/978-951-39-5011-8.pdf?sequence=1>

Laakkonen, M. 2014. Koulukirjastokeskus-hankkeen loppuraportti. Vaasa: Vaasan kaupunginkirjasto-maakuntakirjasto.

Laakkonen, M. 2010. ”Muutakin tekemistä kuin lainaamista”: tutkimus kahdeksasluokkalaisten mielipiteistä Vaasan kaupunginkirjaston palveluista. Seinäjoen ammattikorkeakoulu. Kulttuurialan yksikkö. Viitattu 20.1.2015. Saatavissa: http://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/6728/Laakkonen_Marjo.pdf?sequence=3

Lappalainen, U. 2003. Tiedonhallintataitojen opetus houkuttelee opettajia yhteistyöhön. Teoksessa Voiko käärme kompastua? Opettajan tiedonhallintataitojen opas. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu Oy.

Lappalainen, U. 2005. Jaetaan osaamista ja vastuuta – koulukirjaston ja yleisen kirjaston yhteistyö. Teoksessa L. Niinikangas (toim.) Koulukirjastonhoidon opas. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu Oy.

Lehtonen, H. 1998. Lukemalla avaraan maailmaan. Jyväskylä: PS-Viestintä Oy.

Lindqvist, M. & Söderlind, P. 2009. Informationskompetens. En grundbok. Stockholm: Santérus Förlag.

Lovio, M. & Tiihonen, V. 2005. Kirjaston asiakaspalvelu. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu Oy.

Lukuinto. 2015. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö. Viitattu 29.4.2015. Saatavissa: <http://www.lukuinto.fi/lukuinto.html>

Lukuinto-ideapankki. 2015. Viitattu 29.4.2015. Saatavissa: <http://www.lukuinto.fi/ideapankki.html>

Lukukeskus. 2015a. Lukuviikko. Helsinki: Lukukeskus - Läscentrum ry. Viitattu 29.4.2015. Saatavissa: <http://www.lukukeskus.fi/lukukeskuksen-lukuviikko/>

Lukukeskus. 2015b. Kirjailijavierailut. Helsinki: Lukukeskus - Läscentrum ry. Viitattu 29.4.2015. Saatavissa: <http://www.lukukeskus.fi/kirjailijavierailut/>

Lukukettu. 2015. Lukukettu-lukudiplomi. Viitattu 29.4.2015. Saatavissa: <http://www.toenpera.fi/juva/lukudiplomi/opettajille.htm>

Luku-Suomessa taottua. Opetushallituksen Luku-Suomi-kärkihankkeen (2001-2004) raportti. Sinko, P., Pietilä, A. & Bäckman, P. (toim). Helsinki: Opetushallitus.

Luukka, M.-R. 2013. Opetussuunnitelmat uudistuvat: tekstien lukijasta ja kirjoittajasta monilukutaituriksi. Jyväskylä: Kieliverkosto – kielikoulutuspolitiikan verkosto. Viitattu 10.5.2015. Saatavissa: <http://www.kieliverkosto.fi/article/opetussuunnitelmat-uudistuvat-tekstien-lukijasta-ja-kirjoittajasta-monilukutaituriksi/>

Maakuntien pinta-ala, väestö ja bruttokansantuote. 2014. Helsinki: Tilastokeskus. Viitattu 4.9.2014. https://www.tilastokeskus.fi/tup/suoluk/suoluk_vaesto.html#bruttokansantuote

Malmberg, S. & Graner, T. 2014. Bibliotekariens som medpedagog. Lund: BTJ Förlag.

Merilampi, R.–S. 2014. Mediakasvatuksen perusteet. Helsinki: Avain & BTJ Finland Oy.

Mullis, I. V. S., Martin, M. O., Foy, P. & Drucker, K. T. 2012. PIRLS 2011 International Results in Reading. Boston: TIMSS & PIRLS International Study Center, Lynch School of Education, Boston College. Viitattu 26.10.2014. Saatavissa: http://timss.bc.edu/pirls2011/downloads/P11_IR_FullBook.pdf

Mäkelä, M.–L. 1995. Kirjavinkkarikirja. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu Oy.

Mäkinen, O. 2005. Tieteellisen kirjoittamisen ABC. Helsinki: Tammi.

Niinikangas, L. 1999. Miksi koulukirjastot ovat tärkeitä? Teoksessa Kirjasto koulussa: Opas uuteen koulu- ja oppilaitoskirjastoon. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu Oy.

Niinikangas, L. 1995. Miten koulukirjasto voi edistää oppimista? Teoksessa Tutkiva oppiminen: Kirjaston ja koulun yhteistyö. Helsinki: Suomen kuntaliitto.

Nilsson, M. 2007. Informationsfärdighet i praktiken: skolbibliotekarie och lärare i samverkan. Lund: BTJ Förlag.

Nilsson, M. 2003. Informationsfärdighet i skolan: skolbiblioteket som pedagogisk resurs. Lund: Bibliotekstjänst.

Nousiainen, E. Oheislukemisto/kirjasarjat kouluille [sähköpostiviesti]. Vastaanottaja: Sari Kaunisto. Lähetetty: 18.6.2013 [viitattu 13.10.2014].

OECD. 2014. A profile in student performance in reading. Julkaisussa PISA 2012 results: What students know and can do (Volume I, revised edition, February 2014): Student performance in mathematics, reading and science. OECD Publishing. Viitattu 26.10.2014. Saatavissa: http://www.keepeek.com/Digital-Asset-Management/oecd/education/pisa-2012-results-what-students-know-and-can-do-volume-i-revised-edition-february-2014/a-profile-of-student-performance-in-reading_9789264208780-8-en#page1

OKM. 2014. PISA-tutkimus ja Suomi. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö. Viitattu 26.10.2014. Saatavissa: <http://www.minedu.fi/pisa/>

Ollila, M., Siberg, H., Ylihärsilä, H. et al. 1996/2014. Kunnari-lukudiplomi. Espoo: Netlibris. Viitattu 16.9.2014. Saatavissa: <http://www03.edu.fi/oppi-materiaalit/netlibris/kunnari.htm>

Opetusministeriö. 2009. Opetusministeriön kirjastopolitiikka 2015: Yleiset kirjastot. Kansalliset strategiset painoalueet. 2009. Opetusministeriön julkaisu 2009:32. Helsinki: Opetusministeriö. Viitattu 20.1.2015. Saatavissa: <http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2009/liitteet/opm32.pdf?lang=fi>

OPH. 2015a. Perusopetus. Helsinki: Opetushallitus. Viitattu 16.4.2015. Saatavissa: http://www.oph.fi/koulutus_ja_tutkinnot/perusopetus

OPH. 2015b. Yleiset kirjastot. Helsinki: Opetushallitus. Viitattu 20.4.2015. Saatavissa: http://www.minedu.fi/OPM/Kirjastot/kirjastoverkosto/yleiset_kirjastot/?lang=fi

OPH. 2015c. Kirjastojen tehtävät ja työnjako. Helsinki: Opetushallitus. Viitattu 20.4.2015. Saatavissa: http://www.minedu.fi/OPM/Kirjastot/kirjastoverkosto/tehtavat_ja_tyonjako/?lang=fi

OPH. 2015d. Oppimisen ja koulunkäynnin tuki. Helsinki: Opetushallitus. Viitattu 22.3.2015. Saatavissa: http://www.oph.fi/koulutus_ja_tutkinnot/perusopetus/oppimisen_ja_koulunkaynnin_tuki

OPS 2014. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014. Määräykset ja ohjeet 2014:96. Helsinki: Opetushallitus. Viitattu 29.3.2015. Saatavissa: http://www.oph.fi/download/163777_perusopetuksen_opetussuunnitelman_perusteet_2014.pdf

Osku. 2015. Usein kysytyjä kysymyksiä Oskusta. Rovaniemi: Rovaniemen kaupunki. Viitattu 13.3.2015. Saatavissa: <http://rovaniemi.fi/fi/Palvelut/Kirjasto/Lapsille-ja-nuorille/Oheislukemiston-kirjasarjat-kouluille/Usein-kysytyja-kysymyksiä-Oskusta#OSKUN%20K%C3%84YTT%C3%96>

Pirkanmaan lukudiplomi. 2014. Viitattu 29.4.2015. Saatavissa: https://piki.verkkokirjasto.fi/web/arena/pirkanmaan_lukudiplomi

Pitkänen, P. 2014. Börje, Hilma, Sylvi ja moni muu: Lukukoirat yleisissä kirjastoissa. Opinnäytetyö. Turun ammattikorkeakoulu. Kirjasto- ja tietopalvelun koulutusohjelma. Viitattu 27.4.2015. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-2014061012465>

Priha, L., Santala, J. & Sipilä, K. 2003. Informaatiolukutaito: haaste koulutusjärjestelmälle. Espoo: Teknillinen korkeakoulu. Dipoli-raportit C 2003:2.

Puustinen, M. 2003. Vinkkejä tiedonhallintataitojen opettamiseen. Teoksessa Voiko käärme kompastua? Opettajan tiedonhallintataitojen opas. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu Oy.

Rantala, L. 2007. Kriittiset lukutaidot mediayhteiskunnassa. Teoksessa T. Aittola, J. Eskola & J. Suoranta (toim.) Kriittisen pedagogiikan kysymyksiä. Tampere: Tampereen yliopiston kasvatustieteiden laitos.

Rydbeck, K. 2009. Spelar skolbibliotek en roll? En presentation av fem projekt från en forskningscirkel om skolbibliotek. Uppsala: Uppsala universitet. Meddelanden från Institutionen för ABM vid Uppsala universitet, 3. Viitattu 16.4.2015. Saatavissa: <http://uu.diva-portal.org/smash/get/diva2:221408/FULLTEXT02.pdf>

Rytkönen, E. 2014. Karvaiset kirjastolaiset: lukukoiratoiminta Kaarinan kaupunginkirjastossa. Turun ammattikorkeakoulu. Opinnäytetyö. Viitattu

20.1.2015. Saatavissa: http://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/82682/rytkonen_eva.pdf?sequence=1

Saine, R. 2008. Reppu selkään ja vinkkaamaan! Teoksessa Kirjasto 2009 – Ajankohtaisia teoksia, kirjailijoita ja tiedonhakuja. Helsinki: BTJ.

Sinikara, K. 2007. Informaatiolukutaidon kansainväliset kehittäjäverkostot. Teoksessa Nevgi, A. (toim.) Informaatiolukutaito yliopisto-opetuksessa. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.

Sinko, P. 2000. Mitä koulu odottaa kirjastolta? Teoksessa Koulu kirjastossa: Kirjasto oppimisympäristönä. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu Oy.

Skolbibliotek i fortsatt medvind: fler ideer och modeller (toim.) 2002. Lund: Bibliotekstjänst.

Skolbibliotekets möjligheter från förskola till gymnasium (toim.) 2010. Lund: BTJ Förlag.

Soppela, S. 2008. Kirjaston ja koulun yhteistyö. Tapaustutkimus Seinäjoen kaupunginkirjaston ja peruskoulun 1-6. luokkien yhteistyöstä. Tampereen yliopisto. Informaatiotutkimuksen laitos. Pro gradu -tutkielma. Viitattu 20.1.2015. Saatavissa: <https://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/79102/gradu02538.pdf?sequence=1>

Sormunen, E. & Poikela, E. 2008. Informaatiolukutaito ja oppiminen. Teoksessa E. Sormunen & E. Poikela (toim.) Informaatio, informaatiolukutaito ja oppiminen. Tampere: Tampereen yliopisto.

Stribe, B. 2008. Skolbibliotek: en pedagogisk resurs i undervisningen. Lund: BTJ Förlag.

Sulkunen, S. 2012. Suomalaisnuorten lukutaidon ja lukuharrastuksen muuttuminen vuodesta 2000. Teoksessa S. Sulkunen & J. Välijärvi (toim.) Pisa 09. Kestääkö osaamisen pohja? Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2012:12, 12–3. Viitattu 12.2.2015. Saatavissa: <http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2012/liitteet/okm12.pdf?lang=fi>

SVT. 2015. Suomen virallinen tilasto: Väestön tieto- ja viestintätekniiikan käyttö. Sosiaalinen media vahvasti läsnä nuorten arjessa. Helsinki: Tilastokeskus Viitattu: 3.5.2015. Saatavissa: http://www.stat.fi/artikkelit/2010/art_2010-12-22_002.html

Suoninen, A. 2004. Mediakielitaidon jäljillä: Lapset ja nuoret valikoivina mediankäyttäjinä. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja.

Tapscott, D. 2010. Syntynyt digiaikaan: Sosiaalisen median kasvatit. Jyväskylä: Docendo.

Toivonen, E. 2015. Tapaustutkimus lukukoiran vaikutuksista kakkosluokkalaisten poikien lukukokemuksiin ja lukumotivaatioon. Oulun yliopisto. Kasvatustieteiden tiedekunta. Pro gradu -tutkielma.

Tritonia: Informaatiolukutaidon osaamistavoitteet yliopisto- ja korkeakouluopetuksessa. Mål för informationskompetens inom högre utbildning. 2003. Vaasa: Vaasan tiedekirjasto ja oppimiskeskus Tritonia.

Tuominen, K. 1999. Mitä yleinen kirjasto voi tarjota koulukirjastolle? Teoksessa Kirjasto koulussa: Opas uuteen koulu- ja oppilaitoskirjastoon. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu Oy.

Tuominen, S., Kotilainen, S., Lundvall, A. & Laakkonen, M. 2012. Pedagogies of media and information literacies. Moscow: UNESCO Institute for Information Technologies in Education. Viitattu 15.4.2015. Saatavissa: <http://iite.unesco.org/pics/publications/en/files/3214705.pdf>

Tänään täällä - aina verkossa: maakunnallinen lasten- ja nuortenkirjastotyö. 2014. Helsinki: Kirjastot.fi – Yleisten kirjastojen hankerekisteri. Viitattu 2.5.2015. Saatavissa: <http://hankkeet.kirjastot.fi/hanke/t%C3%A4n%C3%A4n%C3%A4n-t%C3%A4ll%C3%A4-aina-verkossa-maakunnallinen-lasten-ja-nuortenkirjastoty%C3%B6>

UNESCO:n Yleisten kirjastojen julistus ja Koulukirjastojulistus. 2001. Yhdistyneiden kansakuntien Kasvatus-, tiede- ja kulttuuri-järjestön UNESCO:n sopimuksia ja suosituksia n: o 21. Helsinki: Suomen Unesco toimikunta. Viitattu 4.4.2015. Saatavissa: http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Kansainvaelliset_asiat/kansainvaelliset_jaerjestoet/unesco/sopimukset/Liitteet/unescon_kirjastojulistukset.pdf

Vaasan kaupunginkirjasto-maakuntakirjasto. 2015a. Historiaa. Viitattu 4.4.2015. Saatavissa: <https://kirjasto.vaasa.fi/default.aspx?id=301150>

Vaasan kaupunginkirjasto-maakuntakirjasto. 2015b. Arvot, toiminta-ajatus ja visio. Viitattu 4.4.2015. Saatavissa: https://kirjasto.vaasa.fi/arvot_toiminta-ajatus_ja_visio

Vaasan maakuntakirjaston laatukäsikirja. 2015. Kirjastolautakunta 8.12.2010 § 53.

Vaasan kaupunginkirjasto-maakuntakirjaston toimintakertomus 2013. Viitattu 4.4.2015. Saatavissa: <https://kirjasto.vaasa.fi/Gemensamt/Dokument/Dokument/ab26916e-484c-49f0-bc1e-d903d18bea14.pdf>

Valli, R. 2007. Kyselylomaketutkimus. Teoksessa J. Aaltola & R. Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1 - Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. 2. korjattu ja täydennetty painos. Jyväskylä: PS-kustannus.

Vaskin, O. 2003. Tavoitteena tiedonhakuaitoinen koululainen – kirjaston, koulujen ja päivähoiton yhteistyötä Valkeakoskella. Teoksessa Voiko käärme kompastua? Opettajan tiedonhallintataitojen opas. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu Oy.

Väljajarvi, J., Kupari, P., Ahonen, A. K., Arffman, I., Harju-Luukkainen, H., Leino, K., Niemivirta, M., Nissinen, K., Salmela-Aro, K., Tarnanen, M., Tuominen-Soini, H., Vettenranta, J. & Vuorinen, R. 2015. Millä eväillä osaaminen uuteen nousuun? PISA 2012 -tutkimustuloksia. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2015:6. Viitattu 15.5.2015. Saatavissa: <http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2015/liitteet/okm6.pdf?lang=fi>

Yleisten kirjastojen hankerekisteri. Helsinki: kirjastot.fi. Viitattu 11.1.2015.
Saatavissa: <http://hankkeet.kirjastot.fi/>

Yleisten kirjastojen laatusuositus. 2010. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisu 2010:20. Viitattu 30.1.2015. Saatavissa: <http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2010/liitteet/OKM20.pdf?lang=fi>

Yleisten kirjastojen neuvoston strategia 2011–2016. Viitattu 30.1.2015. Saatavissa: <http://www.kirjastot.fi/File/aca26e87-a1eb-4925-8c56-0491d5751bcf/Ykn-strategia-kirjastoversio-fin.pdf>

Ylihärsilä, H., Kangasharju, A. & Haaro, H. 2014. Kunnari-lukudiplomi. Viitattu 16.9.2014. Saatavissa: <http://www03.edu.fi/oppimateriaalit/netlibris/kunnari.htm>

Öberg, H. 2009. Framtidens skolbibliotek. Lund: BTJ Förlag.

Liite 1 Suomenkieliset saatekirjeet kyselylomakkeisiin

Koulut

Tervehdys Vaasan kaupunginkirjasto-maakuntakirjastosta

Pohjanmaan maakunnan alueella tehtiin vuonna 2011 Pohjanmaan seutukirjastoseelvitys (Anna-Maija Koskimies-Hellman, Vaasan kaupunginkirjasto 2011), jota varten haastateltiin kaikkien kuntien kirjastotoimenjohtajia. Tärkeänä teemana selvityksessä nousi esiin kirjastojen ja koulujen yhteistyö, johon kaikki yksimielisesti kaipasivat lisää osaamista ja resursseja. Maakunnan kirjastot toivoivat nimenomaan lisää henkilöstöresursseja kirjaston ja koulujen yhteistyöhön.

Yhtenä visiona nähtiin maakunnallinen koulukirjastokeskus, joka tarjoaisi työkaluja, osaamista ja resursseja koulun ja kirjaston yhteistyöhön. Tämän vision pohjalta laadittiin Vaasan kaupunginkirjastossa syksyllä 2012 hankehakemus, jolla anottiin Opetus- ja kulttuuriministeriöltä hankerahoitusta koulukirjastokeskuksen käynnistämiseen. Keväällä 2013 tuli tieto, että Vaasan kaupunginkirjasto on saanut rahoituksen koulukirjastokeskusta koskevan esiselvityksen tekemiseen.

Esiselvitystä varten teemme kyselyn Pohjanmaan maakunnan peruskouluille, kunnankirjastoille ja kuntien sivistystoimen johtajille. Kyselyssä kartoitetaan koulujen ja kirjaston yhteistyön sekä koulukirjastojen nykytilaa. Koulukirjastokeskusvision pohjalta kartoitetaan koulujen ja kirjastojen toiveita sekä kiinnostusta ja mahdollisuuksia osallistua toimintaan ja kustannuksiin.

Vaasan kaupunginkirjaston työryhmä on hahmotellut mahdollisia koulukirjastokeskuksen tehtäviä:

Koulukirjastokeskuksessa työskentelee vähintään yksi kiertävä kirjastoammattilainen, joka koordinoi kirjaston ja koulujen yhteistyötä.

Kiertävä kirjastoammattilainen kouluttaa sekä kirjastojen että koulujen henkilökuntaa koulun ja kirjaston yhteistyöhön ja lukemisharrastuksen edistämiseen.

Kiertävä kirjastoammattilainen pitää esim. kirjavinkkausta alueen koululaisille.

Kiertävä kirjastoammattilainen järjestää esimerkiksi maakunnan yhteisiä lukukampanjoita.

Koulukirjastokeskuksen tietopankista (verkkopalvelu) voi hakea käytännön tukea ja apua lasten ja nuorten lukuharrastuksen edistämiseen. Sinne voi tallettaa omaa osaamistaan jaettavaksi muille.

Koulukirjastokeskuksella voi olla kirjasarjakokoelma, josta koulu voi lainata koko luokalle saman kirjan ja yhdessä opiskella kirjallisuutta. Kirjasarjakokoelma palvelee koko maakuntaa, jolloin saadaan kirjasarjojen valikoima suuremmaksi ja käyttö tehokkaaksi.

Koulukirjastokeskus tarjoaa vinkkejä ja koulutusta koulukirjastojen hoitamiseen.

Peruskouluja koskeva kysely lähetetään koulujen rehtoreille. Pyydämme teitä ystävällisesti välittämään kyselyn koulunne opettajille. Toivomme saavamme vähintään yhden vastauksen jokaiselta koululta, mutta useampikin vastaus samalta koululta on tervetullut.

Vastausten pohjalta päätetään jatkorahoituksen hakemisesta koulukirjastokeskushankkeelle.

Kyselyyn voi vastata verkossa tai kyselyn voi tulostaa, täyttää ja palauttaa postitse osoitteeseen: Vaasan kaupunginkirjasto-maakuntakirjasto / Koulukirjastokeskus, PL 235, 65101 VAASA.

Kysely löytyy verkosta osoitteesta:
<https://docs.google.com/forms/d/1GLE-CgDy53BVBCyoKwpqXhLe2FiAB7xmzf5trENksjE/viewform>

Pyydämme vastaamaan kyselyyn 20.12.2013 mennessä.

Tiedusteluihin vastaa Minna Rinta-Valkama, puh. 06-325 3545, e-mail: minna.rinta-valkama@vaasa.fi.

Työryhmän puolesta ystävällisin terveisin

Minna Rinta-Valkama

osastonjohtaja

Vaasan kaupunginkirjasto-maakuntakirjasto / Lapset ja nuoret

Kirjastot

Tervehdys Vaasan kaupunginkirjasto-maakuntakirjastosta

Pohjanmaan maakunnan alueella tehtiin vuonna 2011 Pohjanmaan seutukirjastaselvitys (Anna-Maija Koskimies-Hellman, Vaasan kaupunginkirjasto 2011), jota varten haastateltiin kaikkien kuntien kirjastotoimenjohtajia. Tärkeänä teemana selvityksessä nousi esiin kirjastojen ja koulujen yhteistyö, johon kaikki yksimielisesti kaipasivat lisää osaamista ja resursseja. Maakunnan kirjastot toivoivat nimenomaan lisää henkilöstöresursseja kirjaston ja koulujen yhteistyöhön.

Yhtenä visiona nähtiin maakunnallinen koulukirjastokeskus, joka tarjoaisi työkaluja, osaamista ja resursseja koulun ja kirjaston yhteistyöhön. Tämän vision pohjalta laadittiin Vaasan kaupunginkirjastossa syksyllä 2012 hankehakemus, jolla anottiin Opetus- ja kulttuuriministeriöltä hankerahoitusta koulukirjastokeskuksen käynnistämiseen. Keväällä 2013 tuli tieto, että Vaasan kaupunginkirjasto on saanut rahoituksen koulukirjastokeskusta koskevan esiselvityksen tekemiseen.

Esiselvitystä varten teemme kyselyn Pohjanmaan maakunnan peruskouluille, kunnankirjastoille ja kuntien sivistystoimen johtajille. Kyselyssä kartoitetaan koulujen ja kirjaston yhteistyön sekä koulukirjastojen nykytilaa. Koulukirjastokeskusvision pohjalta kartoitetaan koulujen ja kirjastojen toiveita sekä kiinnostusta ja mahdollisuuksia osallistua toimintaan ja kustannuksiin.

Vaasan kaupunginkirjaston työryhmä on hahmotellut mahdollisia koulukirjastokeskuksen tehtäviä:

Koulukirjastokeskuksessa työskentelee vähintään yksi kiertävä kirjastoammattilainen, joka koordinoi kirjaston ja koulujen yhteistyötä.

Kiertävä kirjastoammattilainen kouluttaa sekä kirjastojen että koulujen henkilökuntaa koulun ja kirjaston yhteistyöhön ja lukemisharrastuksen edistämiseen.

Kiertävä kirjastoammattilainen pitää esimerkiksi kirjavinkkausta alueen koululaisille.

Kiertävä kirjastoammattilainen järjestää esimerkiksi maakunnan yhteisiä lukukampanjoita.

Koulukirjastokeskuksen tietopankista (verkkopalvelu) voi hakea käytännön tukea ja apua lasten ja nuorten lukuharrastuksen edistämiseen. Sinne voi tallettaa omaa osaamistaan jaettavaksi muille.

Koulukirjastokeskuksella voi olla kirjasarjakokoelma, josta koulu voi lainata koko luokalle saman kirjan ja yhdessä opiskella kirjallisuutta. Kirjasarjakokoelma palvelee koko maakuntaa, jolloin saadaan kirjasarjojen valikoima suuremmaksi ja käyttö tehokkaaksi.

Koulukirjastokeskus tarjoaa vinkkejä ja koulutusta koulukirjastojen hoitamiseen.

Kirjastoja koskeva kysely lähetetään kuntien kirjastotoimen johtajille. Pyydämme teitä ystävällisesti välittämään kyselyn myös muihin kirjaston toimipisteisiin. Toivomme saavamme vastauksen jokaisesta kirjaston toimipisteestä, myös kirjastoautoista.

Vastausten pohjalta päätetään jatkorahoituksen hakemisesta koulukirjastokeskushankkeelle.

Kyselyyn voi vastata verkossa tai kyselyn voi tulostaa, täyttää ja palauttaa postitse osoitteeseen: Vaasan kaupunginkirjasto-maakuntakirjasto / Koulukirjastokeskus, PL 235, 65101 VAASA.

Kysely löytyy verkosta osoitteesta:
https://docs.google.com/forms/d/1LRj_oW23xPw1jb44V6jnmyZ5RwFTo11Eb2ctw8DTvbU/viewform

Pyydämme vastaamaan kyselyyn 20.12.2013 mennessä.

Tiedusteluihin vastaa Minna Rinta-Valkama, puh. 06-325 3545, e-mail: minna.rinta-valkama@vaasa.fi.

Työryhmän puolesta ystävällisin terveisin

Minna Rinta-Valkama

osastonjohtaja

Vaasan kaupunginkirjasto-maakuntakirjasto / Lapset ja nuoret

Sivistystoimenjohtajat

Tervehdys Vaasan kaupunginkirjasto-maakuntakirjastosta

Pohjanmaan maakunnan alueella tehtiin vuonna 2011 Pohjanmaan seutukirjastaselvitys (Anna-Maija Koskimies-Hellman, Vaasan kaupunginkirjasto 2011), jota varten haastateltiin kaikkien kuntien kirjastotoimenjohtajia. Tärkeänä teemana selvityksessä nousi esiin kirjastojen ja koulujen yhteistyö, johon kaikki yksimielisesti kaipasivat lisää osaamista ja resursseja. Maakunnan kirjastot toivoivat nimenomaan lisää henkilöstöresursseja kirjaston ja koulujen yhteistyöhön.

Yhtenä visiona nähtiin maakunnallinen koulukirjastokeskus, joka tarjoaisi työkaluja, osaamista ja resursseja koulun ja kirjaston yhteistyöhön. Tämän vision pohjalta laadittiin Vaasan kaupunginkirjastossa syksyllä 2012 hankehakemus, jolla anottiin Opetus- ja kulttuuriministeriöltä hankerahoitusta koulukirjastokeskuksen käynnistämiseen. Keväällä 2013 tuli tieto, että Vaasan kaupunginkirjasto on saanut rahoituksen koulukirjastokeskusta koskevan esiselvityksen tekemiseen.

Esiselvitystä varten teemme kyselyn Pohjanmaan maakunnan peruskouluille, kunnankirjastoille ja kuntien sivistystoimen johtajille. Kyselyssä kartoitetaan koulujen ja kirjaston yhteistyön sekä koulukirjastojen nykytilaa. Koulukirjastokeskusvision pohjalta kartoitetaan koulujen ja kirjastojen toiveita sekä kiinnostusta ja mahdollisuuksia osallistua toimintaan ja kustannuksiin.

Vaasan kaupunginkirjaston työryhmä on hahmotellut mahdollisia koulukirjastokeskuksen tehtäviä:

Koulukirjastokeskuksessa työskentelee vähintään yksi kiertävä kirjastoammattilainen, joka koordinoi kirjaston ja koulujen yhteistyötä.

Kiertävä kirjastoammattilainen kouluttaa sekä kirjastojen että koulujen henkilökuntaa koulun ja kirjaston yhteistyöhön ja lukemisharrastuksen edistämiseen.

Kiertävä kirjastoammattilainen pitää esim. kirjavinkkausta alueen koululaisille.

Kiertävä kirjastoammattilainen järjestää esimerkiksi maakunnan yhteisiä lukukampanjoita.

Koulukirjastokeskuksen tietopankista (verkkopalvelu) voi hakea käytännön tukea ja apua lasten ja nuorten lukuharrastuksen edistämiseen. Sinne voi tallettaa omaa osaamistaan jaettavaksi muille.

Koulukirjastokeskuksella voi olla kirjasarjakokoelma, josta koulu voi lainata koko luokalle saman kirjan ja yhdessä opiskella kirjallisuutta. Kirjasarjakokoelma palvelee koko maakuntaa, jolloin saadaan kirjasarjojen valikoima suuremmaksi ja käyttö tehokkaaksi.

Koulukirjastokeskus tarjoaa vinkkejä ja koulutusta koulukirjastojen hoitamiseen.

Kysely lähetetään kuntien sivistystoimen johtajille, koska peruskoulut ja kirjastot toimivat heidän alaisuudessaan. Pyydämme teitä ystävällisesti vastaamaan kyselyyn omalta osaltanne.

Vastausten pohjalta päätetään jatkorahoituksen hakemisesta koulukirjastokeskushankkeelle.

Kyselyyn voi vastata verkossa tai kyselyn voi tulostaa, täyttää ja palauttaa postitse osoitteeseen:
Vaasan kaupunginkirjasto-maakuntakirjasto / Koulukirjastokeskus, PL 235, 65101 VAASA.

Kysely löytyy verkosta osoitteesta:
https://docs.google.com/forms/d/1MZQqvQJ1mgFUG0RCoeYkpF6Kfq_ZmemS75VRBd4Sqfg/viiewform

Pyydämme vastaamaan kyselyyn 20.12.2013 mennessä.

Tiedusteluihin vastaa Minna Rinta-Valkama, puh. 06-325 3545, e-mail: minna.rinta-valkama@vaasa.fi.

Työryhmän puolesta ystävällisin terveisin

Minna Rinta-Valkama

osastonjohtaja

Vaasan kaupunginkirjasto-maakuntakirjasto / Lapset ja nuoret

Liite 2 Suomenkieliset kyselylomakkeet

Koulukirjastokeskuskysely syksy 2013

Kysymyksiä kouluille

Vastaajan nimi: _____

Vastaajan tehtävä koulussa: _____

Puh/email: _____

Kunta: _____

Koulun nimi: _____

Koulussa oppilaita _____ (oppilasmäärä syksy 2013)

Koulussa vuosiluokat _____

Tarvittaessa voi valita useamman vastausvaihtoehdon. Kyselyn lopussa on tilaa vapaalle vastaukselle.

1. Onko koulussa koulukirjasto?

- oma kirjastotila
- kokoelmat opettajanhuoneessa
- kokoelmat luokissa
- kokoelmat muualla koulun tiloissa
- ei kirjastokokoelmaa

2. Koulukirjaston käyttö on

- aktiivista ja säännöllistä
- satunnaista
- harvinaista

3. Aineiston hankkiminen koulukirjaston kokoelmaan

- säännöllistä, vuosittain (noin _____ € tai _____ kirjaa)
- satunnaista (noin _____ € tai _____ kirjaa / 5 vuotta)
- kokoelmaan ei hankita uutta aineistoa

4. Millä varoilla aineistoa hankitaan?

- koulun määrärahat
- avustukset ja stipendit
- lahjoitukset koulun ulkopuolelta (säätiöt, rahastot, vanhemmat)

5. Kuinka kuvaillet koulukirjastoanne ja sen kokoelmaa?

vahvuudet (monipuolinen, ajantasainen, hyväkuntoinen, viihtyisä...)

---

heikkoudet (yksipuolinen, vanhentunut, huonokuntoinen, meluisa, ahdas...)

---

6. Miten koulussa edistetään lukemista?

- lukudiplomi
  - lukukampanja
  - luetaan tietty aika päivässä / viikossa
  - luetaan tietty määrä kirjoja lukuvuoden aikana
  - valtakunnalliset kampanjat: _____

  - omat perinteet (koulun lukuviikko tms.): _____

  - muuta: _____
-

7. Käyttääkö koulu kunnankirjaston palveluja?

- säännöllisesti
- satunnaisesti
- ei ollenkaan

8. Kunnankirjaston palveluiden saavutettavuus

matka lähimpään kunnankirjaston toimipisteeseen _____ km
kirjastoautopysäkki koululla _____ krt / kuukausi

9. Mitä kunnankirjaston palveluja koulu käyttää?

- lainaus
- tiedonhaun opetus
- kirjavinkkaus koululla
- kirjavinkkaus kirjastossa
- tapahtumat (kirjaston järjestämät)
- tilojen käyttö (opetukseen, koulun näyttelyihin ja tapahtumiin)
- muu, mikä? _____

10. Mitä koulu toivoo kunnankirjastolta? Valitse 1-4 tärkeintä.

- kirjailijavierailuja ym. ohjelmaa
- kirjasarjoja koko luokalle
- kirjastonkäytön opetusta oppilaille
- kirjastolle enemmän resursseja koulu yhteistyöhön
- kirjavinkkausta oppilaille
- koulutusta opettajille (esim. tiedonhaun opetus, kirjavinkkaus)

- laajemmat aukioloajat
- tiedonhaun opetusta oppilaille
- muuta, mitä? _____

11. Mitä verkkopalveluja koulussa käytetään kirjallisuuden opetukseen tai lukuharrastuksen tukemiseen (esim. Oka-riino, Sivupiiri)?

MIKÄ ON MAAKUNNALLINEN KOULUKIRJASTOKESKUS?

Maakunnan yhteinen koulukirjastokeskus, josta maakunnan koulut ja kirjastot voisivat ”vuokrata” niin materiaalia kuin henkilökuntaakin

Koulukirjastokeskus on koulun ja kirjaston yhteistyön koordinoija.

Koulukirjastokeskus on työkalupankki, josta saa käytännön apua kirjavinkkaukseen, lukuharrastuksen edistämiseen sekä verkkopalveluna että kiertävältä kirjastoammattilaiselta.

Koulukirjastokeskus lainaa kirjasarjoja koko luokalle.

Koulukirjastokeskus kuuntelee toiveet ja tarpeet, jotka liittyvät lasten ja nuorten lukuharrastukseen. Koulukirjastokeskus etsii vastauksia ja ratkaisuja Pohjanmaan kirjastojen ja koulujen yhteistyön edistämiseen.

12. Mitä koulu voisi toivoa maakunnalliselta koulukirjastokeskukselta? Valitse 1-4 tärkeintä.

- kiertävä kirjastoammattilainen (pedagoginen informaattikko)
- kirjailijavierailuja ym. ohjelmaa
- kirjasarjoja koko luokalle
- kirjavinkkausta
- koulukirjastojen aineiston luettelointi yhteiseen tietokantaan ja sähköinen lainaus koulukirjastoissa
- koulukirjastokeskuksen verkkopalvelu (esim. materiaalipankki, työkalupakki, resurssipankki)
- koulutusta opettajille
- materiaalia tiedonhaun opetukseen (tietovisat, tiedonhakupakit)
- materiaalia vinkkaukseen, kirja/kirjailija-esittelyjä
- yhteiset lukukampanjat
- yhteinen lukudiplomi
- muuta, mitä? _____

Vapaa vastaus/viesti

Kysymyksiä kunnankirjastoille

Vastaajan nimi: _____

Vastaajan tehtävä kirjastossa: _____

Puh/email: _____

Kunta: _____

Kirjasto: _____

pääkirjasto

sivukirjasto

kirjastoauto

muu, mikä?

_____

HUOM! Kysely lähetetään kunkin kunnan kirjastotoimenjohtajalle, jota pyydetään välittämään kysely myös muihin toimipisteisiin.

1. Mitä kunnankirjasto tarjoaa kouluille?

kirjavinkkaus kirjastossa

kirjavinkkaus koululla

lainaus

tapahtumat (kirjaston järjestämät)

tiedonhaun opetus

tilojen käyttö (opetus, koulun tapahtumat ja näyttelyt)

muuta, mitä? _____

2. Millaista yhteistyö koulujen kanssa on?

_____

3. Osallistuuko kunnankirjasto jollain tavoin koulukirjastojen toimintaan?

Kyllä

Ei

Jos kyllä, miten? _____

4. Onko kirjastossa kirjasarjoja, joita lainataan koululuokille? (Kirjasarja = sama kirja luokan kaikille oppilaille)

Kyllä

Ei

5. Vaikuttavatko koulut kunnankirjaston aineistovalintaan?

_____

6. Tarvitseeko kirjasto lisää resursseja koulu yhteistyöhön?

MIKÄ ON KOULUKIRJASTOKESKUS?

Koulukirjastokeskus on koulun ja kirjaston yhteistyön koordinoija.

Koulukirjastokeskus on työkalupankki, josta saa käytännön apua kirjavinkkaukseen, lukuharrastuksen edistämiseen sekä verkkopalveluna että kiertävältä kirjastoammattilaiselta.

Koulukirjastokeskus lainaa kirjasarjoja koko luokalle.

Koulukirjastokeskus kuuntelee toiveet ja tarpeet, jotka liittyvät lasten ja nuorten lukuharrastukseen. Koulukirjastokeskus etsii vastauksia ja ratkaisuja Pohjanmaan kirjastojen ja koulujen yhteistyön edistämiseen.

7. Mitä kirjasto voisi toivoa koulukirjastokeskukselta? Valitse 1-6 tärkeintä.

- henkilöstöresurssit (kiertävä pedagoginen informaattikko/koulukirjastonhoitaja/ lasten- ja nuortenkirjastonhoitaja tekemään koulu yhteistyötä yhdessä kunnankirjaston kanssa)
- keskitetty kirjasarjojen lainaus
- kirjavinkkausta, kirjailijavierailuja ym. ohjelmaa
- koulukirjastojen aineiston luettelointi yhteiseen tietokantaan ja sähköinen lainaus koulukirjastoissa
- koulukirjastokeskuksen verkkopalvelu (esim. materiaalipankki, työkalupakki, resurssipankki, keskustelualue)
- koulutusta ja opastusta kunnankirjastolle ja opettajille (koulu yhteistyö, lasten ja nuorten kirjallisuus, koulukirjasto)
- maakunnan yhteinen lukudiplomi
- maakunnan yhteinen toimintasuunnitelma koululaisten kirjastonkäytön ja tiedonhaun opastukseen
- maakunnan yhteiset lukukampanjat, kirjoituskilpailut ym.
- materiaalia kirjavinkkaukseen, kirja/kirjailija-esittelyjä
- materiaalia tiedonhakuopetukseen (tietovisat, tiedonhakuvinikit)
- yhdessä ideoidut elämymatkat ja tapahtumat

8. Voiko kunnankirjasto tarjota resursseja koulukirjastokeskuksen toimintaan?

- henkilöstö (apua esim. logistiikkaan ja koordinointiin)
- materiaali (esim. kirjasarjat)
- rahoitus
- tilat (vierailut ja tapahtumat)

Vapaa vastaus/viesti

Kysymyksiä sivistysjohtajille

Vastaajan nimi: _____
Puh/email: _____
Kunta: _____
Asukasluku: _____
Oppilaita kunnassa: _____

MIKÄ ON KOULUKIRJASTOKESKUS?

Koulukirjastokeskus on koulun ja kirjaston yhteistyön koordinoija.

Koulukirjastokeskus on työkalupankki, josta saa käytännön apua kirjavinkkaukseen, lukuharrastuksen edistämiseen sekä verkkopalveluna että kiertävältä kirjastoammattilaiselta.

Koulukirjastokeskus lainaa kirjasarjoja koko luokalle.

Koulukirjastokeskus kuuntelee toiveet ja tarpeet, jotka liittyvät lasten ja nuorten lukuharrastukseen. Koulukirjastokeskus etsii vastauksia ja ratkaisuja Pohjanmaan kirjastojen ja koulujen yhteistyön edistämiseen.

1. Onko koulukirjastokeskus tarpeellinen?

---

2. Mitä odotuksia kunnalla on koulukirjastokeskuksen suhteen? Valitse 1-5 tärkeintä.

- henkilöstöresurssit (kiertävä lasten- ja nuortenkirjastonhoitaja)
- koulukirjastonhoitaja / pedagoginen informaattikko
- keskitetty kirjasarjojen lainaus
- kirjailijavierailut
- kirjaston ja koulun yhteinen toimintasuunnitelma kirjastonkäytön ja tiedonhaun opastuksesta
- koulukirjastojen aineiston luettelointi yhteiseen tietokantaan ja sähköinen lainaus
- koulutukset maakunnan kirjastoväelle ja opettajille
- ”resurssipankki” – maakunnan kirjavinkkareiden ym. yhteystiedot
- yhdessä ideoidut elämysmatkat ja tapahtumat
- yhteiset lukukampanjat
- yhteinen opetusmateriaali (lukudiplomit, tietovisat, tiedonhakupakit ym.)

3. Voiko kunnan sivistystoimi tarjota resursseja koulukirjastokeskuksen toimintaan?

- henkilöstö (apua esim. logistiikkaan ja koordinointiin)
- materiaali (esim. kirjasarjat)
- rahoitus
- tilat, koneet ja laitteet (vierailujen ja tapahtumien yhteydessä)

Vapaa vastaus/viesti
